

Naeratav jumalanna

„Virumaa Teataja“ kirjastus, 1940. a.

Ühistrükikoda Rakveres

Ühistrükikoda Rakveres

Revolutsiooni puhkemise algupäevil külastas noor vene neiu Anastasia Tverskaja koos oma vanaemaga saksa asunike Derndorffide mõisa Samaara lähedal. Derndorffid olid rikkad suurtöösturid, kes varustasid talundeid moodsate põllutööriistadega Volga äärseil mail kuni Kaspia mereni. Talvel elati suurlinnas — Moskvas.

Derndorffi mõlemad pojad olid Anastasia lapsepõlve sõbrad. Vanem vend Mihail oli eriti südamluk ja usaldav. Kuigi Anastasia oli alles kuusteistkümme aastat vana ja Mihail mitte üle üheksateistkümne, peeti neid perekonnaringis tulevaseks noorpaariks. See tähtis otsus toimus suvel, kui noored, kohates peale aastast lahuselu, kihlusid salaja. Mihail oli tehnika-üliõpilane ja kavatses kohe peale studiumi lõpetamist naida Anastasia. Keset esimese armastuse romantikat tuli teade revolutsiooni puhkemisest. Loodeti, et revolutsioonikeeris ei haara kaugeid maid Samaara kandis.

Vana Derndorff reisis ise Maskvasse, jättes poegade ülesandeks hoolitseda võõrsilesõitnud daamide eest külalislahkelt. Anastasia ja madam Sablin otsustasid peatuda sõbralikus mõisarahva perekonnas revolutsiooni lõpuni, mis nende arvates pidi saabuma varsti peale puhkemist.

Moskvast saabusid aga üha ärevamad teated. Mõne päeva pärast põlesid naabermõisade heinakuhjad. Öist taevast valgustasid lõõmavad hiigeltulelon-

did. Leekides hävisid ka mõisahooned. Derndorffide asulat varitses sama saatus. Revolutsioon oli jõudnud Samaara maadele. Valmistuti põgenemiseks. Öösel lahkusid mõisast mõlemad vennad Derndorffid, Anastasia, vanaema ja truu Fatima. Põgenikud olid talunike rüüdes, varustatud mõne väärisasjaga, vähe-se rahaga ja toidutagavaraga. Talusaaduste korvidega laetud vankriga sõites loodeti jõuda hommikuhämaruses väikelinna, millise pidi läbima Siberisse ruttav kuller. Rahva seas liikus kuuldusi — Siberis on rahulik, revolutsioonist häirimata elu, kuna Venemaal valitseb punakaart.

Kahjuks kõik põgenikud kasutasid sama ideed — pääseda edasi talunike riietes. Punaväe salgad kontrollisid reisijaid põhjalikumalt ja seepärast nii mõnigi põgenik pidi sageli vaatama surmale silmi.

Mihail ühes oma kaaslastega oli loobunud kavatsusest põgeneda raudteel. Rännati metsateid mööda kuni Uurali orgudeni. Seal oli vaikne ja rahulik. Võis julgelt astuda jaamahoonesse ja lunastada sõidupiletid. Kuhu sõita — seda ei teadnud keegi. Vast Omskisse, kus teati elavat Anastasia kauge sugulane.

Omskisse jõudes polnud peatumise võimalust kusa-gil, sest sugulase perekond oli surnud aastaid tagasi.

Põgenemine jätkus rongil. Sõideti päevi ja öid, kuid keegi ei teadnud õieti, kuhu? Ainult eemale revolutsioonist, edasi — vastu tundmatuile radadele. Tee ääres sügavad, igirohelised vaigulõhnalised metsad. Siis jälle jääsinised mägijärved, lilleväljad. Kõikjal vaba loodus, puie meelitav kohin, rahu.

Novosibirskis tunti jälle surmahõngu. Surmatont näis irvitavat pilgates: „Olen juba siin. Jookske, kes veel suudate!“ Põgenike viletsus oli kirjeldamatu. Tuhanded trügisid rongi, mis oli mõeldud mõnesajale risijale. Äkki, keset metsa rong peatus järsu tõukega. Reisijad jooksid vaguneist, et uurida peatumise põh-

jusi. Vedurijuhi laip lamas junaruumis. Polnud tagavarajuhti ja edasisõit ähvardas katkeda.

Mihail Derndorff, kes oli mõned kuud õppinud vedurijuhtimist, asus juhikohale. Sõit jätkus aeglaselt läbi taiga, soolasteppide, mööda mägijärvedest ja jõgedest, vastu pilvini küündivatele mäetippudele. Viimaks jõuti väikelinna, mille jaamas raudtee oli hävitatud ja roopad üles kistud. Linnast avanes vaade lumistele mäekuplitele lõunas. Pruunid, laiapõselised stepielanikud ratsutasid metsikuil hobustel linna ja tulistasid oma uurali-püssidest reisirongi. Ühendus maailmaga oli katkenud. Kerkis küsimus, kuhu põgeneda, kus leida varjupaika? Soolastepis varitses surmatont, lõunas kerkis mägestik müürina, idas mustas läbipääsmatu põlismets.

Tänu energilise Mihaili vahvusele, jõudsid vennad Derndorffid oma kaitsealustega peale rasket ja ohtlikku rändamist üle Hiina piiri Ida-Turkestani linnakesse Urumtshi'sse. Esiälgu võidi siin hinge tõmmata ja puhata. Usuti, et nüüd on lõppenud rändurielu viletsused.

Räbalais, väsinud ja nälginud seltskond leidis peavarju päriselanike perekonnas. Algas vaesestunud põgenike tagasihoidlik argielu. Kulla eest, mis oli õnnestunud tuua kaasa, osteti riideid ja toitu. Mihail hoolitses kõige eest. Madam Sablin ja Anastasia asusid elama ainsasse euroopalikku majja, mille omanikuks oli kuulus Vene-Hiina kaubandusühing. Vennad Mihail ja Fedor said kohaliku ametniku savionni. Kõigil oli süüa, riideid, ja kõik pidid ootama.

Möödus talv. Teated, mis saabusid koos üksikute revolutsioonipõgenikega, olid lootuseta. Revolutsioon oli kulminatsioonil, avaldades mõju ka väikese põgenikelinna elule. Toiduained lõppesid, hinnad kerkisid kohutavalt. Mihail sai teenistuskoha kaubandusühingus. Ta pidi omal kulul sõitma teenistusse mööda raudteel põlisesse „Siiditänavasse“. See oli hull töö, kuid tasus end siiski.

Väike linnake elavnes. Elanikud igatsesid meelelahutust. Asutati kino, tekkis veel mingi baaritaoline lokaal, kus käidi meelelahutust otsimas. Baarist sai mõnikord isegi veini, sektit, vodkat ja sigarette. Hakkas arenema ööelu. Õhtuti jalutasid savionnide varjus mingitud tüdrukud.

Anastasia muretses tuleviku pärast. Kui kaua Mihail jõuab töötada kõigi eest? Raha oli otsas, seega tagasireis Euroopasse võimatu. Pidi harjuma mõttega, et tuleb elada surmani siin kaugel kolgas, kui ei juhtu suur ime.

Korra Mihail külastas ootamatult Anastasiat ja madam Sablinit. Ta seletas, et olevat Fedoriga kohanud ameerika professorit, kes kavatses lahkuda Urumtshist ekspeditsiooniga, et avastada kunstivarasid ja korraldada väljakaevamisi hilisantiikajal hävinenud buddha templivaremeis. Põhjapoolses Tienshani mägestikus loodeti avastada senitundmatuid kunstivarasid. Mihail tuligi otse jutuaJamiselt professor Grampiani juurest. Töö olevat tasuv ja reis algavat kohe peale tarvilisi ettevalmistusi. Professor nõustus tasuma Mihaili aastapalga kaubandusühingu juures, millest pidi jätkuma igakuiseiks maksudeks Anastasia ja madam Sablini tuleviku kindlustamisel.

Ekspeditsioon pidi jõudma talve alguseks tagasi Urumtshisse. Mihail andis Anastasiale kindla lubaduse jällenägemiseks aasta pärast. Lahkumine oli valus. Tõenäoliselt mõlemad armastajad aimasid süngeid pilvi oma õnnetaevas.

2.

Juba teisel kuul peale Mihaili lahkumist kaubandusühing loobus lubatud elatisraha maksmast Anastasiale ja madam Sablinile. Naised olid raskes seisukorras. Pealegi polnud enam Mihaili, kes aitas ja hoolitses. Peagi nälgiti. Polnud mingit tööd.

Õhtuti Anastasia lonkis vahel peatänaval tühja

kõhuga ja tujutult. Naabermaja tütarlaps, möödudes Anastasiast, jättes järele terava mingi- ja parfüümi lõhna. Tütarlaps silmitses Anastasiat pilkava uudishimuga. Anastasia järgnes ükskõikselt tüdrukule, kes pöördus kõrvaltänavale. Anastasia süda oli tinaraske. Kusagilt pidi saama raha. Mõlemad vanad naised kodus ei võinud enam kauem nälgida. Anastasia otsustas siiski pigem surra, kui müütada ennast.

Ta lähenes majale, kus asus kabareetaoline lõbus-
tuskoh. Uksest tungis tänavale sumbunud lõhnade segu nahast, vodkast ja suitsust. Anastasia peatus. Ta tahtis piiluda aknast. Võib-olla leidub siin tööd, vast vajatakse nõudepesijat kõhutäie ja mõne rahamüüdi eest.

Meeste seltskond lähenes. Keegi astus Anastasia juurde, haaras ta lõuast ja pööras näo valguse poole. Anastasia näis rahulikuna, kuid hirmunud süda küsis: mis nüüd tehakse minuga? „On see suu ehtne?“ küsis mees. Anastasia oli nutma puhkemas. „Kas tahaksid tulla siia õhtusöögile?“ Anastasia järgnes mehele kabareesaali. „Mida sa tahad süüa?“ küsis mees.

„Teil ei sobi rääkida minuga sina,“ ütles Anastasia. Mees naeris ja tellis õhtusöögiks pasteeti liha ja kapsastega.

Anastasia sõi ja laskis mõned pasteeditükid kukkuda sülle, et hiljem wiia kahele kodus nälgijale. Ta kaaslane tellis veel lihatoitu ja vodkat. Vahepeal valgustati saali nurgas asuvat lava. Ilmus balalaikamängija. Rabelev tantsijanna laulis ja hüppas. Plakutati ja karjuti ümberringi. Pahaselt pomises Anastasia naaber midagi ettekande üle. Lauale oli ilmunud tellitud liha ja vodka.

Anastasia keeldus pakutud lihatoidust. Mees haaras Anastasia piha ümbert ja tahtis varastada suudluse. Tüdruk põgenes mehe haardest ja lubas tänuks õhtusöögi eest tantsida midagi lauanaabri meeleheaks. Anastasia trügiski laudade vahelt otse lavale.

„Mängige!“ hüüdis ta üllatunud balalaikamehele, „mängige ruttu mõni tants, noh näiteks „barinja“.“
 Lõpetanud tantsu, karjuti vaimustatult. Anastasia tahtis kaduda kohe saalist. Lokaali peremees peatas teda uksest väljumisel. Ta kauples Anastasia igaks õhtuks tantsima väikese tasu ja söögi eest.

Nüüdsest peale Anastasia ega mõlemad naised kodus ei nälgitud enam. Pärast kolmandat kuud saabus esimene teade Mihaililt. Sellest piisas, et röövida Anastasia rahu. Mihaili kirjast selgus, et ekspeditsioon on leidnud huviäratavaid jälgi muinsusväärtustest ja alanud väljakaevamistega. Kiri lõppes õrna armukinnitusega ja lootusega jälleenägemisele tulevikus. See tähendas, et Mihail ei tulnud sel aastal tagasi. Anastasia mattis oma pettumuse pisaraisse. Ta tundis end üksi ja mahajäetud selles neetud maa-kolkas.

Tegevuse lõpetanud kaubandusühingu üks agaramaid liikmeid tegi Anastasiale ettepaneku reisida temaga koos suuremasse linna idarannikul. Seal pidi Anastasia katsuma õnne tantsijatarina. Ettevõtliku mehe arvestused polnud kõige halvemad. Anastasia Tverskaja tantsis Harbiinis ja sai pakkumise Shanghai. Anastasia tants köitis publikut. Ärimees riskeeris ja viis Anastasia endaga kaasa Euroopasse, kus ta esialgu esines Prantsuse provintsidel. Aasta pärast Anastasia oli tõusev täht Pariisi väikelavadel. Ta hakkas iseseisvalt töötama — oma ja Mihaili tuleviku nimel, kuigi Mihaililt polnud saanud teateid enam aasta kestel.

Viimase kirja Anastasia oli saanud Shanghaist. See oli trööstitu ja lootusetu teade, millest ei selgunud, kus ekspeditsioon asub või kui kaua kestab uurimisreis. Kuigi kirjas ei puudunud tõendused ekspeditsiooni liikmete heast tujust ja lootusest, muutmatust armastusest Anastasia järele, luges Anastasia ridade vahelt paratamatust resignatsioonist. Mihail ei näinud uskuvat isegi oma tagasitulekusse.

Hiljem Anastasia päris teateid ekspeditsiooni kohta igast konsulaadist, kuid tulemusteta. Katsuti ja lubati astuda kuidagi ühendusse ekspeditsiooniga, kuid see oli ka kõik. Ameerika mereväe lennukid tegid mitu uurimisreisu Põhja-Tienshami mägedesse, samuti tulemusteta. Ekspeditsioonist ei avastatud mingit jälge.

3.

Kus oli ekspeditsioon? Peale lahkumist Urumtshist rännati edela suunas. Määrati kindlaks umbkaudne suund, kus loodeti avastada hilisantiikaja templi varemed. Kohalikud päriselanikud pidid teadma, kas oli selliseid varemeid üldse säilinud kuskil.

Ekspeditsioon liikus aeglaselt eesmärgi suunas. Uusaasta lähenes. Orgudes takistas karavani liikumist lumekord, mis hommikul sulas ja siis öösel külmetas libedaks jää-kirmetiseks. Raskelt koormatud kaamelid suutsid liikuda vaevu edasi. Maapind oli kaljune. Lahtised kivipangad libisesid vahel laviinina orgu, ähvardades matta loomad ja inimesed. Juba teisel päeval kaotas ekspeditsioon ühe veolooma — kaameli. Palgati pärismaalasest juht, kes pidi viima ekspeditsiooni läbi mäekitsuse, kuid juht vajab karmi valvet, sest ta näis ootavat parajat juhust põgenemiseks.

Kord mäekitsust läbides leiti lumel tundmata ratsanike jälgi. Arvati, et on tegemist mõne vene väeosaga. Jõuti just kõrgele lumelagendikule, mis oli kaetud kivirisuga. Kivide vahel kasvasid kidurad kadakapöösad, mida näljased hobused ahmisid suhu. Mehed uurisid igast küljest teed, mille olid valinud võõrad ratsutajad, kuid ei leidnud midagi üllatavat. Päev veeres õhtule. Rasked lumepilved kerkisid horisondil mustjassiniste kulissidena ja katsid tumeda mäemassi vöö, mis ulatas lõpmatuseni põhja- ja lõunapoole. Kõle tuul sahistas kadakapöösais. Algas lume-

torm, mis ähvardas matta ratsurid. Ekspeditsioon oli sunnitud öö veetma lagendikul. Loomad saduldati lahti ja telgid löödi üles. Hiinlasest kokk saadeti ot-sima kütteks puurisu. Tule kohale riputati pada lumeveega, kokk keetis nuudlisuppi. Mihail avas konservikarbid ja lõi las liha tükkideks.

MacMagan, professori assistent, noor šoti pärit-oluga ameeriklane, rullis lahti magamiskotid, kuna mõlemad turkmeenlasest teenrid katsid telgi põranda viltvaipadega. Vesi kees keedukannus, põlevad kada-kaoksad visisesid, täites telgi vürtsitatud lõhnaga. Lumi kattis telgiümbruse pehme sulgvaibana. Pro-fessor istus tule ääres, lehitsedes piiblit ja märkides kohti, mida ta tahtis ette lugeda enne magama heit-mist.

Mihail unistas. Ta mõtted rändasid läbi lume-tormi eemale ekspeditsioonist Urumtshisse, Anasta-sia juurde. Süvenenud mõtteisse, puhkas vaikne nae-ratus ta näol. Telki ilmus ka Fedor. Laskus istmele tule lähedal ja läitis sigareti. Tuli valgustas ta ilme-kat näoovaali. Fedor oli tugev kui karu, tema juures polnud ka märgata viimaste päevade pingutusi. Ta tõstis kaane keevalt nuudlisupi pajalt ja liigutas suppi puulusikaga.

„Millest unistad, Misha?“ küsis Fedor. „Kindlasti daamist Urumtshis, kes mõtleb sulle pisarais?“ Ta naeris pilkavalt.

Järgmisel ööl vallutati laager. Mõlemad turkmeen-lasest teenrid, kes olid väljas valvekorras, olid tõe-näoliselt jäänud tukkuma. Mõlemad valvurid surmati lasuga seljatagant. Enne veel kui telgis magajad jõudsid jalule, olid röövlid kadunud ühes kolme kaa-meliga.

Fedor ja Mihail katsusid kohe jälgida põgenejaid. kuid pidid peale mitu tundi kestnud ümbereksimist lumetormis pöörduma väsinult telki tagasi. Laagris selgus üllatus: pärismaalasest juht oli kasutanud ärevat hetke ja kadunud salaja telgist. Järjest sadava

lume tõttu oli võimatu otsida põgeneva mehe jälgi ja jälgida põgenemissuunda.

Laagritulest oli veel vaid nõrk valgusekuma, mis helkis mõne sammu kaugusele. Telgi kõrval lumes lamasid kahe teenri laibad. MacMagan katsus kivises pinnas kaevata haua, kuid see ei õnnestunud. Otsustati võtta laibad ühes, et matta hiljem sobivasse kohta, kuna ei tahetud laipu jätta söödaks huntidele, kelle hulgemine kostis eemalt kuristikust.

Hommiku-eel lakkas lumetorm. Alati ettevalmistustega edasilükkumiseks. Ekspeditsiooni moodustasid veel vaid professor Grampian, assistent MacMagan, vennad Derndorffid ja kokk. Neil oli veel seitse kaamelit ja neli telki. Nad jätsid ühe telgi maha ja sidusid mõlemad laibad tugevaima kaameli selga.

Hoolimata ähvardavast halvast üllatusest otsustati valida tee, kuhu kadusid ratsurite kabjajäljed, kes eelmisel päeval ründasid laagrit. Päeval oli veidi valgust enam. Taevas oli hõbedane, udumerest kerkisid kõrged mäeharjad kaljusaartena.

Läbistades lumelagendiku, jõuti mäekitsuse juurde. Uurides pikksilmaga ümbrust, ei avastatud mingit jälge inimelamuist. Igal juhul pidid salapärased võõrad ratsanikud valima põgenemistee läbi kuristikku. Siin leidis ainus võimalus pääseda kõrgelt lagendikult alla. Vaevu suudeti sundida hirmunud loomi laskuma järsust mäeveerust. Orus lasus samuti paks lumi. Kaheldi, kas rünnata edasi vastasolevat mäeveeru, et siis rännata püsivalt edela suunas, või liikuda edasi orus lõpmatuseni otsides kuskil väljapääsu? Otsustati siiski otsida õiget teed mäeahelikku ületamata. Hiinlasest kokk arvas, et õigem oleks pöörata tagasi koju, kuna jumalaõnnistus olevat lahkunud ekspeditsioonist. Sama arvamist kokk kordas igal võimalikul juhul, mispärast Mihail ähvardas väänata ta kaela. Öhtul leidsid rändurid end samas paigas, kust hommikul oli alatud reisu. Oli tehtud vaid ring ümber lagendiku.

Päeva kestel oli legendikul sündinud midagi uut. Soe udu oli sulatanud lume. Kadakad ja legendiku-põõsad olid kattunud õhukese jääkirmetisega. Öhtu-päikeses särasid lõputud mäeharjad. Sinised tuled rippusid orgudes. Kõrged mäetipud näisid eeterõrnad, nagu kerge pintslitõmbega maalitud siidsinisele hori-sondile. Lõunatuul kandis kõrvu kelladeköla, mis saadab karavane ja rändkarjuseid.

„Peame loobuma kiusatusest otsida mugavamat teed,“ kinnitas professor. „Kui ma ei eksi, peab selle mäeaheliku taga asuma nunnade org. Jõudes orgu, läheb tee otse edasi.“

„Kuhu? Otse taeva?“ küsis Fedor.

„Tule, kakk,“ ütles Fedor, „toome puid ja teeme tule. Mul on nälg ja jänu.“ Professor uuris vaikides oma märkmeid, kuna Mihail ja MacMagan löid telgi üles juba teist korda samasse kohta.

Teenrite laibad lamasid laagriplatsist eemal. Fedor ja kokk möödudes neist jäid sõnatult seisma. Nad kandsid mõlemad jäätanud kehad põõsastikku ja katsid need tihedalt okstega. Okste peale ladusid kivikuhila monumendiks. Fedor lõi risti ette. Hiinlane kummardus maani, osutades seega austust isegi uskmatude hingedele. Fedor naeris nii, et orust kostis hele vastukaja.

Fedor viskas naerval ilmel oma puukandami professori nina ette maha. Professor ehmus, kuid nähes Fedorit, ta ohkas kergendatult. Fedor oli kõigi lemmik. Karuna tugev, laiaõlgne ja sambataoliste jäsemetega. Ta võis lihtsa käeliigutusega sundida kaamelil põlvili. Oma sooja baritonihäälega ta oskas aimata kõiki meelitavaid ja käskivaid nüansse. Ta oli töökas kaaslane, kui oli tujus. Kui polnud töötuju, naeris ta kõigile näkku, kes püüdsid teda sundida.

„Me matsime nad maha, professor,“ ütles Fedor. „Katsime kividega kindlalt, nii et huntidel on veidi tööd, enne kui leiavad suutäie.“

„Häbenege ometi, Fedor Fedorovitsh, jätke kora

vallatused ja võtke eeskuju oma vennast. Ma pole kunagi näinud nii erinevaid vendi," manitses professor.

„Mis te õieti mõtlete, professor? Kui mu ema oli minuga rase, siis ta jõi palju magusat viinamarja mahla. See oli aastal, kui Krimmi vein oli eriti hea. Ema elas mitu kuud Jaltas, onu veinimõisas," rääkis Fedor ja puhus naerdes tulle.

„Mul oli poeg nagu teie, Fedor Fedorovitsh. Ta suri mērevāeleitnandina sõjas. Teid vaadates pean ikka mõtlema Georgile," lausus vana mees härdalt.

Assistent MacMagan ja Mihail olid head sõbrad. Nad tegid koos kõik tööd, ratsutasid teel kõrvuti ja igal õhtul jagasid koos telki, kuna professor kutsus Fedori oma telki. MacMagan lubas pärast ekspeditsiooni lõppu minna kodumaale ja lõpetada oma õpingud ameerika kolledžis. Teisel ööbimisõhtul lagendikul, kui üliväsimus ei lasknud und silma, jutustas Mihail oma armastusest ja Anastasiast, kes oli jäänud maha teda ootama. Ta näitas isegi tüdruku pilti MacMaganile. See jutt kinnitas täielikult noormeeste sõpruse.

Oli vajalik, et ekspeditsioon hoiaks kokku ühise perena. Esimesed päevad möödusid lennul. Igaüks oli tiivustatud seikluse lõbust, vaimustatud uuest ja ootamatust. Elu looduses, ohud teel, mis ähvardasid iga päev, karastasid kolme noormeest suurteks kannatusteks. Siiski tundsid kõik rändurielu karmust.

Mihailil oli isegi õnnestunud saata Anastasiale kiri Urumtshisse karjusesuguharuga, kes kohtasid ekspeditsiooni rännakul põhja. Temale kinnitati, et kiri jõuab ausalt kohale.

Ekspeditsioonil tuli võidelda raskustega juba esimesil päevil. Järgnedes vana laamadoktori nõuandele jõuti kohe metsikusse mägestikku, mis asus eemal karavani- ja karjateest.

Toidutagavarad kahanesid ja seepärast pidi iga päev pidama jahti lihatagavara soetamiseks. See

ülesanne jäi Mihaili ja Fedori hooleks. Mõlemad vennad hulkusid päevad läbi metsikuis metsapadrikuis.

Mihail kannatas lahuselu pärast Anastasiast. Iga päevaga kasvas igatsus tüdruku järele.

Kuuldes Fedori muretut naeru haaras Mihaili ängistav elamus. Anastasia võis sama kergelt unustada mineviku nagu tema vendki. Võib-olla Anastasia armastas juba ammugi teist meest. Mis ta tegi Urumtshis sellal, kui Mihail pidi jahti pidama Tientshani metsikuis padrikuis? Igatahes hirm ja igatsus kahjustasid Mihaili tervist.

Professor oli parimas meeleolus. Avastati isegi tähelepanuväärseid vanu kultuurjäänuseid. Üksikus vahitornis, mis näis olevat aastasadu vana, leiti haruldane kangas, mille graatsiline ornamentika meenutas antiiksetele jooginõudele maalitud kujusid. Ornamenti mustris figureeriv peakuju oli midagi kaug-ida ja kreeka tüübi segu — mütoloogiline jumalanna, kelle otsingul oligi ekspeditsioon. Professor oli arvamisel, et leitud ornamenti kuju oli jäljend sellest kuulsast jumalannast, kelle kohta avaldati palju kirjandust 16. sajandil. Kunstihuvilise paavsti ülesandel katsus keegi munk leida muinas-jumalanna asukohta. Munk ise jäi teadmatult kadunuks, samuti kõik uurimused ja teated jumalanna kujust.

Pärast esimest leidu kaevati pea igas peatuspaigas. Uuriti vanu kaarte ja katsuti konstrueerida tähtsamaid toetuspunkte oma arvamustele. Ekspeditsioon oli palavikulises ärevuses. Ainult Fedorit ei nakatanud üldine meeleolu. Temale oli täiesti ükskõik, kus ta kütib. Avastatava jumalanna otsingut ta võttis kui lapsemängu „Palav ja külm“, mille korraldamine oli tavaline ajaviide kodus lastetoas.

4.

Üle hulga aastate James Ferrar kohtas Londonis ühel öhtul oma sõpra Miles Hastingit, sõjaväeatašee

kandidaati Washingtonist. Nad otsustasid veeta kusa-
sagil koos jällenagemise-õhtu. Lonkides sihitult möö-
da Piccadilly tänavat, seisatusid nad lõbustuskohtade
reklaamtulede ees. Ferrar polnud suur teatrisõber ja
Hasting oli viimased kuud Pariisis elades muutunud
üsna apaatseks vaimse meelelahutuse suhtes. Nad
pöördusid Haymarketi, et leida mõnd meelitavat
kohta, kuhu astuda sisse.

Juhuslikult köitis lonkijate tähelepanu liikuv val-
gusreklaam, kust rullus nähtavale nimi — Anastasia
Tverskaja.

„Oh, lähme sinna, James. Ta on täiuslik tantsi-
janna. Ma tunnen teda juba Pariisi päevist. Otse
sensatsioon. Kapead nägema teda. Tule.“

Hasting oligi kadunud teatriukse avausse. Ferrar
järgnes kaheldes. Ta teadis kindlasti, et tal puudub
huvi õppida tundma lavatantsijannat Anastasia
Tverskajat. Kuna Hasting oli ostnud pääsmed ja rut-
tas rõõmsa elevusega trepist üles loošide poole, ei
jäänud ka temal teist valikut.

Hasting ostis lillenaaiselt korvi kannikesi, mille
palus looši uksehoidjal koos korvi pistetud visiit-
kaardiga üle anda Anastasia Tverskajale.

„Kes ta on, see Tverskaja?“ küsis Ferrar lahku-
des looši eesruumist.

„Vene emigrant. Ma tundsin tema isa. Jutustan
sulle hiljem,“ vastas Hasting ja lipsas looši eesriide
taha. Ferrar seisatas ja kuulas haruldast häält, mis
kuuldus lavalt läbi looši eesriiete. „Milline hääl“, po-
mises ta endale. See pole küll õppinud ühtki nooti.
Puhas ja tugev kui vesi mägiojas.

Ferrar võttis istet ja hakkas jälgima põnevusega
tantsivat tütarlast laval, kes näis ilmutusena ja sun-
dis unustama ümbritsevat maailma. Kogu teater
muutus kulissiks uskumatult tugevale ja köitvale
isiksusele, kes omas looduseimet — ilu.

Tütarlaps elas laval kaks tundi, mitmekesisel
ilmes, kostüümis ja mängus, kuid ikka võidutses

tema isik. Naerdi, kui tema naeris, valati pisaraid, kui tütarlaps kurvastas. Kogu teatripublik oli tema kätes nagu vormitav vaha.

Teatrist lahkudes oli muutunud Ferrari maailm, omades uut, seni tundmatut väärtust. Hasting oli märganud sügavat mõju, mis avaldas 18-aastane tantsijatar Anastasia Tverskaja Ferrarile. Hasting tegi ettepaneku otsida Anastasia garderoobist, et esitleda Ferrarit tütarlapsele. Ferrar keeldus. Ta tahtis hetkel olla pigem üksi enesega.

Järgnevad päevad ja ööd möödusid Ferraril kirjeldamatus meeolus. Ta elas ainult tundidele, mil istus pimedas looſis ja vaatles Anastasia tantsu. Viimaks Hasting otsustas teha lõpp imetlevale romantikale, sundides Ferrarit külastama Tverskajat ettekannete vaheajal garderoobis. Sõbrad lahkusid enne lõpuakti looſist ja läksid lavaruumidesse.

„Seal ta on, James. Tule!“ Kuuldus tärgeldatud kostüümide kahinat, kõrgete kontsade klobinat ja ilmuski juba eemal Tverskaja. Vanem, tatarlasele sarnanev naine, kes ootas kulisside taga, läks tütarlapse juurde ja asetask salli tema õlule. Nad vahetasid mõne sõna, kusjuures Tverskaja vaatas mõlema mehe suunas. Hasting ruttas lähemale, tervitas ja esitles Ferrarit: „Teie tulisemaid imetlejaid, mademoiselle.“ Anastasia ulatask Ferrarile käe, mille kergelt survet tajus mees. Tütarlapse tulipunaseks mingitud huulte taga paljastus pärilvalge hammaste rida. Ta naeris.

„Hästi, mu härrased, Teie joote ometi minuga koos klaas teed. Vajan ainult viis minutit, et riietuda ja kõrvaldada mingi.“

Sõbrad ootasid wahekäigus. Vahepeal kanti neist mööda lillesaadetisi Tverskaja garderoobi. Viimaks ilmus vanem naisteenija ja juhtis nad Anastasia tuppa. Tverskaja oli riietunud ümber ja kõrvaldanud mingi. See oli esimene kord, kus Ferrar ei näinud teda laval. Teenija ulatask teed ja küpsiseid väikseil

klaastaldrekuil. Anastasia naeratas oma külalistele, kuna ise jõi isukalt teed.

„Kui tore teist, Fatima! Ma olen väsinud.“

Anastasia mingita näojume oli kahvatu tõmmu, nagu tavaliselt lõunarassi kuuluvatel brünettidel. See jume ei näinud siiski haiglasena. Ta juuks oli kergeis kiharais, hambad särased nagu vahedad relvad, kuju, kuigi imesale, oli täiuslik ja ülevoolavalt elujõuline. Lavalise võluvuse oli asendanud tulvav elurõõm, mida kiirgas Anastasia isiku lähedalolu.

Anastasia ulatas Ferrarile keedisetassi. „Palun, maitske, see on sisse keedetud vanaema erilise vene retsepti järele. Sellist keedist võite otsida asjatult kogu Londonis.“

Külalised jõid tassid tühjaks ja valmistusid lahkumiseks. Anastasia ei palunud jääda, sest ta vajab puhkust. Seistes uktsel, pöördus Ferrari kui võitmatu impulsi mõjul tagasi ja küsis: „Kas lubate kunagi end külastada?“

„Miks mitte? Vanaema rõõmustab kindlasti teid tundma õppides. Talle meeldivad uued näod. Ma arvan, et ta on meeldivaim vana daam Euroopas. Iga päev kella 4—6 ta on kodus.“

„Ja Teie?“

„Oh, mina. Ma olen ka seal.“ Anastasia kätles mõlemaid külalisi.

Mõni päev hiljem Ferrari tegi esimese visiidi madam Sablinile, Anastasia vanaemale. Daamid elasid väikeses majas Wilton Terrace 59. Juba kojast õhkus Gogoli ja Dostojevski kujusid ümbritsevat atmosfääri. Jutupomin segunes naeruga, sigaretisuitsuga ja eksootilise parfüümi lõhnadega. Sama tatarinaine, keda nähti teatris, juhtis Ferrari külalistega täidetud salongi, jättes ta saatuse hoolde. Ruum oli täidetud inimhulgaga, kes istusid teed juues ja rääkisid läbisegi nii valju häälega kui keegi suutis. Ferrari tahtis astuda avatud uksest kõrvaltuppa, kuid Anastasia ilmus.

„Kui tore, et tunc, mister Ferrar. Ma esitlen Teid ka babuškale. Ta ootab Teid suurima põnevusega, et kuulda Teie lugusid ninasarvikujahist Kilimandžaros.“

„Kas teie teate?“ küsis Ferrar, suurimas üllatuses, et see tema naeruväärse seikluse kõmu oli sattunud juba siinse rahva kõrvu.

„Teie sõber rääkis,“ Anastasia tähendas Hastingsile, keda Ferrar alles nüüd märkas kawalaimmelisena istuvat paksus suitsupilves.

Madam Sablin istus kõrvaltoas bridžilauas. Elav vanaldane daam, kes meenutas vanema generatsiooni aristokraati. Ta tervitas Ferrarit kanges inglise keeles ja palus jätkata keskustelu prantsuse keeles, kuna inglise keel murdvat tema keele. Siis ulatas Ferrarile tass teed ja jätkas oma bridžipartiid, jättes Ferrari enda hooleks leida omale ajaviidet ja seltskonda. Mõned külalised tegid sõbralikult ruumi üsna ülekoormatud plüüšsohval. Keegi omapärases riietuses parfümeeritud noor daam ulatas Ferrarile keedist, kuid mitte uue meeskülalise tähelepanu võitmiseks, vaid lihtsalt loomulikust sõbralikkusest.

Ferrar oli saanud istmeks kümnesentimeetrilise sohvaosa. Ta võis silmitseda lähemalt ruumi ja seltskonda. Mugav kodusus valitses ruumis, mis näis olevat sisustatud üsna maitsekalt. Ümberringi lamas tohutu hulk kirjusid venestiliseid patju, lehitsetuid raamatuid ja ajakirju. Suuris savivaases oli karjuvalt kirevaid sügislilli, milles oraanši ja tulipunase julge kombinatsioon meenutas haaravat kirglikkust, mida õhkus Anastasia isik.

Ferrar ei tulnud selleks siia, et rääkida ninasarvikuist — ei sel õhtul ega hiljem. Siia ei tulnud keegi, et rääkida asjalikku juttu. Külalised hüüdsid läbisegi üle toa, naersid, vestlesid ja pildusid fraase üksteise võidu.

Ferrarist sai nüüd madam Sablini järjekindel külaline, kes, nagu suurem osa teisi külalisi, iga päev

harjumusest kella nelja ja kuue vahel kogunesid salongi, et juua tass teed keedisega ja veeta hubase tunni. Külaliste koosseis oli kirju: kunstnikud, diplomaadid, ilusad naised, õpetlased. Kõik käitusid kui lapsed omavahel, kes näisid olevat unustanud maailma väljaspool salongi seinu.

Kõik tunglesid Anastasia Aleksandrovna ümber, kelle puhas ovaalne pale tihedas juukseraamistuses säras nagu imetegeval pühakul.

Ferrar võitis majaperenaiste poolehoiu. Ta viis sageli daamid väljasõidule Themse kaldale maale. Vahel madam Sablin vabandas peavalu pärast ja jättis Anastasia üksi Ferrari seltskonda. Madamile näis valmistavat rõõmu Ferrari poolehoid Anastasiale. Ferraril polnud selgust, miks kuulus temale see eesõigus, kuna nooremad mehed häist perekonnist ja paremast seltskonnast võinuks võita Anastasia südamet ja naida tema. Igatahes Ferrar otsustas kasutada olukorda ja teha abiellumissetepaneku tütarlapsel.

Anastasia keeldus siiski. „Ei, mu sõber, ma ei või seda,“ tõrjus tüdruk tagasihoidliku sõbralikkusega.

„Miks? Ons keegi teine? Kas teie ei taha mind?“

„Ma hindan teid ja võiksin abielluda.“

„Nii siis. Ja?“

„Mitte ja.“

„Ma ei mõista.“

„Ma ei või seda.“

„Võibolla otsustate hiljem?“

Anastasia vaatas üle jõe kaugusse, kus rohukannar säras kui smaragd päikeses. Anastasia punane ja pehme lapsesuu värises võideldes nutuga.

„Teie olete veel väga noor, Anastasia.“

Anastasia protesteeris. „Ah ei, James Ferrar, ma olen vana, väga vana. Babuška, tema on noor. Kuid mina, ei. Mulle näib, et olen elanud juba sada aastat.“

„Teil on olnud juba oma nooruses palju elamusi,

Seda ei unustata nii pea, ma mõistan. Kuid ajaga koos. . .“

„Ja, koos ajaga —“ lausus ta, jättes lause õhku rippuma.

Hiljem Ferrar kordas oma palvet, hellitades lootusi võita Anastasia nõusoleku. Anastasiat tundma õppides imetles Ferrar tütarlapse meeolekkindlust ja eneseusaldust. Oma tugevast isiksusest ammutas tütarlaps võitmatut šarmi, mis köitis publikutki õhtust õhtusse.

„Ma tean, James Ivanovitsh“ — Anastasia nimetas Ferrarit venepäraselt isanimega. „Ma tean küllalt hästi, et ma pole kunstnik,“ seletas Anastasia. „Ma pole õppinud midagi, mis nõuab lava. Natuke tantsu oma professori juures, nagu oli moes meie juures kodus. Veidi lavakunsti õpetajanna juures, mis oli vajaline sünnipäeval prantsuse luuletuste deklameerimisel ja muud ei midagi. Lapsena mängisime teatrit. Ma juhtisin siis alati väikseid tükke laulu saatel. See oli kõik. Mul oli seal sõber, kes alati mängis kaasa, kuid tema on juba surnud. Ma tean üsna hästi, et ma ei tee midagi püsivat. Kuid mis saab nõuda tütarlapsest kunstnikult, kes peab elatama end ise.“

Selgus, et Anastasial avanes võimalus pikemaks turneeks Hispaaniasse. Angašering kujunes kindlaks mõni päev enne ettekannete lõppu Haymarket teatris. Tingimused näisid olevat üsna soodsad.

Ferrar saatis jaama kolm daami. Terve ansambel oli koos ja vallutas elavalt šestikuleerides reserveeritud kupee. Madam Sablin ja Anastasia lehvitasid Ferrarile lahkuvalt rongilt kuni kadusid silmapiirilt. Lahkuti lootuses jälle nägemisele, heldele juhusele — kunagi tulevikus.

5.

Ekspeditsioon oli kaartide põhjal otsustanud minna risti üle mäeseljandiku ja jätkata uuringut lähe-

mas külgorus. See org oli laiem ja väljaehitatud aluspinnaga, mis oli tihedalt umbrohtunud. Jõgi jagas grupõhja pooleks. Oru suurim avarus oli idasse, kust algas ka jõe kärestik. Oli lähenemas soojem aasta-aeg. Jõgi kandis ühes palju liiva ja muud saasta.

Pärismaalasest kokk avastas ühel õhtul jõest vett tuues kullaterakesi jõeliivas. Hakati uurima lähemalt liiva ja leiti, et see sisaldab tähelepanuväärt kõrge protsendi kulda. Sellest hetkest oli ekspeditsioonis distsipliin kadunud. Mõlemad pärismaalasest teenrid olid täiel määral haaratud kullapalavikust. Nad unustasid söömise ja magamise. Unustasid oma perekonnad, kes said ülalpidamisraha professorilt. Nad nägid ainult kulda.

Professor otsustas rännata edasi põhja poole, kuid kullajahist pimestatud teenrid keeldusid lahkumast jõe äärest. Viimaks kokk otsustas minna ekspeditsiooniga, trööstides ennast, et jõgi ei jookse eest ära.

Ekspeditsioon läbistas mäeaheliku, orgusid ja peatus viimaks jällegi mägismaal, mis siiski erines läbirännatud graniitmägestikust. Suvi saabus.

Jõuti mägiorgu, mille sakilises nurgasopis seisid pärismaalaste mahajäetud onnid. Oru keskel asus umbrohtu kasvanud tiik. Polnud kavatsust siin laagrit üles lüüa, kuid südapäevane kuumus sundis puhkusele. Söödi varjus, joodi külma teed ja avati suupisteks mõned konservikarbid. Kõik lamasid rohus. Professoril pakkus äkki lõbu ujuda tiigis. Ta oli hää ujuja ja peagi oli tiik risti ja põiki läbi ujutud. Kokk kõndis kaldal, täitis veenõud ja neelatas mõned lonksud, kuna ta oli rasvane ja kannatas alati janu.

MacMagan ja vennad vaatlesid kaldal ringi. Neile näisid võorastavatena täiesti mahajäetud onnid. Kuhu võisid olla kadunud elanikud? Või magasid kõik telkides?

„Lähme vaatama, kus asuvad inimesed?“ ütles MacMagan, kes kunagi ei püsinud kaua paigal.

„Liig laisk,“ pomises Mihail ja ringutas rohus, „Hiljem.“

Fedor ei vastanud. MacMagan läks üksi ringi ümber tiigi. Roogudest tõusid lendu kokkunud veelinnud. Mihail võttis oma jahipüssi ja tulistas.

Vahepeal MacMagan lonkis telk-külas ringi. Professor ujus kaldale ja kõndis uurides onnide vahel.

Äkki nägid vennad telgist tormavat inimolendit, kes jooksis karjudes tiigi kaldale. Olevus tahtis otsekohe söösta vette, et ujuda teisele kaldale, kuid nähes eemal vastaskaldal rohus lamavaid inimkogusid, ta peatus hetke.

Mihail vaatas põgenejat pikksilmaga ja karjatas kokkudes. Ta ulatas instrumendi Fedorile. Fedor kahvatus. „Pidalitõbine või katku ohver.“

Vennad hakkasid hüüdma mõlemaid telkides hulkujaid. Professor ja MacMagan ilmusid. Nad näisid mõistvat hädaohtu ja viipasid märgiks lahkuda kohe orust. Nähtavasti ei tahtnud läheneda üksteisele, kuna kardeti tõve nakkust.

Mihail ja Fedor valmistusid edasiliikumiseks koos kokaga, kes oli tohtvalge hirmust ja väänles rohus, kuna ta oli joonud mürgitatud vett. Mihail hüüdis üle vee teisele kaldale: „Ilma teieta meie ei liigu kuskile. Tulge!“

Viimaks jõuti otsusele: vennad ja kokk pidid liikuma ees kuni järgmise jõeni või muu veekoguni. Professor ja MacMagan pidid järgnema neile teatud vahemaal, hävitama seljasolevad riided, tegema põhjaliku desinfektsiooni oma riietega ja elama nädala kestel eemal asuvas telgis. Siis alles pidid ühinema terve ekspeditsiooniga.

Põgenedes lahkuti surma-orust. Tükk maad teekonda seljataga, jõuti viimaks jõeni. Jõe kaldale asetati desinfektsioonivahendid, riided, toidutagavara ja muud vajalikku. Siis mindi üle jõe. Teisel kaldal vennad ootasid kuni professor ja MacMagan jõudsid pärale.

21 Pärast desinfektsiooni lõpetamist räägiti üksteisega karjades üle jõe. Mõlemal kaldal süüdati laagri-
lõke ja keedeti õhtusööki. Kaamelid norutasid eemal
rohus. Üksikud tähed süttisid õhtutaevas, jõgi voolas
aeglaselt oma süngis, laagrituled kustusid. Kõik olid
tujutud. Õudne aimus sööbis hinge.

22 Sel ööl ei maganud keegi telgis. Päevane kuumus
lasus veelgi orus, elamused ei andnud rahu. Mõlemas
laagris jäi üks mees tulevahiks, kes pidi hirmutama
metsloomi. Mihail, kes algas vahikorruga esimesena,
tõi magamiskoti välja murule ja heitis sellele, kuid
algas uneta öö. Minevikumälestused elustusid: ilus
aed Tverskais, kus lapsepõlves mängisid koos Anas-
tasiaga. Avarad toad, kus oli alati palju lilli, ta isa-
maja, isa, võõrasema, mõis Samaaras ja suured lai-
ned Volgal. Ja kõikjal Anastasia, tema valitses kõige
üle, tema lähedalolu, tema naer, helisev hääl, särav
juuks.

„Mihail,“ ütles Anastasia, „Mihail!“ Ja ulatas
käed. Mihail ohkas unes.

23 „Mihail, Mishá, tõuse ometi üles!“ Fedor raputas
teda õlast. Mihail avas silmad. Nägi helesinist hom-
miktaevast, esimesed päikesekiired ronisid üle mäe-
seina. Jõel kisasid vesilinnud. Org säras kastes. See
kõik näis olevat unelma jätk, nii ebamaiselt ilus. Mi-
hail hüppas üles ja jooksis alla jõe.

24 Uue päevaga olid kahvatanud eilsed mälestused.
MacMagan laulis hommikueinet keetes. Algasid hoi-
ked vastaskaldalt. Professor andis märku edasiliiku-
miseks.

25 Saduldati veoloomad ja rännati jõe ülemjooksu
suunas. Jõgi pöörles ümber mäemassiivide, läbis ma-
dalikud ja metsad. Varakult tehti lõunapuhkus, sest
pidi muretsema midagi toiduks. Lihatagavarad kaha-
nesid. Siiski polnud põhjust muretsemiseks. Mets oli
täis metstuviseid, kelle kudrutamine saatis rändureid
kogu tee.

26 Vennad võtsid püssid ja kadusid metsa. Varsti

kuuldus esimene lask, millele järgnes rida teisi. Kokk süütas tule ja keetis vee kuumaks, kuid vennad ei tulnud tagasi. Ta lonkis jõe äärde, täitis keedunõu uuesti veega ja asetaski ohates tulele.

Teisel kaldal oldi samuti rahutud. Oli juba söögi-aeg, kuid vennad ei tulnud. Päike loojus, varjud venisid pikemaks, jõe kohin paisus, tuvid ei kudrutanud puie ladvus. Saabus öö, kuid vennad ei ilmunud metsast. Karjuti ja anti signaale, kuid kuuldi vaid vastukaja. Hiinlasest kokk seisis jõe kaldal ja ringutas käsi valuliselt kaeblevalt häälitsedes. Professor oli hirmul, et vennad on haiguse nakkusohu võimaluse pärast ära jooksnud ja jätnud neid saatuse hooleks. MacMagan ei jaganud professori kahtlustust. Pealegi polnud poisid võtnud ühes midagi peale püsside. Ei, neil pidi olema mingi põhjus, et ei ilmunud ööseks telki tagasi. Öö möödus. Hommikul vara kokk keetis kaeratangu putru. MacMagan istus jõe kaldal ja ootas.

Äkki ilmusid Fedor ja Mihail metsast. Kiireil sammel lähenesid nad jõe kaldale ja hüüdsid midagi ameeriklastele üle jõe.

„Noh päevatõusu poeg, me algame reisi,“ ütles Fedor kokale. „Sa elad varsti oma elu suurima ime. Tee ruttu. Ära seisa ega vaata mulle otsa. Läheb lahti!“

Hiinlane jooksis välkkiirelt minema ja hakkas pakkima keedu- ning sööginõusid. Ta aimas midagi erakorralist.

Peagi lõpetati askeldused. Professor andis märku edasilikumiseks. Vennad ja kokk läksid ees. Siis ületasid professor ja MacMagan jõe ja järgnesid neile teatud vahemaal. Nad tõusid metsaga kaetud kõrgustikule. Tihe uduvöö raskendas liikumist. Metsik pööstik, väänkasvud, sarapuupuhmastik ja kibuvitsad sulgesid tee. Loomad komistasid ja libisesid. Säseparved piinasid rändureid. Südapäeval oli kuumus talumatu. Viimaks jõuti mäeharjale. Siin oli veidi

varju tihedate puukroomide all. Avanes haarav vaade päikeselõomas orule, põldudele ja kuldrohelistele viljaväljadele. Org avanes põhjas, kus asusid mäeveerul kokkusurutult mõned elamud.

„Need pärismaalased näivad elavat seal all,“ hüüdis MacMagan.

„Ma nimetaksin seda seal all õitsvaks kultuuriks.“ Nad vaatlesid pikksilmaga pärismaalaste onne.

Ka siin polnud näha elavat inimest. Tuul rändas telkelamuis, õõtsus vilja- ja punaõielistel ristikeinapõldudel. Mõned lahjad koerad jooksid ringi, kuid inimesi polnud näha kusagil.

MacMagan ütles ehmunud ilmel: „Mina igatahes ei külasta neid onnelamuid. Küllalt juba viimastest seal jõe ääres.“

Mihail viipas. Ta liikus edasi, kuni ilmus nähtavale teine osa orust. Seal põles kui punaristikheina meri, kust hoovas uimastavat lõhna. Ka seal asusid surnud hütikesed — üsna kokkusurutud. Eemal näis olevat org jaotatud kõrge püstseinaga, mis pakkus erilist pilti. See sarnanes kõige enam suurlinna sõjaväekasarmute seintele oma ühtlaste aknaridadega, ülestikku laotud kordadega ja kõrgete väravakaartega.

Siin valitses surmav vaikus. Rändurid lähenedes tajusid tuulepuhangut, milles kuuldus paljude kongide kõla ja imelist tumedat summutatud kõminat.

„Suur Jumal,“ hüüdis professor, „suur Jumal! Ma usun, meie oleme sihil.“

Ennast unustades professor tormas esile. Jooksis hingeldades mäetippu, läbi põõsastiku, üle kaljukivistikku ja veerevate kivide.

„See,“ hüüdis ta seisatades, „see on muinasjutuline klooster, mille rajasid Dshingischani poolt taga-kiusatud budda mungad. Siia töid nad ka naeratava jumalanna kallihinnalise muinaskuju jäljendi, keda hiinlased nimetasid Hsi-vang-mu, lääne paradiisi kuninganna.“ Professor jooksis jälle edasi. Lähenedes

salapärasele müürile, kostis tumedat trummipõrinat ja valjenes kongikõla. Professor oli agarast edasitunnist kahvatu, ta huuled olid sinised, põlved värisesid. Teda oli vallutanud täielikult sihilejõudmise suur rõõm. Ta pidi toetuma MacMagani käsivarrele, et püsida jalul.

Rändurid peatusid hetkeks, et neelata mõni suutäis toitu. Kuuldus summutatud laulu, mida saatis imeline muusikarütm. Laul kõlas kaeblikult ja trööstitult nagu tõuseks koopast või maa alt. Mitmehääliline laul, milles polnud midagi inimlikku, vaid sarnanes metsikute loomade rütmilisele hulgamisele.

Hiinlane oli surmahirmus ja keeldus edasi tulemast. Tematagi võidi külastada seda deemonlikku paika.

Neli rädurit töötasid kibuvitsakasvudest piiratud mehekõrguse müüri kallal. Okkad rebisid nagu ja käsi. Lõunapäike kõrvetas.

Mihail peatas hetke. Ta oimudes vasardus, silmade ees ekslesid kirjud valgusevihud. Ta oli kokku varisemas. Viimaks valdas teda mitte just ebamugav uimastav elamus.

6.

Mihail ei teadnud kas ta unistas või oli see tõelikkus? Tal oli tunne nagu oleks pead raske kanda õlgadel. Peagi ta rahunes ja võis jälle töötada edasi tihniku kallal, mille tagant kerkis mehekõrgune müür.

Et näha, mida varjas müür, ronis Mihail Fedori õlgadele ja sirutas end ettevaatlikult. Ta nägi muinasjutuaeda tuhatüks ööst. Tihe muruvaip kattis maapinda igivanade tumedaleheliste puude all. Kristallselged ojad läbisid aeda. Sillad olid mingist läbi-
paistvast ainest, nii väikesed ja õrnad, et ainult haldjad võisid astuda neil, ületades ojakesi. Kirev lilleväli hõljus tuules ja külvas magusat lõhna. Kitsad tee-
rajad looklesid aias, kuid neil polnud astunud inimese

jalg. Liblikad, kelle tiivad olid kaetud kui kullatolmuga, lendlesid lilleväljal.

Puude all seisis väike tempel, mis aias asuva tiigi pinnal peegeldus kui fata morgana. Õhus kuulus imeõrna muusikat. Mihail valdas tugev elamus.

„Hei, Miša,“ sosistas Fedor ja näpistas teda jalast. „Kas sa uinusid seal üleval või mis on sinuga?“

Mihail libises üle müüri ja käskis teisi järgneda temale. Ta seisis teerajal, kus polnud astunud ükski maine olevus.

Kaaslased järgnesid Mihailile. Müüri tagant kerkisid meeste jahmunud ja hardast imetlusest kaamed näod.

„Bože moi,“ pomises Fedor. „Bože moi.“

Vaikides ja võlutult seisid kõik pühal pinnal liikumatult.

„Ta peab olema siin,“ ütles professor ohtes. „Tulge!“

Otsustavalt läks professor ees ja Mihail järgnes koos teistega üle muruvaiba. Tuulest kandus õrn muusika läbi aia.

„Tuulekannel, mis on peidus puie ladvus,“ ütles professor.

Siiski keegi ei võinud öelda, kust tuli võluv muusika. Sissetungijad tormasid edasi, hüppasid üle ojade ja tallasid lilli murul. Viimaks seisid templi ees. Templi kuldne uks avanes ainult vette. Murenenud müüride vahelt levis kõdunemise ja mingi eksootilise puu lõhna.

„Meie peame minema veest läbi ja katsuma pääseda sisse väravast.“ Astuti läbi vee väravateni, kuid mõlemad uksepooled olid veesurvest koos nagu kindlad kanali sulud. Vesi polnud kuigi sügav ja viimaks õnnestus meestel avada värav. Tiigivesi voolas väravast sisse ja ujutas mosaiikpõranda.

Templi sisemuses oli müstiline hämarus. Kõrgel võõris vilkus valgust, sissetungiva vee kohin tekitas vastukaja templi seintel.

„Tuletikku, tehke valgust, Mac!“ hüüdis professor. Tuletiku leek valgus kui tähekese sadu vette ja kustus. Samuti järgmised. Viimaks MacMagan süütas vahaküünla. Hoides tuld kõrgel, sammuti särava niisi lähedale, mis varjas jumalanna pildikuju.

„See on tema,“ ütles professor sosistades ärevusest. „Tema on Hsi-vang-mu, naeratav lääne-paradiisi jumalanna.“ Näis nagu tahaks professor palveränduri kombel põlvitada pühaku ees.

Jumalanna ise oli nõidusliku võlu ja õrnuse kehaastus. Ta sarnanes gooti madonnale vanade meistrite maalidel. Marmorvalges näos naeratasid aasialikud salapärased silmad pilkavalt. Ta silmad polnud tumedad, vaid sügavsinised. Pead kattis läbipaistev greeka naiste linik. Vaadeldes üksisilmi jumalanna silmi, sosistas Mihail: „Anastasia.“

„Meie peame võtma ta endaga ühes.“ ütles professor.

„Nad ei loovuta teda kunagi.“

„Usute siis, et peaksin küsima neilt huluvalt saatanailt luba. „Hoidke tuld kõrgemal, MacMagan!“

Professor astus üheksa astet kõrgemale, mis lahutas altariniisi põrandast. Sirutas käed, et haarata jumalanna kuldsest rüüst.

Äkki professor kukkus tagasi ja ütles nõrga häällega: „See on liig minule. Mihail, tooge ta alla!“

Fedor tormas üles ja haaras jumalanna käte vahele nagu rööviks armsaima. Võidujoovastuses hoidis Fedor oma saagi kätel. Vennad seisid vastamisi, Mihail oli solvunult kahvatu. „Anna ta mulle,“ ütles Mihail tasa, kuid ähvardava rõhuga. Hämaruses välkusid vaid Fedori valged hambad.

„Anna ta siia!“ Mihail tõstis rusika, et lüüa venelane näkku.

Templiuks langes tumedalt mürtsudes kinni. Mihail ehmus kui unest virgudes.

„Olete meeletu, Mihail Fedorovitš,“ ütles professor.

Kuuldus vee hiigla kohinat, nagu voolaks jõgi läbi templi.

„Meie peame katsuma püüda välja,“ karjus Mac Magan. Ta tormas koos Fedoriga värava juurde ja viskus kogu jõuga vastu seina, kuid liiga hilja.

„Oh, neetud!“ sülitas Fedor ja raputas väravat. Ta surus õlgadega kuni highi voolas näolt.

„Näib, et oleme vangid,“ tähendas professor. Ta hääi kõlas kergelt ja lõbusalt, nagu räägiks lõbusamast asjast maailmas.

„Ma tahan välja siit,“ karjus Fedor ja viskus uuesti uksele. „Mis sa seisad seal nagu juhm? Tule aita mind, Miša. Teie, MacMagan, tulge siia.“

Keegi ei tulnud. MacMagan seisis vaikselt ohtes müüri ääres. Mihail hoidis naeratades jumalanna kuju kätel.

„Oh, olge neetud teie kõik, ma tahan välja siit!“ Vihaseks tagus Fedor jalaga ust.

Herraga professor ütles sosistades: „Vesi.“ Ta nägi rõõmetus maha, kus vesi kerkis kõrgemale.

„Ma unustasin ütelda teile, mu härrad, et too väike jumalanna toob õnnetust kõigile, kes satuvad tema lähedale. Neid õnnetuid on juba terve rida.“ Professor hakkas kõnelema nagu kuulaksid teda üliõpilased aulas. „Nagu nüüd elavate ilusate naiste pärast, oli ka vanasti sõdasid. See ilus Hsi-vang-mu on Kaug-Aasia Trooja Helena. Ta tõi surma ja hukatust üksikuile ja rahvaile. Kuulge hästi, Mihail. Pange kuju oma kohale ja aidake oma venda ust lahti kiskuda. Meie peame pääsema välja.“

Mihail kuulis vastumeelselt sõna. Ta asetas kuju ettevaatlikult postamendile. Alles nüüd taipas temagi olukorra tõsidust. Ta jooksis ukse juurde ja katsus jõudu pingutades rebida ust lahti, kuid asjata.

„Tulge teie MacMagan, aidake mind!“

MacMagan ei liigutanud end, vaid vaatas professori imelist ilmet. Tule valgusel näis toimuvat vanamehe näos kohutav muutus. Imeline must vari kattis

välkkiirelt professori nägu ja laienes kogu kehapinnale.

„Teda on tabanud katk,“ sosistas MacMagan, kuna professor istus silmi pilutades ja katsus nõrgalt naeratada. Mihail märkas professori kohutavat ilmet. „Professor,“ hüüdis ta ja tahtis tormata läbi yee.

„Jäta tema üksi,“ karjus Fedor haarates Mihaili käsivarrest. „Siin ei saa teda enam aidata.“

Samal hetkel libises vana mees vette. Samuti kustused vees ka vahaküünlad tema käes.

„Meie peame saama siit välja,“ märatses MacMagan. „Tempel oli pime.“

„Tee valgust, inimene,“ karjus Fedor. „Mac, tehke valgust.“

Ameeriklane süütas uue vahaküünla. Mihail hüppas ülesse jumalanna kõrvale postamendile. Ta sirutas käe kuju taha pimedusse.

„Siin taga on avaus. Anna tuli siia, Mac. Tõenäoliselt käik, mis juhib kusagile. Arglikult silmitseti haigutavasse pimedusse. Surnud professor oli unustatud.“

Mihail asetaski jala avausse ja kuulatas. Õhuvoolus tõusis üles, tundus maa ja vee lõhna, jahedat keldri- niiskust.

„Meie peame vaatama, kuhu viib õoneskäik.“ Ta laskus põlvili ja katsus sirutatud kätega käigu põrandat ja seinu. Siis sirutas end ettevaatlikult, kuni pea puudutas lage.

Kõik kolm roomasid õõnsusse, kõige ees Mihail, tema taga MacMagan, siis Fedor. Tuli, mis Mihail hoidis, valgustas mõned sammud eemale, et hoida kukkumast kuskile sügavusse. Tuul puhus neile vastu lämbunud õhku, mis takistas hingamist.

Mehed jätkasid roomamist sügavale mäesise- musse. Võlvialune õõnsus näis olevat lõputa. Korraks käik avaneks avaramaks koopaks, ent siis jätkus edasi sama kitsana pimedusse. Käigu ühes küljes oli yära-

vavõlv, mille kohal oli kiri seinas. MacMagan luges hääletult: „Surma värav“. Mihail hoidis tuld kõrgemal. Võlvialune koosnes kivisambaist. Valgustades sambaid, nägi Mihail, et need olid püstiseisvad muumiad. Põrandat kattis aastatuhandeid vana tolmu-kord.

„Ma ei lähe edasi,“ keeldus Fedor.

Mihail süüitas vahaküünla. „Meie peame paratamatult pöörduma tagasi.“

„Templisse tagasi? Miski võim ei vii mind tempelisse tagasi. Pigem suren siin,“ ütles MacMagan hüs-teeriliselt naerdes. Mihail raputas MacMagani. „Lakka juba!“

„Mingi võim ei vii mind, mingi vägi..“

„Kui ta ei pea oma suud, lähen hulluks,“ ütles Fedor, hoides sõrmed kõrvades ja sammudes paksus tolmupilves.

Mihail lõi MacMaganile näkku ja sulges ise silmad. MacMagan lamas elutuna tolmusel põrandal.

„Meie peame kandma teda. Annaks Jumal, et ta püsiks kaua teadvuseta. Vennad algasid ühes koormaga ristlemist võlvialuste käikude labürindis, leidmata väljapääsu. Väsinult ja lootuseta alistusid nad viimaks mõttele, et salapärased keerdkäigud on eksitanud neid.

„Need siin tahavad, et sureme nälgides ja mee-leheites,“ karjus Fedor vihaselt ja lükkas jalaga muumiakuju pikali. „Aga seda ei tee meie, oma ema pojad, kunagi. Kui meie ei leia väljapääsu, surmanenese.“

Mihail lohistas oma koormat tolmus ja jooksis ikka edasi, risti ja põiki kuni laskus väsinult maha, nägu sajandeid kõdunenud tolmus.

Fedor viskus ta kõrvale. „Miša, olgu neetud veel kord kõik. Mis me oleme saanud oma elust? Ma ei taha siiski surra, ma ei taha. Mõtle kõigele, mida võime omada veel — sõpru, naisi, ah, neetud veel kord...“

„Mihail pöördus selili. Lamades käed pea all ta vaatas läbitungimatusse pimedusse, milles helkis ainult liivasse pistetud põleva küünla nõrk leek, ja mõtles rahulikult ning lunastavalt Anastasiale.

„Ma mõtlesin, et sind ei huvita naised, Fedja,“ ütles Miša, nagu lamaksid nad päikese paistel rohus ja räägiksid jumalast ning ilmast.

„Kes ütleb sulle, et ma ei taha omale naist? Ah soo, kuna ütlesin äsja, et ma ei taha enam minna tagasi tsivilisatsiooni. Ma võiksin näiteks taigas omada hüti ja ilusa naise, kes minuga elab seal. Kas mitte?“

„Ah mis, Fedja. Naised on teissugused. Usud sa, et ta on selleks valmis?“

„Räägid sa oma kogemusist?“ naeris Fedor.
„Anastasia?“

„Ära võta tema nime suhu!“ karjus Mihail.

„Ma võin rääkida kellest tahan, sinult küsimata, kas pole nii?“

„Kindlasti, aga mitte Anastasiast. Kui sa seda teed, löön su kondid puruks.“

Mihail hüppas üles. Fedor tormas Miša ette. Nad seisid vastamisi, viskusid üksteisele ja klammerdusid võitluseks. Tundes üksteise värisevaid liikmeid ehmusid mõlemad, nende käed lõdvenesid.

„Kas oleme täna hullumeelsed?“ pomises Mihail.
„Juba teist korda on surm meie vahel.“

„Ja, seda teeb naeratav jumalanna,“ ütles Fedor.

Seda teeb Anastasia, mõtles Mihail võpatudes. Ta lähenes vennale, surus ta kätt ja suudles põsele.
„Andesta! Nüüd vaatame, kas pääseme veel elusalt siit.“

Nad raputasid MacMagani ärkvele, kes uimasena ja tuikudes seisis viimaks omal jalgel.

„Tulge, Mac! Toetuge minule!“

„Laske mind lahti, ma olen juba korras!“ pomises MacMagan. Nad algasid uuesti rännakut läbi muumiasaalide, sumpasid läbi paksu mustjashalli

tolmu ja lugematute kõdunenud laipade tuha. Rasva-
küünla ahtas valguses seisid tontlikud tardunud var-
juderead — muumiakujud rippuvate liikmekontidega
ja paljaste hammastega. Meeste omad varjud jooksid
hiiglastena nagu vaimuderong piki musti seinu. Nad
ei leidnud mingit väljapääsu ega lõpu selles surnute-
riigis.

Hetkeks peatusid kõik. Mihail ütles: „Pole mõtet
edasi minna. Meie eksime üha enam selles labürin-
dis.“ Mehed kahvatusid, higipisarad laubal, värin
põlvis.

„Ma tahaks teada kui kaua inimene vajab aega,
et kõngeda näljas ja janus,“ ütles Fedor. „See peab
olema väga valuline.“

Fedor ja MacMagan hakkasid vihas tulistama
muumiate kujude ridu.

„Lakake ometi,“ karjus Mihail, kui lasud kajasid
õudselt surnud vaikuses. „Olete te täiesti rumalad
juba? Hoidke oma lasketagavara. „Mihail vaikis siis-
ki, sest parem oli, et Fedor kaotas oma laskemoona,
kuna ei või ette teada, mis juhtub hiljem. Mihail
eemaldus kaaslasist. Ta nägi veel vähese valguse
kuma ja kuulis paukude kõminat. Siis oli kõik vaikne.

Korraks Fedor möirgas: „Ma tahan siit välja.
Tahan välja siit!“ Nüüd ta algab, mõtles Mihail. Mõt-
likult vaatas Mihail surnute ridu. Kõik kujud vaata-
sid ühes suunas, kust pidi tulema õnnistus ja üles-
tõusmine. Õigus, laamausulised matsid oma surnud
pilguga tõusva päikese suunas. Kujud vaatasid itta.
Värin läbistas Mihaili selga. Ta süüda seisatus
õnnest...

Surnud vaatasid itta ja kuigi nad kunagi ei näe
tõusvat päikest, nad vaatavad itta ja loodavad...
Nüüd aga, kui seal, paremal käel, kuhu surnud vaa-
tavad, on ida, siis tema ees on põhi, vasemal lääts ja
selja taga lõuna. Kuidas oli veel?...

Mihail kummardus erutusest värisedes maha ja
joonistas sõrmega tolmusse ilmakaared. Meie tulime

kagust. Kindel on, et oleme vangid mägilinna kloostrihituse taga. Mihail arvestas kuni jõudis ot-
susele kloostrihituse sihis oma asukohast. Kui lii-
kuda sihis, ikka paremalt vasemale, muumiatest
mööda ja võimalikult selles samas suunas läbi muu-
miate ridade neile ikka näkku vaadates, peaks loode
suunas liikudes jõudma mõne välisukseni või vähe-
malt mägilinna lõppmüürini, mille äärt mööda kõn-
dides võiks leida väljapääsu.

Mihail kaalus veel kord oma arvestust. See oli
õige. Ta läks teiste juurde tagasi. Fedor ja MacMagan
lamasid uues vihahoos apaatselt tolmus. Ameeriklane
põrnitses üles. Fedor lamas ja nuttis pea käsivarrel
kui laps. Mihaili lähenedes Fedor tõstis oma ilusa
näo, mille ilme oli trotslik ja meeleheitel. „Ma ei taha
veel surra.“ Ta tagus rusikatega tolmus.

Mac tõstis jala ja riivas teda kõrvalt. „Jäta tolmu
tegemise, beebi.“

„Mis ta ütles, beebi? Kas sa ise ei hulunud alles
nagu laps! Tule siia, kui sa ei usu, et mul on julgust.
Ma ei taha vaid siin nagu rott kärvata, mõistad sa,
jänki.“

„Ärge riielge,“ ütles Mihail. „Meie katsume veel
leida teed.“

„Pole lõbu enam,“ pomises Mac.

„Nagunii pole tulemusi,“ ütles Fedor tumedalt,
aga ta tõusis üles, valmis uskuma vaikset lootust,
mida arvas lugevat Mihaili näost.

„Nagunii mingit lootust,“ näpsas Mac Fedori sõ-
nust. „Teie venelased olete ju ikka optimistid.“

„Tulge,“ ütles Mihail.

Nad algasid veel kord rännakut läbi muumiate-
riigi. Ikka näod pööratud muumiate nägude suunas,
liikusid paremalt vasemale ja läbistasid käike. Mis
saab kui ma eksisin? küsis Mihail eneselt. Ta väsi-
nud aju ei andnud enam mingit vastust. Ta põlved
värisesid. Võibolla polegi nii raske surra siin, mõtles
Mihail. Siin võib ennem lämbuda kui nälgida. Ma

võiksin praegu laskuda maha, uinuda ja mitte kunagi ärgata.

„Siin meie oleme kord olnud“, hüüdis Fedor vaikselt. „Siin on meie jalajäljed tolmus.“

Nad seisatusid ja vaatasid jalajälgi tolmus.

„Meie olime juba kaks korda siin,“ ütles Mac.

„See ei tähenda midagi, kes võib eraldada esialgseid jälgi teistest? Ühed juhivad põrgust välja, teised sügavamale sisse.“

Nad seisid ja vaatasid üksteisele nõutult. Tuulehiil surus rasvaküünla madalale Maci käes.

„See juhib,“ ütles Mac. Siis karjusid kõik: „Hurraa!“ Tuuleõhku oli tunda nende liikumise suunast. Nüüd joosti, tormati edasi, näod pööratud tuulde, hingates tuule jahedust, niiskuse lõhna.

Alles viimaks, kui seisid jälle surnute linna sissekäigul, tuikudes ja hingeldades, lugedes võlvikohal asuvat kirja, ütles Mac: „Surma väraw“.

Mis nüüd? Kuhu peame minema? Nad vaatasid enda ees musta vett ja jumalanna pildi kuldset refleksi selles. Nad olid jõudu kaotamas ja võimetud otustama.

„Puhkame siin veidi,“ ütles Mac.

„Hoidke igaks juhuks püstolid valmis,“ ütles Mihail ja jagas oma laskemoona. Mehed heitsid pikali maha. Fedor uinus kohe. Mac toetus seina vastu. Ta nägu oli hall. Ta hingas vaevaliselt. Mihail toetas pea tolmusele pinnale. Ta nägi enda üle laotuvat kuldse ja punase liniku maalitud arabeskidega. Veel avasilmi lamas ta juba nagu sügavas unes.

Mihail tuli teadvusele kui öötuul puhus ta laubal. Ta tajus midagi hõljuvat. Niisketelt põldudelt hoo-vas lõhnu, meenus viljapeade õrn kahin, murduvad rohukõrred, kus astus paljaste jalgadega. Mihailile tundus, et ta hõljus tähtede suunas, kuid ometi ta lamas valgeil padjul laisalt mõnuledes. Kui imelik! Ta avas silmad pärani. Nagu taevafoonist lõigatuna seisid mustad mägivarjud tema ees. Üksik kiir rän-

148
das läbi sügava pimeduse ja valgustas vähe põldude rohelust. Ah, mees läks katernaga ja valgustas. Teadvus tuli tagasi. Ta oli Mihail Derndorff ja teda kanti läbi öö kusagile. Ta tahtis küsida, kuhu teda siis viiakse, kuid ükskõiksus haaras tema tahte.

Mälestused möödunust vallutasid Mihaili. Vaikse valukarjatusega ta laskus tagasi — templi seinad, tõrvikukandjate rongkäik, tähtede sära ujus ta silmade ees. Mihail oli jällegi uinunud.

Kellegi jahe käsi riivas Mihaili valust tuikavat laupa ja valmistas piina. Siis avas Mihail kerge ohkuga silmad. Ta vaatas kahte kiirgavasse süsisilma. Käsi eemaldus ta laubalt ja silmad kadusid. Mihaili üle kummardus Fedori nägu.

„Miša,“ ütles ta tasa. Nähes, et Mihail oli ärkvel, pöördus Fedor tumeda silmadega olevuse poole. „Nüüd piima tuua, Muuna Ain.“

Eesriie kahises ja Mihail tajus, et ta lamab telgis. „Kus ma olen? Fedja? Mis on juhtunud?“

Mihail püüdis end sirutada, kuid Fedor surus ta tagasi sundides lamama rahulikult. Mihail katsus meenutada, kuidas ta oli sattunud siia, ilmselt niituttavasse telki. Telki ilmus tumejuukseline mongoli tütarlaps midagi käes kandes. Ta astus Mihaili asemele juurde, tõstis ta pea ja asetaski puust jooginõu suule. Mihail jõi vedelikku, mida maitse järgi võis pidada elumõssiks — hapukaks hobusepiimaks. Ta jõi nõu tühjaks, laskus ohates asemele tagasi ja uinus jälle.

Uesti ärgates Fedor seisis ta aseme ees ja naeris. „Noh, vennake, nüüd oleme üle mägede. Sa oled üsna selge ilmega. On ka ülim aeg. Sa oled valmistanud meile suurt muret, kas mitte, Muuna?“ Noor olevus sõtkitas põrandal. Ta tumedalt särav tuline silmapaar otsis truualamlikult Fedori pilku.

Mihail taipas oma olukorda. „Olin ma kaua haige?“

„See kestis vähemalt kolm nädalat.“

„Mis on juhtunud minuga? Kus on professor ja MacMagan?“ Ta kattis näo kätega ja tumedalt kerkisid pildid möödunust. Ta haaras erutatult Fedori kää. „Sina elad veel, Fedja!“

„Miks ei peaks ma elama?“

„Aga professor ja MacMagan...“

„Nemad on läinud edasi, Miša. Esialgul meie kandsime sind kaasas kaks päeva. Kuna sa haigestusid raskemini, otsustasin jääda sinuga üksi, kuna teised jätkasid ekspeditsioonireisi. Kui oled küllalt tugev, võime järgneda neile. Nad liiguvad aeglaselt. Professor kujutleb, et on antiikjumalanna jälgedel, keda ta on otsustanud otsida iga hinna eest. Lühidalt ja hästi — nad on jätnud meile telgi ja toidu-tagavara siia.“

„Mis?“ ütles Mihail värisedes kogu kehast. „Mis sa ütlesid?“ Ta haaras peast. „Millisest professorist sa kõneled siis?“

„Meie professorist, loomulikult. Tal polnud kannatust enam oodata sinu paranemist ja läksid koos Mac ja hiinlastega edasi. Sinule ma ütlen meelsasti mehe sõnaga, et oleme parem iseseisvad ja jätame ekspeditsiooni. Siin maal on külluses kulda, mis ootab ainult kogumist.“

Mihail ahmis õhku. „Kas nad pole siis surnud? Niisiis pole midagi tõsi?“

„Mis pole tõsi?“

„Katk, jumalanna ja maa-alune surmutelinn?“

Fedor haaras venna käd ja vaatles teda imelikult. „Sa oled unelenud, Miša. Sa oled näinud palavikuunesid. Kas mitte? Nad elavad.“

„Aga Hsi-vang-mu?“

„Kes?“

„Jumalanna kuhu kuldses rüüis,“ ütles Mihail peagu palüdes.

„Eodame, et nad leiavad ta varsti, Miša. Rahustu, lasku tagasi asemele.“

Mihail lamas vaikselt. Ta hingas raskelt, kogu keha värises. Korraks ta karjus valjusti; „Sa vale-tad!“ Ta tundis Fedja rahustavat käsivart ja asja-tuid trööstisõnu.

Pärast Mihaili tervenemist vennad suundusid põhja poole ja tahtsid hakata pesema kulda Tien-tshani jõeharudes. Nad kuulsid selles kohas kalliskivide leidmise võimalusest.

„Sa ei taha ometi kunagi pöörduda tagasi tühjade kätega oma Anastasia juurde,“ seletas Fedor Mihailile. „Kasuta juhust minna rikka mehena. Kui ta on oodanud seni, siis võib ta taluda veel need mõned kuud.“

Nad tõid telgi ühes, kinkisid karjusetüdrukule paki kuivikuid ja klaaspärle ning jätsid seljataha kohisevad mägiojad ning õudsed kuristikutühjused. Mihail oli rahulik ja vaatas tulevikku täis lootusi.

Polnud enam ekspeditsiooni, vähemalt tema jaoks.

7.

Ferrar oli jälle Londonis — vanas armsas Londonis, mis Anastasia lahkumisega oli kaotanud võlu tema jaoks. Ferrar ei arutlenud kaua, pakkis oma kohvri ja sõitis oma sõbra juurde Lõuna-Ungari mõisa. Kaotuse valu leevenduseks Ferrar unustas end loodusse ja pikile jahiretkile. Sellaselt kavatseti veeta aeg novembripäevadeni, kuna siis Ferrar pidi siirduma koos suurema jahiekspeditsiooniga Sudani.

Lõunas veedetud päevad olid mõjunud hästi. Oktoobri lõpul Ferrar tuli rahulikuna Londoni tagasi. Teda ootas ees kiri Anastasia Aleksandrovnalt. Anastasia kirjutas oma edukast turneest Hispaanias ja hiilgavast lepingust Berliini, mis olevat ta ammune unistus. Novembri algul ta olevat juba Berliinis, kus võiks kohata Ferrarit, kui temal pole midagi selle vastu ega paremat kavas.

See kiri viis Ferrari plaanid segi. Viimasel minutil Ferrar loobus ekspeditsioonist Sudani. Esimestel novembripäevadel Ferrar oli Berliinis ja külastas Anastasiat. Ferrar lootis kohata teda üksinda, kuid Anastasia juhtis ta kohe ruumi, mis oli täis inimesi nagu omal ajal Londonis Wilton Terrace'il. Juba eeskojas sama sigaretilõhn ja pillavalt kasutatud kõiksugu parfüümide segu, nakatav naer ja mänglevate teravmeelsuste staccato. Anastasia ise näis ilusam kui kunagi varem. Hispaania päikeses ta nägu oli pruunistunud kui küps lõunamaa puuvili. Silmist säras tulisemana kui varem ohjeldamatu, kuid samuti eemalehoidev ja üllas temperament.

Võis uskuda, et Anastasia on toonud endaga ühes ka oma Londoni seltskonna. Samad šarmikad, veidi julgelt jumestatud venelannad, kes jutlesid läbisegi kui muretud linnud. Naised, kes olid kunstnikud peitma oma muresid väiksemaisse lootuskiirisse, et olla tublid sõbratarid oma meestele.

„Nastjal on hiilgav edu,“ ütles madam Sablin tervitades, nagu poleks maailmas enam midagi tähtsat. „Ajakirjandus avaldab kiiduhümne.“

„Peaasi, et mu palk on tõusnud, babuška,“ naeris Anastasia, istus sohvanurka ja jõi likööriklaasi tühjaks.

Anastasia tutvustas James Ferrarile oma õde Ljubat ja selle abikaasat, prantslast, kes pakkus Ferrarile lahkelt istet sohval ja ulatas valget vene vodkat. Õed lahkusid kõrvaltuppa.

„Anastasia on hea laps,“ ütles õemees. „Ta jäi juba viieaastaselt vaeslapseks. Ljuba on teda kasvanud. Ta on üheksateistkümmend aastat vana.“

Ferrar oli võlutud õdede õrnast kiindumusest. Millist sügavat kirglikkust ja armastusväärst peitus Anastasias.

Ferrar tahtis lahkuda märkamatuult. Tal polnud meeolelu jutlemiseks. Eestois ta kohtas Nastja õde.

„Nastjenka hindab teid väga, hea James Ferrar. Tulge varsti jälle.“

Siiski Ferrar hoidus külaskäigust. Ta hellitas lootusi Anastasia isiklikule kutsele. Igal õhtul ta istus teatris ja jälgis Anastasia tantsu.

Kunstniku edu Berliinis oli hiilgav. Publik, kes esialgu suhtus kriitiliselt ja tagasihoidlikult etendusisse, oli võlutud venelanna tõeliselt liigutavast südamlikkusest ja loomulikust säravast temperamendist.

Möödus hulk päevi ja Ferraril oli aega mõtlemiseks. Ta oli otsustanud teha lõpp asjatuile lootusile Anastasia kutsele ja telegrafeerida Londoni ekspeditsioonist osavõtuks. Enne ta pidi kõnelema Anastasiaga. Mitte selleks, et oodata pööret erapooletus sõbralikkuses. Ferrar ei tahtnud toimida midagi otsustavat enne kui lahkus lõplikult. Pealegi tal oli aega külluses. Milleks tormata?

Ferrar oli otsustanud kell kaksteist helistada Anastasiale. Pool kaksteist helises telefon. Anastasia vaikne hää l kõlas sosinal, Ferrar uskus tundvat tütarlapse hingeõhku.

„Kuulge, teie James Ferrar. Kas olite haavunud mu käitumisest? Teie kokkusite, ja? Või miks ei tulnud teie enam? Meie kõik kahetseme, babuška ja Ljuba ja Teie Anastasia.“

Ferrar vaikis. Seda kõnet ta oli oodanud kõik pikad päevad. Ta tahtis meeleldi nautida kauem seda magusat nooruslikku häält kõnetraadis. „James Ferrar, kas olete veel seal? Kas kuulsite mind?“

„Kuulisin teid, Anastasia Aleksandrovna, aga ma ei usu, mida kõnelete.“

„Ei? Ja ma tahtsin teid paluda millekski.“

„Mind?“

„Ja.“

„Ja mis siis, Anastasia Aleksandrovna?“

„Esiteks teie peate ütlema „ja“.“

„Kui ma võin?“

„Ah, ütlege ainult ,ja', muidu mul puudub julgus paluda teid, James Ferrar.“

„Noh, ilus, niisiis ja. Mis on siis?“

„Seda tahan ütelda teile täna õhtul. Kas meie ei sööks koos õhtut peale etendust? Palun, tulge mulle vastu, ja! Adjöö, James Ferrar, kuni õhtuni.“ Kuuldetu klõpsatas. Ferrari süda tagus nagu peale kiiret jooksu ja laup tõmbus niiskeks.

Mis tahtis Anastasia minust? Kas see võiks muuta midagi tema plaanides? Ei. Ta lükkas edasi telegraferimise Londoni kuni järgmise päevani, peale kõnelust Anastasiaga.

„Kuhu meie läheme?“ küsis Anastasia Ferrarilt õhtul peale etendust.

Ferrar nimetas mitmeid lokaale, millised lootis rahuldavat Anastasia maitset.

„Ei,“ ütles Anastasia. „Mitte siia ega sinna, James Ferrar. See pole sobiv õhkkond minu palveks teile.“

Anastasia naeratas talle õrnalt. Ta juuks säras kuldse pilvena polaarrebase krae raamistuses.

„Kuhu siis?“ Ferrari pinevus oli viimseni üles kruvitud, kuigi ta püüdis varjata oma põnevat erutust.

Anastasia nimetas väikest lokaali, mida Ferrar ei tundnud. „Lähme sinna, see meenutab mulle kodu. Teile meeldib seal kindlasti. Ma tahan, et olete parimas meeleolus.“

Nad sõitsid nimetatud lokaali, kus ilmnes, et Anastasia oli juba tellinud lauagi valmis. Nad sõid šaslõkki ja jõid vodkat. Anastasia oli ülemeelik kui noor hirv.

„See hüplemine laval toob pöörase isu,“ ütles ta. „Ma võiksin süüa tundide viisi.“ Instinktiivselt tajus Ferrar tütarlapse muretus lõbususes pinevust, mida sisaldas järgnev jutlemine.

Nüüd,“ ütles Ferrar, kui magussöök oli servee-

ritud ega polnud enam põhjust pikemaks vaikimiseks. „Ma ootan, Anastasia.“

„Veidi kohvi, kui tohin paluda, James Ferrar, mitte nii kannatamatu.“

Ferrar tellis kohvi. Ta märkas äkki, et tütarlapse nägu kahvatus ja silmad tumenesid hirmust. James haaras tüdruku käe. See oli jääkülmu.

„Anastasia, mis on Teiega? Miks kardate? Teie teate ometi, et olen valmis Teie pärast kõigeks.“

„Teie armastate mind väga, James Ferrar?“

„Ma kardan, et see on nii, Anastasia Aleksandrovna.“

„See ongi, mis teeb kõik nii raskeks.“

„Mis on siis, armas? Ütelge ja ärge piinake meid mõlemaid. Teie tahate, et lähen ära siit, kas mitte? Teie häbenete seda avaldada mulle. Asja kergenduseks võin mainida Teile, et telegrafeerisin Londoni ja nõustusin Sudani ekspeditsioonist osavõtuks. Ma võin juba homme reisida. Tahtsin ainult ära oodata selle jutlemise Teiega, Teid veel kord näha. So, ons nüüd Teil süda kergem? Homme reisin ja Teie ei näe mind enam.“ Ferrar imestas isegi oma paatoslikku keeldumist. Nüüd jäi vaid oodata sõnade mõju tütarlapsele. Kas ta naerab? Ons vähegi kurb?

Mitte kumbagi. Anastasia ilme oli sügavalt mõtlev. Ta raputas pead. „Aga ma ei taha, et Teie lähete. Ma tahaks, et abielluksite minuga.“

„Mis?“ ütles Ferrar. Ta ei uskunud kuulvat õieti. „Mis Teie ütlesite?“

„Ma tahaksin, et abiellute minuga, James Ferrar. Ma palun Teid südamest selleks.“ Anastasia vaatas paluvalt Ferrarile nagu oleneks tema elu ja õnn vastusest.

Ferrar oli täiesti segane. „Aga ma ei mõista Teid, Anastasia Aleksandrovna!“

„Kas tahate või ei?“ Tütarlapse närvid nähtavasti ei kuulnud sõna.

„Miski ei tee mind õnnelikumaks,“ ütles Ferrar,

võimetu imestusest ja üllatusest haarata oma õnne. „Ma ei ole viimased kuud mõtelnud muule kui Teid paluda endale. Ma ei saa mõista ainult. . .“

„See on hea, ma tänan Teid,“ ütles Anastasia märkamata mehe erutust. „Millal, mõtlete Teie, võiksime kihluda?“

Anastasia rahu üllatas meest täiesti. „Aga isal ajal, täna, homme, millal ise tahate. Ma olen rippumatu ega võlgne seletust kellelegi. Minu perekond on uhke Teid vastu võttes. Ma olen kirjeldamatu õnnelik, Anastasia, piiritult õnnelik.“

„Kas oleks võimalik, et abielluksime umbes nelja nädala pärast?“

Kelner tuli kohviga, kuid Ferrar tellis šampanjat kihluse pühitsemiseks. Ta õnn oli nii suur, et pigem oleks tahtnud haarata Anastasia käte vahele ja põgeneda kui röövija oma saagiga.

Anastasia istus ja vaatas teda mustjassiniste silmadega, milles peegeldus hirm, suur hirm. Keset õnne haaras Ferrarit kahtlus, mis tekitas külma hinge põhjani. — Ta ei armasta mind.

„Miks tahate abielluda minuga? Ütelge seda mulle. Midagi ei sunni mind murdma Teile antud sõna. Ütelge mulle tõtt, Teie ei armasta mind.“

„See on tõsi, James Ferrar, ma ei armasta Teid, vähemalt nii, kui naine meest. Ma mõistan oma suurt ebaõiglust Teie vastu. Ma ei oska end aidata teisiti. Ma seletan Teile kõik ja Teie mõistate, et ma ei või teisiti. Kuulake veidi, palun Teid.“

Anastasia rääkis armastusest Mihaili vastu, põgenemisest, päevist Urumtshis ja kõigist seiklusist kuni ekspeditsioonini Sise-Tientshani mägestikku.

Anastasia võttis oma käsitaskust kirja, kulunud ja paljuloetud, ja ulatas Ferrarile lugemiseks.

„Ma kannan seda kirja alati ühes,“ ütles Anastasia. „Esialgul, kui see kiri saabus, olin meeleheitel. See oli Shanghais. Ma jooksin kõigis konsulaatides ja pärisin teateid ekspeditsioonist. Kusagil ei leitud

põhjust muretsemiseks, kuna sellised ekspeditsioonid sageli polevat kuude kestel ühenduses maailmaga. Ma otsustasin siis reisida Euroopasse, kuna siin lootsin edu võimalusi. Ootasin iga päev teateid Mihailist, kuid asjata. Nüüd on möödunud neliteistkümme kuud ja ühelgi konsulaadil pole mingisuguseid teateid, küll aga põhjendatud kartust. Kolme kuu eest on mõned lennukid ristlenud Tientshani mägestiku kohal, et leida ekspeditsiooni laagrit, kuid tulemuseta. Viimase abinõuna oleks vaid ekspeditsioon, kes liiguks samas suunas ja katsuks leida neid. Selleks pole kellelgi raha, samuti peetakse seda võimatuks praegusel sõja ajal ja sõjamaa-alal korraldada abitamisaktsioone. Niisiis ekspeditsioon on kadunud, samuti Mihail.“

Anastasia surus rusikas käe rinnale, toetus üle laua ja ütles kindla häälega: „Kuid mina ei loobu veel, Ferrar, mina ei loobu otsimast kuni süda tuksub. Kunagi.“ Anastasia oli muutunud täiesti. Polnud midagi härdast palvest, lapselikust õrnalt naeratavast Anastasiast. Naine oma kire ja armastusega istus Ferrari vastas.

„Ma ei talu seda, James Ferrar, et lastakse kaduda inimene teadmata kuhu. Ma ei või elada teadmises, et Mihail on hukkunud. Ma lähen otsima teda.“

„See on Mihail, keda armastate, Anastasia Aleksandrovna?“ Kuigi Ferrarit oli liigutanud sügavalt Anastasia sõnad, oli temale tähtsam järgnev vastus. Sellest olenes tema õnn või hukk, sest Ferrar armastas tüdrukut kogu oma hingega.

„Ja,“ ütles Anastasia, „see on Mihail. Kuulge James, ma olen töötanud kogu aasta ja hoidnud kokku ning korjanud raha tema aitamiseks. Ma tahan minna tagasi Urumtshisse. Ma palkan mõne mehe, ostan hobused, telgid ja toidumõõna ning lähen otsima Mihaili. Kas mõistate mind?“

„Ma mõistan, Anastasia, kuid mitte seda, miks on minul sellega ühist? Milleks tahate saada minu nai-

seks, kui süda kuulub hoopis teisele mehele? Kas see pole mõttetu, mida teete? Kas soovite vast, et saadan Teid?" Tahtmatult kõlasid Ferrari sõnad pilkavalt: „Või piisab sellest kui juhin Teid perekonnaseisu-ametisse?“

„Sellest jätkub küllalt, James Ferrar. Tänan.“

„Seletage mulle, palun, milleks on see kõik tarvilik?“

Anastasia tegi kannatamatu liigutuse. „Siis mõistke ometi, James Ferrar, ma pean reisima läbi Vene sõjamaa-ala. Seni kui olen venelanna, pealegi põgenik, on mul raskusi, mis takistab mu kava teostamist. Olen ma aga Briti kodanik. . .“

„Anan nüüd küllalt.“ Nüüd Ferrar ei suutnud enam arjata tulevat vihahoogu. „Selleks olen sobiv küllalt, Anastasia Aleksandrovna, et anda Teile oma nime, mis viib Teid kindlamini sõbra juurde. Nüüd ütelge mulle veel, kellele võlgnen tänu selles aktsioonis. Kui minuealine mees armub noorde tütarlapse, siis peab meest vedama ninapidi, kas mitte?“ Ferrar unustas enese. Ta meeleheide Anastasia kaotuse pärast muutus vihaks. Ta võinuks lüüa tütarlapse näkku, mis oli hetkel erutusest surmkahvatu.

See kestis vaid silmapilgu, sest Anastasia haaras oma palava käega sõnatult Ferrari sõrmed.

„Anastasia,“ ütles Ferrar, „Anastasia.“ Tütarlapse liikumatu pilk sukeldus Ferrari silmisse. See oli mõlemaile piinav vaikne võitlus. Viimaks tütarlapse külm, kinnine ilme kirgastus Ferrari pilgu peegelduses. Anastasia õhetas, põles kui leek alabasterkorra all. Suu jumestus ja naeratas sama köitvalt, kuid ta vaikis.

Ferrar võttis aeglaselt sõrmil lebava hõõguva käe ja haaras oma käte vahele.

8.

Nelisteistkümmend päeva hiljem laulatati Ferrar ja Anastasia Inglise saatkonnas. Tunnistajaks olid

Ferraril atašee sir Miles Stuart ja Anastasial Mihaili onupoeg, balti parun Stonbrook, raskemeelsete tumedate silmadega, suurekasvuline ebameeldiv inimene. Anastasia seletas, et Stonbrook tuleb temaga ühes otsima Mihaili. Ferrar oli kogunud andmeid ja avastanud, et Stonbrook oli tähelepanuväärt minevikuga seikleja ja süüdlane kahe naise vabasurmas.

Ferrari perekonnast oli ilmunud ainult ema ja vend Harald. Madam Sablin ja elurõõmus Ljuba meeldisid Ferrari emale. Ta kutsus madam Sablini pikemale külaskäigule enda juurde kuni „lapsed“ olid pulmareisil. Anastasia polnud pühendanud vanaema oma plaanidesse ja madam Sablin oli üliõnnelik Anastasia abielu üle.

Vaimulik ei aimanud, et laulatas noored inimesed üsna lühikeseks abieluks. Anastasia seniks, kuni leiab õige armastatu. Siis kokkuleppe kohaselt pidid mõlemad lahkuma — sama vaikselt kui toimus laulatuski. Ferrari missioon oli seega täidetud, ta võis tõmbuda tagasi.

Talvepäike paistis läbi värviliste aknaklaaside väikesesse kirikuruumi, mõned inimesed seisid eemal altari ümber. Liiliate ja maikellukeste lõhna hoovas Anastasia pruutkimbust. Ferrar vaatles oma pruuti. Ta nägu oli sama valge kui pruutkleit. Nüüd seisis Anastasia tema kõrval uhkena ja ilusana oma kuldses juuksekroonis. Ta profiil oli pehme ja puhas, pilk maas. Kui vaimulik käskis pruutpaaril ulatada käe üksteisele, viivitas Anastasia, vaadates kindlusetu pilguga Ferrarile silma. Ferrar võttis pruudi käe ja hoidis kindlalt seni kui Anastasia lausus oma vaikse „ja“. Kuigi Ferrar teadis, et Anastasia polnud tema, läbis teda hetkel elus seni tundmata õnnetunne.

Laulatustseremoonia lõppedes haaras Ferrari ema Anastasia emaliku õrnusega käte vahele ja sõnas: „Ma tean, et sa teed tema õnnelikuks, Anastasia. Nüüd ma ei kahetse enam, et mu poeg pole abiellunud yarem.“

Värske lumevaip säras saatkonna ees teel. Väike seltskond sõitis hotelli pärnade alleel. Kõik olid uhked ja õnnelikud värske noorpaari üle.

Need lühikesed tunnid olid ainsad, mis Ferrar jagas Anastasiaga.

Iga päev peale hommikueinet algasid Anastasial lavaproovid. Anastasia jäi elama madam Sablini juure kuni lepingu lõpuni ja pulmारेisule minekuni. Anastasia tahtis ja toimis nii kõigi protestist hoolimata. Alles oma töö lõpetanud ta tahtis end tunda Ferrari naisena. Seni pidi kõik jääma nagu varem.

Ferrar saatis õhtupoolikul oma naise teatri lavaukseni, mille taha kadus Anastasia. Ferrari käte vahelt läks ta naine üksi oma teed. Samal hetkel Ferrar otsustas saata teda kõikjal, tema kõrval seista, teda aidata, otsida, kuni Anastasia leiab inimese, keda ta armastab. Millist suuremat tunnistust ta võib veel anda oma armastusest, kui abi, kaitset ja jõudu. Anastasia oli ikkagi praegu tema naine, keda tema üksi võis armastada. Kas ta pidi tema juba alguses jätma üksi iseendaga?

Järgneval päeval Ferrar usaldas oma otsuse Anastasiale. Ta oli lootnud siiski veel keeldumist, kuid midagi sarnast ei juhtunud. Anastasia võttis tema suuremeelsust endastmõistetavalt.

„Teie olete võrratu, James. Ma teadsin seda alati.“
Ta surus tänulikult mehe kätt.

„Kuidas see kõlab nüüd, Anastasia?“

Anastasia punastas, vaatas kõrvale ja kordas:
„Sina oled võrratu, James.“

Ferrar naeratas. „See on teiste pärast, Anastasia. Selle väikese komöödia peame mängima neile.“

„Ah, James, kas andestate mulle kunagi?“

Ferrar suudles ta kätt. „Ärge muretsege minu pärast, Anastasia Aleksandrovna.“

Mõned nädalad hiljem valmistuti pulmारेisule. Omakseid üllatas noorpaari reisusiht. See pidi mine-

ma üle Moskva Kaasani, Orenburgi. Venemaal valit-
ses ikka veel revolutsioon. Ferrarile valmistas palju
muret ja vaeva luba hankimine üle piiri pääsemiseks.

Vähesed sugulased saatsid noorpaari jaamas lii-
liate, maikellukeste ja roosidega.

Rongis valdas Ferrarit kummaline meeleolu. Ta
pidi jätkama järgnevat kuudel tihedat kooselu nai-
sega, kes oli tema oma, kuid siiski nii võõrad üks-
teisele nagu maa ja kuu. Viimaseil päevil nad olid
näinud üksteist vaid üksikuil hetkeil, kuna mõlemad
olid seotud ettevalmistusega reisuks.

Rongis Anastasia võttis kübara peast ja korraldas
oma juukseid. Ferrar märkas üllatanult, et kuld-
sed pikad patsid olid lastud ära lõigata. See muutis Anas-
tasia ilme poisilikuks. Ta näis suurem ja ta rassiline
peakuju tõusis esile, samuti lai otsmik, julge kulmu-
kaar, uhke ja valitsev suu. Silmade sina ja juuste
kuld näisid põlevat veel sügavamalt.

Ferrar aita džentelmani viisakusega korraldada
Anastasiale mugava magamisaseme eraldi kupeesse.
Ta ise jäi suitsetama koridori ja vaatles õhtuvidevi-
kus maastikku. Tuled polnud süüdatud. Ferrar laskus
unelussisse, mis olid melanhoolsed ja ühtlasi rahusta-
vad. Maastikul lasus sügav lumi, rongi rataste vürin
kõlas tumedalt.

Suletud kupee uksest kostis muusika. Anastasia
oli pannud oma lemmiknoodi grammofoniplaadile. Ta
astus kupeest välja Ferrari juurde, läitis sigareti ja
ümises laulumeloodiat kaasa.

Mõlemad vaikisid.

9.

Posenis tuli rongile Mihaili onupoeg, Nikolaus
Stonbrook, kelle isik lõdvendas pinevust, mis valitses
Anastasia ja Ferrari vahel. Stonbrook oli otsekohe
haaratud Anastasia ilust ja kohtles Ferrarit rivaalina
samade šansidega, sest ta tundis Anastasia lugu ja
reisu lõplikku sihti. Stonbrook polnud pealegi nii voi-

matu inimene nagu alul näis. Ta oli hiiglasuur, omas pika nina ja väga täidlased huuled. Teda võis siiski pidada rassiliseks kujukse ja kindlasti leidsid naised ta huvitava. Nad sobisid hiljem Ferrariga suurepäraselt. Anastasia tegi muusikat, luges romaane ja jutles tundide kestel ekspeditsiooni tõlgiga, kellel laskis rääkida endale mongoli, tatari, tiibeti ja kirgiisi murrakuid.

Nad olid saanud tõlgi, kes nimetas ennast Polati, üsna imelikul kombel. Mõni päev pärast Anastasia ja Ferrari kokkulepet väikeses vene lokaalis, pakkus end nimetatud mees reisujuhiks. Teda olevat saadetud. Anastasia oli üllatatud tolle võõra mehe teadlikkusest tema reisu kohta. Mees ei avaldanud rohkem, kuid palus end tungivalt ühes võtta. Ta olevat Hiina riigi kodanik, studeerinud Berliinis ega omanud niipalju raha, et reisida kodumaale. Ta näitas tunnistust, mille järele ta oli riigiõiguse ja arstiteaduse doktor, avaldas täiesti intelligentse inimese muljet ja seepärast ta võetigi teenistusse. Ta istus teenijanna Fatimaga teise klassi kupees järgmises vagunis.

Kõik ootasid suurima põnevusega Vene piirile jõudmist. Ferrar oli varustatud kõigi vajalike paberitega, tunnistustega ja soovitustega ning valmistatud ette ootamatusteks. Keegi reisijaist polnud kuigi heas meeolus, kui mindi öösel läbi sügava lume rongilt kontrollpunkti, kus järgnes ülekuulamine ja paberite kontroll. Neli püssitääkidega varustatud sõdurit kõndisid reisuseltskonna kõrval ja juhtisid nad kontrollruumi.

Hingeaur täitis pilvena ruumi. Reisijad seati ritta ruumi sissekäigule. Stonbrook ja Ferrar võtsid Anastasia ja Fatima enda vahele, et kaitsta neid kõleda tuule eest.

Nad pidid ootama lõpmata aja. Paari viisi juhiti reisijad sõdurite vahel ruumist välja. Nende tee läks pimedusse sealpool kaitsevalli. Võibolla seal oli teine

proovikoht, võibolla aga on eelseisev tee sama tume kui öö.

Viimaks tule Ferrari seltskonna kord esitada käsi-pakid ja tunnistused. Ei tekkinud mingisuguseid raskusi, kuna Anastasia oli nüüd mrs. Ann Ferrar ja Stonbrookist oli sõja ajal saanud Saksa kodanik. Ta esindas rüütlimõisa omanikku. Fatima oli nooriku prantslannast seltsidaam ja tõlgil olid omad üles-

... oleks läinud hästi kui üks piirivahudest pe-
leks leidnud kahtlustäratavat fotot Anastasia käsi-
taskust. See oli noore aristokraatliku välimusega
mehe pilt pehmes nokkmütsis, mida omalajal kand-
sid vene armee ohvitserid kui ka tudengid. Ainult
värvid eraldasid ohvitserisid tudengitest ja need olid
fotol tuhmunud. Punakaartlane viskas terava pilgu
Anastasiale, vabastas pildi nahkraamist ja luges pü-
hendust. Sulavas inglise keeles küsis sõdur: „Teil on
tsaariväe ohvitseri pilt pühendusega, mis vihjab
kahtlusele. Kas olete sugulane?“

Nüüd on kurat lahti, mõtles Ferrar. Ta katsus
oma revolvri järele. Ta teadis, et lask võib vähe
aidata, kui peaks tekkima konflikt. Ta otsis kiiret
seletust pildi kohta, kuid Anastasia jõudis ette. Ta
vastas rahulikult naeratades: „Tegelikult on see
härra minu sugulane, kes enne sõda õppis mõni se-
mester Beterburi akadeemias ja riietus vahel vene
üliõpilasena. Ta imetles vene keelt ja kultuuri. Nüüd
ta on kuskil Kaug-Idas Briti konsuliks.“ Ta pöördus
Ferrari poole: „Ta oli alati suur idealist, kas mitte,
Ferrar?“ Anastasia sirutas käe pildi järele ja vaatles
seda. Siis asetas selle tagasi raamisse nagu oleks asi
seletatud ja lõplikult lahendatud. Sõdur usaldas naise
kindlust ja jätkas pakkide kontrolli.

Olles lõpetanud, punakaartlane sosistas midagi
teisele, kes käskis Anastasial ja Ferraril järgneda
endale.

Ferrar astus koos naisega väljas lumme, üksel seltsis nendega punaväe saatesalk. Siis astuti koos tumedal teel, aga teades kuhu see viib neid. Anastasia haaras Ferrari käsivarre.

„Julgust,“ ütles Ferrar kõvasti inglise keeles. „Meile ei või juhtuda midagi. Meie oleme Briti alamad.“

Nad astusid kõikuvate lampide valgusringist pimedale teele. Tähed särasid külmas talveöös. Mõni samm eemal seisis jällegi kuuritaoline ehitus, kus vilkus tuli.

„Mis teie tahate meist?“ küsis Ferrar saatjatelt. Sõdurid ei mõistnud küsimust või teesklesid arusamatust. Nad tammusid vaikides kõrval, lume krigises rautatud taldade all.

Ferrar ja Anastasia juhiti eredalt valgustatud ruumi, kus seisis mõned pingid, millel konutasid kaamete nägudega inimesed. Laua taga istus mees kuldsete õlakutega. Tema taga kaks punakaartlast. Ukse kõrval toetus seinale hiiglane mees mustas vahariidest mantlis. Ta hoidis käes revolvril ja pööras seda mängeldes.

Komissar kuulas üle meesreisijat. Kuna kõnelus sündis vene keeles, ei mõistnud Ferrar sellest sõnagi, kuid ohvri meeleheitlik ilme ja Anastasia surmkahvatu nägu reetsid, et oli tegemist elu või surma küsimusega.

„Ma ei mõista sõnagi,“ ütles Ferrar jälle valjusti, „ja tahaksin teada, kas meie jõuame veel õigel ajal rongile?“

Anastasia vaatas Ferrarile otsa. Ta mõistis, et ka temagi ei mõista loomulikult sõnagi vene keelt. Mees laua taga katkestas ülekuulamise, pöördus Ferrari poole, öeldes korralikus inglise keeles: „Teie jõuate veel küllalt vara, mu härra.“

Ei kestnud kaua kui jõudis nende järjekord. Komissari silmad libisesid reisijate ridadele. Vaadates

vastassuunas ta ütles vene keeles: „Inglaste seltskond.“

Ferrar nägi läbi ta taktika. Sellised kriitilised hetked teevad peenetundelikuks. Samuti Anastasia ei liigutanud ripsmekarvagi. „Teie ei mõista vene keelt?“ küsis komissar.

Södur, kes seisis kõrval, kehtas õlgu.

„Härra ja daam Inglismaalt,“ ütles nüüd komissar inglise keeles.

Ferrar astus Anastasiaga laua juurde. Mälestuseme pärast, mis sugulane oli seitsme aasta eest anetanud Anastasiale, vaevati neid juurdlemisega ja kahtlustava ülekuulamisega. Mees võttis pildi, mida Anastasia hoidis kramplikult.

„Ilus pea. Kas olete venelanna, madam? Teie tunnistus kahjuks ei selgita meile seda.“

„Minu naine on inglanna.“

„Ah, teie ei mõista siis samuti vene keelt, madam?“

„Ei.“

„Aga teil on venelanna teenijaks?“

„Seda küll. See tähendab, Fatima on tatarlane. Ma palkasin ta Berliinis. On parem, kui reisul keegi tunneb maa keelt, kust tuleb sõita läbi.“

„Kahtlemata.“

Ta keeras pilti käes. Seljataga kuuldus samme. Anastasia tajus, et mees vahariidest mantlis sisenes ja hoidis revolvrit mängides oma hiiglasuurte sõrmede vahel.

„See on hästi, madam,“ ütles komissar, vaadates Anastasiale tähendusrikka pilguga ja ulatas pildi tagasi.

„Kas võime minna nüüd? Meil on veel ees terve hulga reisipakkide revisjon.“

„Ilma viivitamata, mu härra.“

„Tule,“ ütles Ferrar Anastasiale ja pakkus oma käsivart.

„Kui nad on kakskümmend sammu eemal, Andrei, järgned neile ja lased nad maha,“ ütles mees valjult vene keeles.

Noorpaar kummardus kiirustades komissarile ja astusid koos öhe.

Mees uksel vaatas neile jäigal liikumatul pilgul järele.

Nad pidid mööduma mehest uksel nii lähedalt, et Ferrar arvas tundvat ta suure keha, pehme vahariide ja verelõhna segu. Ta surus Anastasia edasi.

„Mitte nii ruttu, armas,“ ütles Anastasia. „Ma väänasin tulles lumes oma jala.“ Kohkunult tasandas Ferrar oma samme. Nad seisid jälle tähtede all. Vasemal, eemal piimjas udulooris seisis jaamahoone. Võis näha varjude liikumist lumel, kuuldus veduri puhkimist ja vagunite haakimise klirinat. Taamal lõputa lumevälja avarus, kust ei kuuldud ühtki heli.

„Tule,“ ütles Ferrar veel kord ja asetaski õrnalt lõputa lumevälja avarus, kust ei kuuldunud ühtki heli. niigi. Toetu tugevasti minule.“

Nad astusid samm-sammult, aeglaselt — surm selja taga. Möödusid tumedast verenirest teerajal ja hoidusid astumast sellele. Kokkukuhjatud riie tehnik lamas verenire kõrval.

Ferrar kuulis kuidas Anastasia luges samme: üks — kaks — kolm — neli — viis — kuus — seitse — kaheksa — üheksa — kümnenda eel ta peatus väri-seva ohkega, kummardus ja haaras oma kederluust.

Ferrar pöördus naise poole ja nägi kuuri valgusnelinurgas robotkuju, kes järgnes neile. Ta tõstis aeglaselt revolvri ja lähenes pikkamisi.

„Kas on parem?“ küsis Ferrar, kuid ta hääl muutus sosinaks.

„Ja,“ ütles Anastasia, „on juba parem.“

Ta haaras jällegi Ferrari käsivarre. Nad astusid järgmise sammu. „Kümme,“ kahises Anastasia ja värin läbis ta keha. Neile näis nagu ripuksid neil minutitel oma eluga nende kümme sammu küljes, millele

ei pidanud enam järgnema teisi. Nad astusid ettevaatlikult, kaheldes kas maa kannab veel neid. Maa kandis.

Üksteist — kaksteist — kolmteist —. Viisteistkümmed? Kuusteistkümmed? Mis tuleb nüüd? Millal ometi laseb sõdur? Kas ta teeb meiega halba nalja, tahab lasta joosta meid, et siis kindlamini tabada? Ferrar mõistis: Nende närve taheti viimse võimaluseni üles piitsutada, sundida jooksuma paanilises hirmus.

Nelikümmed kaheksa, — üheksa — viiskümmed. Seljataga karjus lumi lähenevate sammude all.

Anastasia sulges silmad. Ferrar kuulis teda sosistavat tasa: „Püha Maria, palu meie vaeste pattuste eest nüüd, meie surma hetkel. Aamen.“ Nad astusid ikka edasi, ikka edasi...

Selgemini kuuldus jälgija hingamist, tundus vodka ja verelõhnade segu. Ferrar oli valmis pöörduma, et karjuda: „Siis lase ometi, inimene, ära piina naist nii kaua!“

„... Palu meie eest, nüüd ja meie surma hetkel — meie surma hetkel...“

Lähenevate lampide valgus langes Anastasia näole, mis oli sama valge kui eemal laiutav lumi. Laubal särasid jäätunud higipiisad.

Surm tuli nende taga — sada kaks, sada kolm, ... viis, kuus, seitse — veetank raudtee ääres tuli nähtavale, vagun seisis pöörangul, raudteetöoline kõndis laternaga vagunirataste vahel. Nähes lähenevat paari, lausus mees: „Peate ruttama, kui tahate sõita ühes, rong läheb kümne minuti jooksul.“

Anastasia ja Ferrar seisatasid ja pöördusid ümber. Surm oli kadunud kui tuulehiilist pühitud. Nad olid üksi. Nende taga kõikjal valge vaikus.

Ferrar haaras naise kätele ja hakkas jooksuma.

Stonbrook tuli kahvatuna neile vastu. „Ma kartsin hirmsaimat. Jumal tänatud, et olete siin.“

Vaevu jõudsid nad veel liikuvale rongile.

Sõideti nädalaid. Sageli rong seisis lumetormis, süte puudusel, valgevenelaste vabatahtlike korpuse haarangul. Mõnikord veedeti ööd vagunis, kuulati huntide hulgumist rongi ümber, keda masinajuhid hirmutasid püssipaukudega. Vahel tuli oodata maaposthobuste jaamas rongisõidu jätkamist.

Need maahotellid sarnanesid kõik üksteisele ja kandsid veel vana korra pitsarit. Kantselei kirjutuslaua taga istus tähtsa joviaalse ilmega ametnik, seinä ääres seisis must vahariidega kaetud sohva. Süüa võis saada, kuid küttematerjali oli napilt. Sellepärast istusid päevad läbi kõik reisijad koos pererahvaga peretoas podiseva samovari juures ja suitsetasid aja- viiteks sigarette.

Viimaks jõuti Vene-Siberi piiri lähedale väikesesse peatuskohta — Bilterski. Anastasia ja Ferrar seisid küla piiril ja vahtisid videvikubarje. Idahorisondil kerkisid kauged Urali mäed.

„Ma pole kunagi arvanud, et Venemaa on nii suur,“ ütles Anastasia. „Olin alles laps kui rändasin esmakordselt läbi Venemaa. Mis kõik on selle aja jooksul arenenud. Terve elu.“

Ta silmad otsisid midagi valgel horisondil. Ta oli kahvatu surutud kannatamatusest. „Ma kujutlesin kõike teisiti, James Ivanovitsh.“

„Ärge kaotage julgust, Anastasia, kui oleme üle Urali mägede, läheb paremini.“

Ferrar ei teadnud isegi, miks lausus sellise tõenduse. Polnud vähematki tõenäolikkust, et Aasia-Venemaal oleks raudteeühendus parem kui seni. See oli ju ükskõik, mida ta ütles. Peaasi, et pehmedada Anastasia rusutud meeleolu.

„Nii noorena ollakse sageli kannatamatud.“

Anastasia vaatas tigea pilguga. „Teie ei mõista, James, mis tähendab mulle ootamine. Võibolla on Mihail vahepeal...“

„Ma mõistan liiga hästi.“ Ta ei võinud ütelda, et ootas iga peatust, mis võimaldas olla Anastasia lähedal. Ööseti unistas olukorrast kui Mihail jääb leidmata. Kas Anastasia jääb siis veel mistress Ann Ferrariks.

„Kas pöördume tagasi?“ Segas Anastasia Ferrari mõtteid. Ta palus sigaretti, läitis selle ja pöördus minekule.

Õhtu süvenes. Lumele laskusid sinised varjud. Pilved rippusid raskelt taevavõlvil, kust siiski vilkus üksikuid tähti.

Anastasia seisatas sügavalt hingates. „Kui värske on õhk siin maal, kas teie ei leia, James? Vahel ma mõtlen: ruttad ja ruttad, et pääseda siit maalt. Siiski see on mu kodumaa ja vast ainus, mis mul on veel jäänud peale Mihaili. Ma ei tea aga kas tema elab. Ma tahaksin põlvitada, lume eemale kraapida ja suudelda maad. Siis silmad sulgeda ja kõik valud peaksid lõppema.“

Nad astusid üksteise kõrval. Külaelanikud seisid tänavail ja vahtisid neile järele. Avatud ustest tuli värske leiva ja hapukapsasupi lõhna. Sinisilmalised lapsed jooksid majaõuedel ringi. Karjuv hanekari aeti hoovivärvasse. Tubades süüdati lambid. Kusagil mängis harmoonika.

„Kui kõik on möödas, tulen siia tagasi surema,“ ütles Anastasia ja ümises harmoonika meloodiat kaasa. Ferrar haaras ta kaenlasse, Anastasia ei keeldunud.

Võorastemajja jõudes teatati neile, et järgmisel hommikul läheb rong Kaasani suunas, sihtkohaga Omsk. Järgneval päeval ületati Siberi piir.

11.

Näis, et Urali taga õieti algasid raskused. Jõuti järveni, mis uinus kõrgete mäeahelike vahel. Anastasia näitas kaldale.

„Näete, Ferrar, siin on koht, kus meie põgenemisel punakaartlased vallutasid rongi. Nad tulid kaljude tagant, keegi polnud märganud neid. Alles siis taitati, kui kõlasid lasud, kuid oli juba hilja. Tookord oli Mihail minuga.“

Hiljem — Novosibirski taga tähendas Anastasia suure taiga piirile, kus näis algavat stepilagendik.

„Siin on koht, kus vedurijuht suri südamerabandusse ja Mihail astus tema asemele. Meie oleme varsti selle tee lõpul.“ Ta näitas lõunas mäeahelikule, mis kerkis eredas valguses. „Seal on Hiina.“

Terve seltskond — Stonbrook, Fatima ja tõlk Polat jooksid akna juurde ja vaatasid põnevuses üha tõusvat maastikku.

„Altai Ektag,“ ütles Polat, paljastades oma säravad hambad imelikuks, metsikuks näeratuseks.

„Seal sa oled jälle omal kodumaal, Polat?“ küsis Anastasia.

„Ei proua, kaugel veel, seal, kuhu Teie lähete, on minu kodumaa.“

Väikese jaamahoone taga lõppesid raudtee liiprid. Majas jaamahoone lähedal leidus kitsas öömaja. Kõik näis asuvat siin kui maailma piiril — vasemal must taiga, paremal soolastepp, ees mäemüür.

Reisijad seisid kirkas päikeses säraval raudteetammil ja valvasid pakkide laadimist. Polnud ju mingit ruttu. Jaamaülem aitas pakkide ladumist. Ferrar päris tõlgi abil kust saab siit ratsaloomi?

Jaamaülem noogutas järelmõtlikult. Nii kerge see polevat. Vähemalt enne laupäeva ei ole teha midagi. Siis tulevat inimesed turule ja siis võivat härrased ise kaubelda mõne suurkarja omanikuga.

Kolm päeva seltskond jagas väikest võõrastetuba. Polnud kuulda ega näha midagi peale vaikuse metsades, steppides ja mägestikus, kaljukotkaste ja kulide ringlemist.

„Siin võib end maha matta,“ ütles Stonbrook ja jõi oma üheteistkümnenda yodka. Võõrastetuba oli

hõõguvalt palay, kuid ka väljas ei tundunud külm nii terav, sest oli tuulvaikne ja päike siras.

Laupäeva varahommikul äratas reisijaid kõrvulukustav lärm väljas. Läbi akna nähti lähenevat karavani tähtede valgusel. Kohe algas elav askeldus turuplatsil jaamahoone ees. Kõikjal lähenesid kõrgejalgsed koormatud kaamelite siluetid. Loomad ja inimesed karjusid, lapsed jooksid naerdes läbiseigi selles virr-varris. Kaubapakid tehti lahti ja asetati laiali. Esimene hommikupäikese kiir tungis idataevast. Kõik pöördusid nägudega Mekka poole ja põlyitasid palves. Üllalt kerkis päikeseketas metsade tagant ja valgus palvetajate ridadele.

Pärast vaikset palvehetke algas kohe kõrvulukustav kisa ja kauba kiitmine nagu Konstantinopoli baasaril.

„Kellele nad tahavad müüa oma kauba?“ küsis Ferrar jaamaülemalt. „Siin pole ju kedagi.“

„Vaadake ainult välja, härra,“ ütles jaamaülem Kushmitsh. Igast ilmakaarest lähenes steppidest ratsanikke.

Polat askeldas kauplejate vahel. Ta otsis suure loomakarjade kuningat, keda Kushmitsh oli kirjeldanud ja seletanud, et nad ei nõustuvat hea meelega müüma uskmatuile oma loomi, kuid osava kõnega võis muuta nende arvamist.

Polat naeris ja sukeldus sellesse baabelisegadusse. Umbes kahe tunni pärast ta ilmus tagasi ja seletas, et khan Mustruf on nõus müüma võorastele kaheksa kaamelit. Ainus viga olevat see, et loomad olevat poolepäeva reisi kaugusel stepis. Järgmisel hommikul võivad nad olla juba siin. Hind, mida Mustruf nimeatas, oli imestamisväärset madal.

Kuidas ta tulevat toime sellega, küsiti Polatilt. Ta olevat samuti muhameedlane, vastas Polat ja naeratas tähendusrikkalt.

„Ma ei tea midagi, aga ta ei meeldi mulle,“ ütles hiljem Stonbrook Ferrarile Polati kohta. „Kas võib

usaldada teda? Vean kihla, meil on temaga ebameeldivusi enne lahkumist.“

Anastasia ostis turult omale lambakasuka, pehmed kasukavooderdusega saapad ja kasukmütsi. Möödudes Fatimaga kaubatelkidest saatsid teda tumenahaliste meeste tulised pilgud.

Söepanni juures istus vana naine, kelle ette oli laotatud hulk värskelt tapetud oina konte. Noormees kükitas naise kõrval nahkvaibal ja kuulab selle sõnu.

„See on ennustaja,“ sõnas Fatima. „Küsi teie, et teaksime kui kaua kestab reis.“

„Hästi,“ ütles Anastasia, „otsi Polat, et ta tõlgiks naise sõnad.“

„Ma ise mõistan veidi seda murret siin. Minu ema põlvenes siit.“

„Niisiis tõlgi sina, kuid ära vaiki midagi.“

Noormees tõusis üles. Ta võttis oma lambakasuka taskust kuldtüki ja viskas naisele. Naine püüdis selle õhust pead pöörata. Siis viipas Anastasiale.

„Teie peate istuma tema kõrvale, Anastasia,“ ütles Fatima.

Vana naine pani rohkem puid söepanni alla, otsis kõrvalasuvast kondihunnikust noore oina turjatüki, puhastas viimaseist liharaasuketest ja pööras seda leegis igat kanti. Ta kummardus üle söepanni ja hingas sisse söestuva kondi teravat lõhna. Siis tõstis kondi leegist. Imelikud märgid olid kujunenud kondi pinnale.

„Ma näen naeratavat naist kuldse peaga ja surm on temaga. Ma näen meest oma kaju ees seismas ja surm on temaga. Nii see on.“

Fatima kahvatas. „Mis siis on naine ütelnud,“ küsis Anastasia. Fatima kordas tasa öeldut ja vana naine noogutas, jälgides Fatima huulteliigutusi. Siis sirutas käsi välja. Anastasia pani rahatüki naise pihku. Ta kõndis löödult Fatima kõrval naise juurest eemale.

„Ei pruugi uskuda, mis ütlevad sellised mustlas-eided,“ arvas Fatima. „Sa ise tahtsid, et küsiks inai-selt.“

„Ah, siis ma ei teadnud, et ta ütleb midagi nii hirmsat.“

Anastasia vaikis, ta süda oli tinaraske.

Õhtul Ferrar ratsutas koos tõlgi ja khan Must-rufiga steppi, et osta ratsa- kandeloomi Hiina teele. Anastasia jälgis ratsutajaid ja tundis hirmu nähes Ferrarit üksi mustanahaliste kuningate hulgas ikka kaugemale eemalduvat üle lõputute lumelagendike, kuni seisid kuldpronksis päikeseloojangus ja siis kadusid koos silmapiirilt.

Anastasia laskus oma voodile. Teemasin sumises, Fatima liugles oma laial õõtsuval kõnnakul toas ringi ja korraldas asju magamaheitmiseks. Siis läks alu-misele korrale. Anastasia kuulis trepiastmete nagi-semist naise sammude all. Varsti tuli Fatima ja ase-tas taldreku palavate pirukatega lauale. Anastasia lipsas voodisse ja laskis Fatimal endale tuua teed ja küpsiseid. Vanaldane naine istus voodiservale ja vaat-tas naeratades Anastasia söömist. Nüüd pidi Anasta-sia heitma kohe magama. See näis olevat viimane öö, mille võis veeta soojas voodis. Fatima ohkas süga-valt. Põhjanaan siras kuuvalges taevas. Üle kaug-e stepi lasus vaikus.

Öösel Anastasiat äratas pikk hulgumine. Ka Fa-tima sirutas ennast kangelt sulgvaibast, millesse oli end mässinud vahariidest diivanil.

„See oli hunt,“ ütles Fatima.

Võõrastetoas oli vaikne. Kuskil külma tähistaeva oll olid Mihail ja Ferrar. Anastasia mõtles neile ja uinus taas.

Varahommikul kuuldus tammumist lumes, kokku-aetud kaamelite karedalt karjuvaid häämitsusi ja rat-sanike metsikuid hüüdeid. All olid Ferrar Polatiga ja hulk kirgiise, kes ajasid kaameleid. Kaamelid põlvi-

tasid maha, kirgiisid täitsid nende söögikotid. Ferrar vaatas Anastasia aknasse üles. Ta viipas Anastasiale ja astus majja. Anastasia kuulis koputust uksele — aeg oli lahkuda.

Enne esimest hommikukoitu oldi sadulais ja asuti teele: Ferrar, Anastasia, Stonbrook, Fatima, Polat ja mõlemad kirgiisid, keda khan Mustruf oli annud kaasa saatjaiks kuni piirini.

Lumi säras mahedalt. Mäeharjadele lõunas, mida nimetati Iumalate trooniks, laskusid saabuva päeva esimesed veripunased koidukiired. Hääletult traavisid kaamelid. Tagasi vaadates ei nähtud muud kui lund, metsa ja jälle lund.

„Kui sajak aina rohkem lund, et kaoksid meie jäljed,“ ütles Polat.

Kolmanda päeva pealelõunal jõuti Oirati hiigelmägestiku ja metsamaa-alale. Veel paar päeva ja nad lähenesid Hiina piirile.

Lõunapuhkuseks asuti jõe, mille jäist pinda lõhuti kirvega, et saada vett loomadele ja keetmiseks. Tule ümber lumel asuti nahkvaipadele. Keedunõus kees lihasupp külmutatud lambalihast. Kõigil oli pöörane isu.

Äkki kuuldus püssipauk. Paarikümne sammu kaugusel tulistati. Pärismaalased hüppasid üles ja haarasid oma relvad. See võis olla jahimehe lask või...

Ferrar oli karanud püsti. Ta hoidis rasket relva käes ja piilus pinevalt igasse külge. Naised istusid oma vaipadel ja vaatasid üksisilmi lasu suunas. Ainult Stonbrook jäi täiesti rahulikuks. Ta hoidis oma toidunõu põlvedel ja vaatas mõtlikult vähestele liharasukestele, mis ujusid rasvases leemes. Kõik jäi vaikseks, lask ei kordunud enam. Tihnikust kuuldus krabinat. Ferrar käskis kirgiise jääda rahulikuks.

„Meie vaatame järele, Stonbrook, Ta peab olema üsna läheduses.“

Stonbrookil polnud nähtavasti mingit isu tõus-

miseks, sest ta vaatas oma suppile pahase pilguga. Ta laubale tõusis korts.

„Näib olevat uinunud söömisel,“ naeris Anastasia, kuna Stonbrook oli varemgi uinunud otsekohe käsu peale.

„Stonbrook!“ Ferrar oli hüppega tema juures. Ta raputas teda käsivarrest. Stonbrooki keha langes tagasi. Võttes Stonbrooki peast mütsi nägi ta, et see oli täidetud verega. Kuklas oli rusikasuurune lõhe. Stonbrook oli surnud.

„Talle järele,“ hüüdis Ferrar, laskis surnu libiseda lumele ja tormas tihnikusse. Ferrar tegi endale teed läbipääsuks tihedas võsastikus. Seal võis ennast igauks peita ja olla nägematu juba viie sammu kaugusel.

Ferrar nägi jälgi lumes. Need juhtisid metsa piirile ja ringi ümber laagri võsastikku. Võsastikus puu all lõppesid jäljed äkki nagu oleksid mehele kasvanud tiivad selga. Vaistlikult Ferrar tõstis pea ja tulistas. Samas kõlasid kaks pauku. Pea kohal okstes krabises midagi, keha vajus alla ja kukkus põõsastikku. Ferrar tundis lööki vastu pead ja vajus kokku. Ta suutis end sirutada jälle kui tema kirgiisid lähenedesid joostes.

Ferrar istus puu kõrval, kust mörvar oli tulistanud. Tema kõrval lamas haavatu relv, mis oli annud löögi.

Üheskoos kanti mees võsastikust. Teda oli tabanud raske kopsuhaav. Mees ei liigutanud ennast. Pöörates ta selili, tundis Ferrar ja Polat temas punakaartlase, kes oli jälginud neid ja kelle ülesandeks näis olevat surmata neid enne Hiina piiri ületamist.

Ferrar ja Polat läksid tihnikusse ja otsisid hoolikalt kogu ümbruses teise punakaartlase jälgi, kuid asjata. Oli juba liiga hilja, et alata samal päeval edasirännakut.

Telgid löödi üles. Fatima keetis. Kirgiisid sõid matsutades oma puust nappadest. Ferrar jagas

ööseks vahikorrad. Esiteks ta pidi ise valvama koos ühe kirgiisiga, siis Polat teisega. Naised tõmbusid telkidesse.

Anastasia lamas öökuube mässitult ja värises. Ta kuulis Ferrari samme, kes kõndis ümber telgi, kuulis kui Ferrar viskas halge tulle, mis lõi pragi-sedes uuesti lõkkele. Fatima magas sügavat und.

Anastasia hüppas üles, mässis end oma kasukasse ja tõstis telgi viltukse üles. Eemal seisis Ferrar. Ta vaatas oma ette ega märganud Anastasia lähedalolu. Ta täitis uuesti oma piibu ja läitis selle. Siis pöördus tule juurde ja urgitses tuhas. Vahiloleva kirgiisi vari liikus üle lume edasi-tagasi. Kaamelid magasid hiig-lakuhilatena oma vilttekkide all. Nende soojad kehad aurasid talveöö karges õhus. Teisest telgist kostis magajate norskamine. Öö oli tume. Ainult tuli lumel valgustas kuuskede alumisi oksa ja lumevarje. Põlis-metsast kajas helisid: tumedat tigated laulu, raksu-mist ja praksatusi, kaugelt hulumist ja haugatusi. Anastasia nägi metsa serval luusivat varju lähenevat laiba asukohale.

Ferrar oli samuti märganud luusijat. Ta haaras põleva tuki tulest ja viskas varju suunas. Anastasia nägi kaht leegitsevat rohelist silma ja kuulis paljaste hammaste lõginat. Siis kadus elukas tihnikusse.

Viivu aja pärast Ferrar läks telki ja äratas magajad uuele valvekorrale. Siis tuli ta välja, et saata magama valvet pidav kirgiis.

Ferrar nägi Anastasiat seismas telgi ukse ees. Anastasia värises külma käes.

„Ma kardan, James,“ ütles ta sosistades. Kattis näo kätega ja nuttis.

„Kas Teie ei saa magada?“ küsis Ferrar.

„Ma kartsin.“

Ferrar pani käe Anastasia õlale. „Tulge minu telki, Anastasia. Seal ei sega Teid keegi.“

Ferrar asetaski oma magamiskotile ja kattis tekkide ning nahaga. Siis kallaskruusi rummi täis,

segas tulise vee ja suhkruga ja andis Anastasiale juua.

„Kas Teie ei tahaks loobuda, Anastasia? Kas meie ei võiks oodata Urumtshis kevadeni? Urumtshisse pole enam kauge tee ja kevade jõuab ka üsna varsti. Meie võiksimme siis jääda Shanghaisse kuni tuleb teateid Mihailist?“

Anastasia naeratas. Ta silmalaod olid unest rasked, ta tundis nahkade soojust, tundis end kindlana Ferrari hoolitsuses, tundis uut kindlat lootust. Vah-tide varjud libisesid piki telgiseinu, lumi karjus tal-tade all.

„Ma ei taha loobuda, James Ivanovitsh,“ pomises ta juba pooleldi unes.

Kuuldes Anastasia korrapärast hingamist tõusis Ferrar. Ta võitles kiusatusega suudelda Anastasia juukseid, mis raamisid kiirtena kahvatut nägu. Täid-lased tumepunased huuled avanesid veidi unes nagu lapsel ja kulmud joonestasid tumedad kaared tuge-vale laubale.

Ferrar tahtnuks suudelda ainust kiharat säravast juustepärjast. Ta teadis aga, et siis unustaks end suudlema suud, silmi ja kulme, et Anastasia Tvers-kaja on vaid nime järgi tema naine.

Ta astus jälle telgist välja. Magamisele ei saanud mõtelda enam. Ta saatis kirgiisid telki ja hakkas vahti pidama koos Polatiga.

Polat tundis Ferrari pilku endal ja vahtis üles. „Meie saame sulailma.“

„Loodame, et enne jõuame mägestikust eemale. Kui kaugel arvate olema Urumtshi?“

Polat kehtas õlgu. „Kui oleme juba üle piiri, või-me veel vast arvestada kaheksa kuni kümne päevaga, eeldades, et ilm on soodne. Aga esiteks peaksime jõudma üle piiri.“

„Ja,“ ütles Ferrar ja vaatas teravalt Polati näk-ku. Stonbrookil võis olla õigus, et Polat vasjas endas midagi. Akadeemilise haridusega turkmeenlane, kes

on oma maal tagasi tõmbunud tõlgina ja nähtavat hirmu tunneb Hiina piiri ees. Ferrar tahtnuks meeleldi esitada mõne küsimuse, kuid surus selle kohe maha, sest tal ei olnud mingit õigust tungida Polati eraellu. Senikaua kui ta tegi oma töö ja omas korras dokumendid, ei võinud teda kahtlustada milleski. Oma tööd ta tegi ega kartnud väsimust.

„Kuulge, Teie, Polat, meie võiksime nüüd kaevata hauad surnute jaoks.“

„Ma äratan kirgiisid,“ ütles Polat.

„Ei, jätke nemad, tooge labidad, me teeme seda koos.“

Kaks hauda kerkisid kahelpool tuleaset. Nad mässisid laibad riidesse. Ferrar otsis Stonbrooki taskutes, et sealt leida mingit aadressi, tähendust, kuhu võis saata teate, kui jõutakse linna. Ta ei leidnud midagi peale vähese raha, ripatsiga taskukella ja raudteepileti Pariisist Nizzasse, mis kandis kuu-päeva 3. 5. 14.

Ferrar tahtis panna kõik tagasi tasku, kuid meenus, et võiks uurida uuri sisemist kaant. Ta avas selle noaga ja leidis sealt noore brunett-iluduse pildi. Tagaküljel seisis kiri: „Toute à toi, Tanja“.

Pilt oli vähe tuhmunud. Mingit kuupäeva ei seisnud seal. Ferrar sulges kaane. Ta kaalus, kas peaks võtma uuri ühes kui mälestuseseme kellegi jaoks? Võibolla selle naise jaoks, kes ootas Stonbrooki tagasi? Ta asetaski pildi ühes uuriga tagasi. Ta ei tahtnud röövida surnult tema viimast omandust. Ta keeras kella üles ja pistis selle siis kuue rinna-tasku Stonbrooki südame kohale. Nüüd tuksus kell kui noore naise süda surnule veel mulla allgi. Kaheksa päeva pidi kell tiksuma südame kohal kunni vaikis igavesti.

Stonbrooki nägu oli kole. Ta oli olnud imelik inimene. Kogu aja kestel ei teatud temast midagi. Ikka osav, alati üliviisakas ja võõras.

„Võibolla olnuks temal palju kergem kui ta oleks teadnud, et sureb siin väljas,“ ütles Polat.

„Ma olen mõtelnud sedasama,“ pomises Ferrar. Ferrar viskas esimesed labidatäied mulda hauda. Ta tundis vastikust pehme mulla kukkumisest veel nagu elavale kehale. Ta jätkas kokkusurutud hammastega mulla kühveldamist. Stonbrook väärnis, et teda matab sõber. Aeglaselt kadus keha mulla alla. Ainult nägu oli veel katmata. Ferrarile näis nagu hingaks see veel, nagu matakas ta Stonbrooki elavalt. Kui nägu oli juba kaetud mullaga, istus Ferrar lumele, pühkis higi laubalt ja ütles: „So, Polat, nüüd lõpetage Teie“.

— O —

Hall oli järgnev hommik. Õhus tundus imelist kohinat. Tõusti üsna varakult. Ferrar valmistas puutüvedest risti ja asetaski baltlase hauale. Taskuraamatulehele kirjutas surnu nime. Anastasia seisis risti kõrval ja vaatles hauaküngast. Ta näos peegeldus paindumatut trotsi. Ta otsmikul olid kurrud, huuled kitsalt kokku surutud, juuks mängles tuules. Ta palvetas vaikselt, siis löi risti ette.

„Lähme, James! Ka meid võib ta tabada.“ Anastasia pöördus minekuks.

„See on igavesti nii, Anastasia. Ma tahaksin Teid hoida kindlana saatuse eest.“

„Nüüd ütelge mulle veel, et minuga on midagi halvasti.“

Anastasia asetaski oma jala kirgiisi peopesale, kes hoidis ta kaameli ratsutist ja hüppas üles kaameli turjale. Nagu amazon kaugest minevikust kumardus ta Ferrari kohale. Kindla lõuajoonega, profiil nagu kivist lõigatud, valjad ümber energilise rusika.

„Edasi,“ hüüdis Ferrar.

Nad jätsid surnud maha...

12.

Nad hoidusid karavaniteedest. Nüüd aga, mil suia ilm tekitas nende teele lugematuid takistusi, oldi

sunnitud kasutama ainsat käidavat teerada. Teati, et see oli julge samm, sest kahtlemata valvati seda jalgrada kahelpool piiri. Igatahes võis olla võimalik, et rüüseti siiski segamatult üle piiri.

Aborgudes kohisesid joad allamäge, lumi lasus klaasikorrana puuokstel. Kaljukuristikud, mille kohal kohisesid kärestikujõed, niisked sinavad mäeahelikud, võtsid neid vastu. Kõlas mingi kauge karavani kuljuste kõlinat.

„Katsume jõuda mööda sellest karavanist,“ tegi Ferrar ettepaneku. „Ma arvan, et ta möödub siit samal tunnil. Seni oleme jõudnud ka meie teerajale.“

Jõudnud lõppeks teerajale, võidi kuulda karavani hääli. Nad ruttasid. Meloodiline kellahääl kostis ikka kõvemini. Viimaks ilmus kalju tagant terve trupp. Võõras karavan koosnes umbes neljateistkümnest kaamelist, kelle hulgas kaks olid valged ja eriti uhked. Võis oletada, et omanik on kuulus ja rikas mees. Seda kinnitas ka sõjariistus hulgaline teenijas-kond kui ka loomade uhke rakendus.

Valgel kaamelil istus tumedanahkne mees. Ta mustad silmad libisesid võõrastele, kes hoidusid teeservale. Siis ta pöördus teenri poole ja hüüdis sellele midagi. Karavan peatus, teener laskus sadulast, astus ekspeditsiooni juurde ja ütles kummardudes mõned sõnad.

Tema isand on mongoli vürst Bagrat Olum ja palub jagada temaga koos teed,“ seletas Polat.

„Ütle, et see rõõmustab meid.“

Polat pidas kõne, milles ta kiitis ülimal määral Ferrari ja tema naise suursugust päritolu ning tähtsust. Vürst kummardus sügavalt sadulas ja samuti teise valge kaameli seljas istuv amazon, tõenäoliselt vürsti lemmiknaine. Ta puudutas laubaga kõrget sadulat. Naise kõrvad olid kaunistatud kuldfiligraanist ja türkiisist kõlisevate ehetega. Siis naine tõstis pea uhkelt ja vaatas uudishimulikult Anastasiat. Ta polnud kindlasti kunagi näinud nii blonde juukseid

ja siniseid silmi. Ta omad juuksed olid rasvunud ja mitmes õhukeses patsis kahelkool nägu. Ta kandis nahkwoodriga krinoliinitaolist rüüd punasest raskest siidist. Selle all tumesinisest siidist pükse, jalas kasuknahast voodriga kirsspunaseid säärsaapaid.

Polat tõlkis, et vürst valitseb kogu provintsi läbirändavaid karjuseid. Ta ise omavat kuustuhat kaamelit, mitutuhat hobust ja kümmetuhat lammast. Ta pakub suurele inglise leedile külalislahkust oma legendikel, kuna ta ise olevat heas läbisaamises suurima kõrgusega khaan Mustrufiga.

„Küsi temalt, kas ta läheb üle piiri?“

Ta tegevat seda. Vürst olevat tagasiteekonnal khaan Bedrufi juurest, kelle vanema tütre kosis naiseks. Igatahes ei tohi härrased arvata, et need vähesed kaamelid ja mõned pakid on pruudi kaasavara.

„Ma ütlesin neile, et Teil on kaheksatuhat kaamelit, teised varandused ja maa arvestamata ja et Teie naine on toonud kaasavarana viistuhat kaameli,“ seletas Polat Ferrarile ja Anastasiale.

Anastasia naeris. Ta meeolu oli hea. Elu oli ees kui suur seiklus.

Vürsti mustad silmad peatusid sageli Anastasial.

„Vean kihla, ta tahaks Teist teha otsekohe oma naise,“ arvas Ferrar.

„Polat peaks küsima mitu naist on vürstil,“ ütles Anastasia uudishimulikult.

„Ta ei või seda avaldada. Aga see tüdruk peab olema peale peanaist esimene. Peanaine on juba vana. Ta on vürstile sünnitanud juba kuusteistkümmend last,“ seletas tõlk.

„Vaadake, seal üleval on mõned onnid, seal seisab piiripost.“ Selgelt eraldus teeraja lõpus künkjal tume tilluke kogu, püss õlal.

„See näib nagu vana korra vahisõdur oma püssitäägiga,“ ütles Ferrar.

„Vaenlastelt piirivõitlusel ära võetud,“ tähendas Polat.

Karavani jõudes valvurini sulgesid tee viis relvastatud sõjaväelast.

„Peatuda ja maha astuda,“ karjusid sõdurid.

Teenrid laskusid kaamelitelt. Samuti vürst astus teenri abiga sadulast. Vürst oli väike rasvane mees, kes ulatus oma pruudile vaevalt kulmudeni. Pruut polnud mitte üksnes pikem, vaid ka pool laiem mehest ja sarnanes oma kuldses rüüs ja kõlisevate ehetega võimsale ebajumalale. Mõlemad lähenesid väärikalt valvurite hütile.

Ferrari saatjad olid astunud majja ja juhtisid kaamelid küna juurde, mis näis sisaldavat vett. Terve karavan meenutas piiblikku stseeni aastatuhandete eest. Ainult sõdurid püssitääkidega mõjusid segavalt. Ferrar ja Anastasia istusid ikka veel sadulais. Ferrar algas Polati abiga läbirääkimist sõduritega.

„Paberid. Kes olete? Kust tulete? Kuhu lähete? Mida tegemise sihiga?“ seletas Polat.

„Seleta,“ käskis Ferrar. „Ja ütle neile, et tehes meile mingeid takistusi, neil on tegemist kuninga emaga või mõne muu suurusega.“

Polat tõlkis sõnasõnalt.

„Paberid,“ käsutas sõdur, veidi kindlusetu.

„Paberitel pole sinu jaoks ju mingit otstarvet, kuna sa ei oska lugeda. Kuidas tahad otsustada, mida need sisaldavad?“

„Aga ma pean nägema pitsatit. Kui pitsat seisab peal, on kõik korras.“

„Hästi, näita temale Hiina saatkonna pitsatit ja minupärast ka muid tõendusid.“

Polat laotas paberilehe õhus laiali. Sõdurid jooksid lähedale, vaatasid pitsatit ja noogutasid üksikutele rahulolevalt.

„Nad ütlevad, see on korras.“

„Nus, siis võime astuda maha ja minna majja. Loodetavasti võime seal saada teed või vähemalt

soojendada ennast. "Ferrar libises sadulast ja tõstis Anastasia maha oma kaamelilt.

„Jumal olgu tänatud, et see on möödas. Ma kartsin hullemat,“ ütles Anastasia ja naeratas Ferrarile.

Piirionn oli sisse seatud karavani öömajaks. Kui Ferrar ja Anastasia astusid sisse, tungis vastu rasket leili, segu ülekõetud õhust, tubakasuitsust ja rasvase lambaliha lõhnast. Mattidel istusid piki seinäärt kaameliajajad ja jõid teed, samuti vürst ise oma naisega.

Ruumi keskel põles tilluke puusõetuluke kividest vooderdatud pesas, mille kohal kees teevee nõu.

Bagrat khaan viipas Ferrarile ja Anastasiale ja pakkus neile oma matti istumiseks. Ta naine ulatas teetassid, pakkus keedetud riisi ja kausiga lambalihasuppi, milles ujusid rasvased lihatükid.

Kõik sõid ja naersid. Kaameliajajad ei lasknud end segada vürstist ega võõrastest. Väike aken valgustas vähe ruumi ja paksus tubakasuitsus polnud näha isegi vastasseina.

Anastasia sõi aeglaselt ja isukalt oma suppi. Ta oli külmetanud ja näljane. Katus pea kohal, seinad ümber. Toasoojus oli nii lõpmatult mugav.

Äkki läbis Anastasiat jäine hirm. Ta oleks peagu karjunud, visanud kausi ja jooksnud ruumist. Ta ainus mõte oli: joosta, joosta nagu jalad kannavad.

Ta hoidis siiski oma kaussi kindlalt ega liigutanud. Ta katsus vaadata täiesti ükskõiksel ilmel, kuna süda tagus metsikult.

Anastasia silmad kohtasid teravat silmapaari, mis olid teda rebinud lahti mugavast ükskõiksusest. Nagu häire tabasid teda need tunnistavad, ohtlikud silmad, mis tungisid temasse kurja ironiaga. Neid silmi tundis Anastasia. Välkkiirelt tegi kindlaks tema instinkt, enne veel kui ta silmad jõudsid eraldada kogu piirjooni mustas vahariidest mantlis, — timukas piirikontrollkuurist.

Ainult mitte näidata, et tunnen teda, mitte näidata, et kardan, mõtles Anastasia ja klammerdus sõrmedega puust supikausi ümber. Ta hakkas värisema kogu kehast. Surmahirm, mida oli tundnud sellel unustamatul jäisel talveööl piiripunktis, haaras teda jälle. Suure pingutusega Anastasia surus tagasi karje.

Ferrar rääkis Polati abiga vürstiga. Anastasia tahtis juhtida Ferrari tähelepanu teda fikseerivale kogule, kuid kaussi suu juurest eemaldades olnuks kohe märgata, et ta värises. Anastasia kannatas mehisealt tigeda pilgu, mis näis lähenevat kui hõõguv nõelapea. Anastasia ei liigutanud ennast. Ta neelatas aeglaselt tugevasti vürtsitatud suppi.

Ferrar pöördus temale: „Veel veidi? See supp teeb head. Bagrat khaan pakub ööseks meile oma telki. Näib, et see ületab mugavuselt kaugelt selle ruumi siin.“

Ferrar naeratas Anastasiale. Siis nägi tema pilku ja jälgis samas sihis. Meeste silmapaarid kohtusid. Vahariidest mantlis mehe silmad täis sõnatut ähvardust, Ferrari pilk külm põlguses. Mees kummardus. Kummarduse viisist kui ka näoilme järeldas Anastasia, et see mees pidi kuuluma kõrgemasse rahvakihti.

Ferrari pilk püsis viivu liikumatu, siis pöördus kõrvale nagu oleks vaadanud õhktühja ruumi.

„Ärge vaadake ikka seda olevust, Ann,“ sosistas Ferrar ja võttis oma sooja rahulikku kätte Anastasia külmad sõrmed. „Andke mulle oma kauss, see on ammugi tühi. Veel vähe suppi? Polat, veel veidi suppi mu naisele, palun.“

Anastasia luges Polati ilmest samuti erutust. Ta hakkas tühjendama teist kaussi, olles õnnelik, et ta kätel oli mingi tegevus ja kausi lai serv varjas ta nägu. Nagu sihikindlalt piinates rippusid siiski mehe pilgud temal.

Äkki ütles olevus midagi kõrvalseisvaile kahele mehele seina ääres, tõusis üles ja väljus ruumist.

Pärast ukse sulgemist kukkus kauss Anastasia käest, supp valgus üle mahalaotatud mati. Anastasia toetus vastu seina. Ta silmade ees ujusid värvilaigud, kõrvus kohises.

„Mul on tunne, nagu jookseks veri soontest,“ ütles ta Ferrarile, kes toetas teda. „Ma tunnen end üsna nõrgana.“

Ferrar kallast temale põletatud viina.

„Lurjus peab midagi silmas. Otstarbeta ei ilmu ta kunagi. Ja kust ta jõudis pärale...“ Ferrar vaatas Anastasiale.

Anastasiat oli mõttes ainus lause: „... See seal on surm.“ Ta mõtles vanale ennustajale telgis ja vabises. Ühe oli surm nende keskel võtnud. Kes oli nüüd järgmine?“

Uks kisti lahti. Kaks valvurit, relvad õlal, astusid sisse ja jäid seisma kahele poole ust. Tagapool võis näha veel kaheksa kuni kümme meest seisvat.

„Inglise härra ja daam,“ hüüdis üks sõdureist vigases inglise keeles.

Ferrar vaatas üles.

„Välja tulla.“

„Kui Teie vajate mind, tulge minu juurde,“ ütles Ferrar. Ta vaatas Polati järele. Polat polnud seal.

„Välja tulla!“

„Mida Teie tahate nimelt? Minu pabereid olete näinud. Sellest aitab.“

„Välja tulla,“ ütles sõdur kangekaelselt. See oli nähtavasti ainus sõna, mis ta võis öelda.

„See kurat seisab selle taga. Vabanda. Oota vähe, ma vaatan, mis on lahti. Kus on tõlk?“ Ferrar tõusis püsti ja läks ukse juurde.

„Naine,“ ütles sõdur ja tähendas Anastasiat.

„Minu naine jääb siia.“

„Naine,“ karjus sõdur.

„Mis tahate minu naisest, inimene? Jätke ta rahule.“

Ferrar rebis püstoli taskust, kuid kolm meest tormasid tema kallale ja haarasid ta relva.

Anastasia oli hüpanud üles.

„Laske mu mees lahti. Ma tulen ühes.“

Uks suleti nende taga. Nad seisisid niiskel jalgrajal sõdurite keskel, kes sarnanesid röövlitele.

„Tulge ühes,“ ütles keegi meestest.

„Kuhu?“

„Seda näete isegi.“

„Nüüd kuulge. Ma tahan siin kohal teada, mis on teil ees, muidu ma ei liigu sammugi. Maha lasta võite mind siingi, kas mitte? Minu naine jätke kõrvale. Kui puudutate teda, peate lunastama selle kallima hinnaga kui elu, kas mõistate? Nii, ja nüüd ütelge mulle kohe, mis kavatsused Teil on?“

„Teid süüdistatakse Nõukogude agentidena. Teid koos oma naisega.“

„Mis? Mina olen inglane. Mis huvi peaks minul olema selleks?“

„Teie peate teadma paremini oma reisu ülesannet. Meil on tõendused.“

„Ma olen mistress Ferrar, pulmareisil, mõistate,“ ütles Anastasia.

Mees naeris laialt. „Hästi. Võib olla aga olete ka špioon.“

„See on idiotlik tähendus. Ilma tõenduseta ei või Teie mind ometi kinni pidada. Lõpuks võite mind ka maha lasta mõistlikumal viisil. Laske, palun, vähemalt mu naine minna tagasi onni. Ta ei tunne end hästi ja tal on külm.“

„Naine jääb siia.“

„Mul on kahju, armas,“ ütles Ferrar. „Loodeta-
vasti selgub asi kohe. Ma kardan, sa külmetad ilma kasukata.“

Anastasia naeratas. „Mul pole külm.“

„Nii siis ruttu tõendused, mu härrad. Ma olen põnevuses,“ ütles Ferrar sõduritele.

Komandant viipas. Punajuukseline astus lähemale. Ta tuli teadliku hiiliva graatsiaga ja lõi reisu-kepiga vastu saapasääri.

„Teie tunnete härrat ja daami siin?“

„Madamit tunda mul pole olnud seni au, aga härrat tunnen juba tšeka teenistuse päevist, kus ma olin tegev agendina vasturevolutsiooni poolel. Ta nimi pole Ferrar, samuti ta ei tööta enda elatamiseks, vaid on tuntud inglise intelligent-service ohvitser. Daam pole hoopiski inglanna, vaid venelanna ja mitte tema naine, vaid härrale antud abistajaks, kuna ta on välja õpetatud propaganda asjades ja omab juba kogemusi sel alal.“

Ferrar pahvatas naerma, milles tundus võltsitud muretust.

„Ma pean Teid otse õnnitlema geniaalsete avastuste puhul. Kahjuks see kõik ei sobi kuidagi. Ma olen vaid tavaline kodanik, kelleks ma ise end pean ja mida tõendab ka mu pass.“

„Pass? Kas Teie pole siis kuulnud midagi võltsitud passidest? See on nii ütelda ju Teie eriala.“

„Kuulge, Teie, mees. Teie olete sattunud kahetsemisväärseks eksitusse või olete tõeliselt kuratlik inimene, kellega mul pole varem olnud kunagi tegemist. Ma arvan siiski viimaks. Mul oli rõõm kohata härrat, kuid vaevalt kui tšeka ametnikku ja tema tähtsaid ülesandeid. Ta oli . . .“

„Ma ütlesin Teile kohe, et ta süüdistab mind punaväe käsilasena,“ karjus mees vahele.

„Sellega Teie ei jõua siin kaugele. Õnneks oleme jõudnud ette.“

„Kuidas Teie lontrus julgete avastada nii kindlaid valesid?“ karjus Anastasia vihast värisedes. „See mees, mu härrad, on lojus, kelle paljas olemasolu mürgitab õhku. Kui ta tõendab, et pole mind kunagi näinud, on ka vale, sest me oleme juba kohtanud

piirijaamas, kus minu meest ja mind kontrolliti kui rongil läbireisijaid, kuna see mees siin esines timukana ja hukkas süütuid inimesi. Seekord meie pääsesime. Aga ta tahab nähtavasti hooletusse jäetud ülesannet jätkata. Meid lasti joosta, kuid anti kaasa kaks punakaartlast ja kui meie lõpuks pääsesime, järgnes üks neist meile kogu reisu kestel ja laskis salaja Stonbrookile surmava kuuli kuk'asse. Ja see seal — millist kuratlikku missiooni ta täidab, ei tea mina, kuid et varem või hiljem laseb ja kellegi meie hulgast surmab, on kindel.“

„Daam vahetab mind ühe oma kolleegiga. Nagu öeldud, mul pole au teda tunda isiklikult, mida ma väga kahetsen, kuna mul pole kaua enam olnud võimalust nautida nii suurepärase kõneosavust nagu äsja siin. Siin koheldakse špioone väga kategooriliselt, madam.“

„Ma pole mingi špioon ja Teie teate seda sama kindlasti. Vaadake teda ja siis minu meest ja mind, siis võite ka ütelda kindlasti, kes räägib tõtt ja kes valetab. Kui Teie ei usu meid, siis otsige meid läbi, otsige kõik, mis meil on, kas Teie leiate ka vähematki jälge, mis vihjab kahtlusele. Teie ei leia midagi.“

„Teie ei leia midagi, kuna madam kannab kõike oma targas peas. Sellepärast see peake ei tohi enam pääseda teistkordselt üle piiri. On juba küllalt hädahohtlik, et madam on omas suures tarkuses tulnud kord üle piiri ja millised tagajärjed meie kõikide suhtes on sellel. . .“ Mees naeris jälle kriiskavalt nagu naine.

„Pidage suu,“ ütles Ferrar külmalt. Ta pöördus komandandi poole, kes seisis kinnise näoilmega kõrval, kuna sõdurid ootasid laskevalmis relvadega, et käsu peale maha lasta ühe või teise või mõlemad. Nad ei mõistnud midagi sündmusest. Nad vaatasid ainult, et kaks olevust ärritusid asjata. Milleks nii palju asjatuid sõnu? Hiina kubises inimesist ja neid kahte siin ei oota keegi sinna.

„Kas Teil on käsk surmata meid?“

Komandant noogutas.

„On see käsk muutmatu?“

Mees vaatas neile kõõrdi.

„Muutmatu.“

„Ei,“ karjus Anastasia. „Ei, meie oleme süüta. Ma ei taha surra. Meie pole süüdlased. Teie teate seda sama hästi kui meiegi.“

Anastasia vaatas sõdurite näkku. Need olid haldid ja eluta kui kivimaskid. Püssitäägid läikisid pilvesagarate vahelt vilkuvas õhtupäikeses. Anastasia silmad eksisid igasse külge: mingit võimalust pääsemiseks. Otse ees näis teerada tõusvat taevasse. Kõrval mäeseinad, mis kerkisid kivist müüridena. Teerada oli sajast märg, tuul kandis magusat lõhnade segu sulavast lumest, vaigust ja põlevast puust.

„Ma usun, meie oleme kadunud, James,“ ütles Anastasia tasa.

„Ma palun oma naise pärast,“ pöördus Ferrar komandandi poole. „Ta pole süüdlane, ta on noor. Tehke minuga mis Teie tahate. Ma ei saa ennast kaitsta. Ma võiksin kutsuda oma ekspeditsiooni inimesed, kuid mis on nemad Teie kõikide vastu? See tähendab tõmmata neid otsekohe hukatusse. Minu tõlk on kadunud.“

„Kas tulete rahulikult meiega, kui laseme minna Teie naisel?“ küsis komandant.

„Loomulikult.“

„Ei, ei ma ei jäta Teid üksi, James. Kui surete, Teie, võin ka mina seda. Mis on siis lõpuks jäänud veel üle?“ Ta astus püstipäi Ferrarile lähemale.

„Armsaim,“ ütles Ferrar peaaegu naerdes. „Ja Mihail?“

Anastasia kindel otsus sai hoobi. Ta langetas silmad.

Ferrar vaatas teda kindla pilguga, siis sulges hetkeks silmad. Anastasia oli temas surnud kui tema omandus.

Ta astus ette. „Lähme.“

Sõdurid elavnesid, nagu tahtes tormata müürist läbi.

„Meie läheme edasi,“ ütles komandant iseäralikult sõbralikult. „Üle pöörangu.“

Anastasia vaatas kuidas Ferrar eemaldus. Sõdurid tema taga. Däämon nende kõrval. Siis kadusid eemale tumedate punktidenä. Anastasia hakkas jooksuma lahkujatele järele.

14.

Ferrar läks sõdurite vahel. Kui teerada oli jõudnud oma kõrgeimasse, taevaküündivasse punktini, langes see järsult tagasi. Vasemal laienes mäekünegas, mis oli kaetud hallrohelise kulurohuga ja sulava lumega. Kaljutükkidel, mis asetsesid ümberringi, kasvasid kidurad männid. Tumedalt hõõguv õhtutäevas laiutas üle mäeaheliku, mille eest läks tee läbi astmetena kaugele tasandikule, mis siras õrnalt õhtutäeva foonil.

Nad pöördusid mäekünkale.

Nii see on, mõtles Ferrar. Ta on siiski mind jätanud üksinda. Loomulikult — temaga oleks läinud halvasti. Kas ta leiab Mihaili? Ma ei tohi karta Anastasia pärast, ma pean võtma komandandilt lubaduse, et ta aitab teda edasi. Oh, siin oleme sihil.

„Kas Teie ei tahaks seista seal puu all, mister... hm... Ferrar?“ ütles komandant.

„Miks mitte, komandant?“ küsis Ferrar pilkavalt. „Iga koht on sama hea suremiseks. Teie esinete haruldaselt inimlikult.“

Õhtupuna langes ta näole, kui ta seisis puu varjus. Ferrar hingas sügavalt õhku viimased sõõmud. Ta mõtles vaid, et peaksid nad ainult ruttama...

Sõdurid astusid lähemale. Nad astusid poolringis Ferrari ümber. Komandant seisis nende taga, tema

kõrval kuratlik mees. Ta oli läitnud sigareti, tõmbas suitsu kopsudesse ja puhus aeglaselt välja keerukaid suitsurõngaid.

Nüüd nägi Ferrar teeraja kõrgemal tipul Anastasiat seisvat. Tuul rebis ta juukseid kuldsete leekidenal laiail, rõivad tihedalt ümber keha. Ta seisis seal võitlusvalmilt kui marmorist valatud.

„Anastasia,“ tahtis karjuda Ferrar, „mine ära, kõik on hilja.“

Siis kõlas kümnest relvast kogupauk, mis kõmises piksena õhus. Kui see oli vaibunud, leidis James Ferrar enese ikka veel elavana toetumas puutüvele. Kakskümmend sammu eemal, sealpool poolringi, lammas valgenäoline kurat oma veres.

„Kaevake see lojus kuskile maa sisse,“ ütles kommandant ja astus mööda. Sõdurid jooksid tema juurde, hiiglaslik mustanahaline viskas laiba õlale ja sammus eemale.

Anastasia oli jõudnud sinna. Mõistes, mis oli juhtunud, põlvitas Ferrari kõrvale.

„Ma tahtsin surra sinuga koos, James Ivanovitš.“

„Sa tahtsid surra minuga koos, noor Anastasia, aga nüüd pole see enam vajalik.“ Ta tõstis Anastasia õrnalt üles ja suudles ta käsi.

Kommandant astus Ferrari juurde. „Teie ja madam olete vabad. Vabandage, ma ei võinud käituda teisiti, kui tahtsin tabada kelmi. Ta oli kaval kakümne sõduri jaoks. Nii ta ei arvanud midagi ohtlikku.“

„Kas Teie ei taha seletada, kommandant,“ ütles Ferrar vihaselt.

„Meie otsime teda kuude kestel. Ta käitus kui valge armee ohvitser ja teostas špionaaši Turkestanis. Meie ei võinud teda süüdistada milleski. Kui ta nägi, et teie tundsite teda, teadis ta, et üks oli siin üleliigne: tema või Teie. Ta tuli välja meie juurde ja rääkis, et Teie olete see enamlasest agent,“

keda meie otsime. Ta tunneb Teid tšeka büroost, kus ta korraldanud vastušpionaaši. Meie oleksime teda ka uskunud, sest ta polnud varem sattunud meie näo ette ja tema paberid olid korras, kuid Teie tõlk oli näinud teda juhuslikult siin väljas meiega ja juhtis kohe meie tähelepanu sellele, kes see inimene on. Meie ei uskunud esiteks Teie tõlgi juttu täiesti, kui- gi temal oli juhust kohata seda kelmi juba varematel aegadel ja õppida teda tundma. Meie palusime tõlki eemalduda Teist ja tahtsime ise Teid üle kuulata. Kui Teie ja tõlgi tõendused sobisid, siis oli kõik selge. Aga sellest kõigest oli vähe kasu, kuna see mees — ta nimi on Pantseleimov Nazukin — oleks ainsa püs- toliga käes tulnud toime meie kümnega, seda enam, et sees oli veel kaks inimest, kes olid teadlikud tema hädaohust ja tundsid Teid. Meie pidime tema igal juhul viima majast eemale ega leidnud muud abinõu kui lasta teda minna Teie hukkamisele. Selle asemel, et lasta Teid, sõdurid pöördusid ümber ja surmasid tema. Ma pean veel kord vabandama Teie ja madame ees.“

„Kas olete hiinlane?“

„Valgevenelane. Minu nimi on kapten Jelkoff. Ma kuulun kindral Volodjini väejakku, mis seisab Ur- umtšis.“

„Urumsis? Meie tahame jõuda Urumsisse.“

„Ma võin olla abiks Teile, et jõuaksite rahulikult sinna, kui usaldate veel mind peale juhtumit. Ma palun veel kord vabandust.“

„See oli kirjeldamatu toorus,“ ütles Anastasia vöbi- sedes. Ta hoidis Ferrarit käsivarrest nagu peaks ta teda ikka veel kaitsema. „Toodagu minule, James Ivanovitsh.“ Ta kõneles kui ema lapsega. „Teie olete ju täiesti kohkunud kõigest, mida pidite läbi elama. Ma poleks kunagi andestanud endale, kui ...“ Anas- tasia vaikis ja vaatas Ferrari otsa.

Ferrar astus esimesed sammud mäekünkalt alla. „Ma olen peaaegu kaotanud maa jalge alt, Anastaa-

sia," pomises ta ja vabastas oma käe Anastasia omast. Nad jätsid kapteni taha, kes läks tagasi, et vaadata, kas hukatu on maha maetud.

„Ilus on elada, Anastasia Aleksandrovna.“

Ja, ja.“

Siis tuli Polat joostes. Ta naeris ja kummardus kanges poosis.

„Noh, Polat, näib, et võlgne oma elu Teile,“ ütles Ferrar ja raputas ta kätt. „Raske eksperiment, aga igatahes... ma ei teadnud, et Teie tunete seda härrat.“

Polat vaatas Ferrarile teravalt silma. Siis ütles ükskõikseltselt: „Ja, ma tunnen teda. Minu kodumaal.“

„Oh. Ah nii.“

Jõudes hüti juurde nad astusid sisse, kus neid võttis vastu sama lämmatav lõhnade segu nagu sealt lahkudes. Ikka veel puhkas Bagrat khan oma naisega mattidel seina ääres. Naine sõi maiustusi ja naeratas tulijaile.

Ta ütles midagi Polatile, vaadates Ferrarit ja Anastasiat.

„Ta ütles: Teie olite kaua väljas,“ tõlkis Polat.

„Ma lasen temale ütelda: Tõesti nii.“ Anastasia naeris südamest. Vürstinna ulatas Anastasiale tüki maiustusi, mida ise oli juba hammustanud ja pistis Anastasia suhu. Siis tõusis veidi, nihkus üsna lähedale ja hõõrus oma ninaga Anastasia nina vastu ise kluksuvalt naerdes. Siis kummardus Ferrari poole ja kordas sama protseduuri, mille järele kostitas neid mõlemaid oma maiustustega.

15.

Pärast piiri ületamist ei kohutanud Anastasiat mingi oht. Ferrar nägi kõiki kohti, mida Anastasia oli temale varem kirjeldanud. Nad külastasid baari, kus Anastasia oli tantsinud ja kust algas tema tantsianna karjäär.

Urumtši linnavalitseja, vene ohvitser Vassiljev, andis nõu oodata rahulikumat aega edasirännakuks. Ohvitseri töötoas Ferrar nägi pilti Mihail Dernovskist. Ta vaatles seda üsna kaua, kuna fotost, mida Anastasia ühes kandis, oli Ferrar saanud teistsuguse kujutluse Mihailist. Anastasia pildil näis Mihail väga noor ja lapselik. Siinsel pildil, mis kujutas Mihaili ohvitseri sõprade ringis, nägi Ferrar tugevat noort meest peenelt vormitud näojoontega.

„Ma tunen, et ta elab,“ sosistas Anastasia Ferrarile üle õla. Ferrar pöördus Anastasia poole: „Ma usun, Anastasia Aleksandrovna, jumalanna, keda Mihail läks otsima, olete Teie ise.“

„James Ivanovitš,“ ütles Anastasia, „kuidas pean tänama Teid, mu parim sõber?“ Ta võttis Ferrari käe. „Ma usun, et ma leian tema.“ Ärasõidu õhtul jõid kõik jäljeta kadunud ekspeditsiooni leidmiseks, Mihaili ja Anastasia terviseks.

Kui klaasid täideti uuesti, ütles Anastasia: „Mina joon James Ferrari terviseks.“

Ta tühjendas klaasi, astus Ferrari juurde, panes käed mehe õlale ja suudles teda põsele.

Ferrar jooksis majast pimedale külatänavale, kus sirasid vaid külmad tähed. Tuul puhus lõunast. Ferrar toetas onni savimüürile, sigarett kustus käes. Isegi siin, tuulises pimeduses, näis Mihail seisvat tema kõrval, tema õnne teel elava varjuna.

Ta surus end raskelt saviseina vastu. Niiske tuul paitas Ferrari nägu. Maa lõhn segunes niiske tuuleõhuga. Ülalt tänava lõpust kuuldus baarist kärisevat grammofonimuusikat.

Ferrar läks üle tänava kuurini, kus magasid kaamelid. Kuuri uksele ilmus väike tuluke. Ferrar nägi pimedusest ilmutvat Polati pronksist nägu oma salapärase silmadega ja kandilise lõuaga.

„Teie ei maga veel?“

„Ei, isand.“

„Meie tahame olla kell kuus sõiduvalmis.“

„Ja, isand.“

„Head ööd, siis.“

„Head ööd, isand.“

Ferrar läks jälle piki tänavat. Ta mõtles Polati üle. Mehega polnud kõik korras. Ta muutus ikka härralikumaks ja imelikumaks ajast, mil ületati piir. Ta täitis samuti kui alati oma kohustusi, kuid inimesena, kes tuneb end olevat üle oma tööst. Kuna siin maal oli nii palju omapärast, polnud mõtet murda pead tõlgi isiku üle.

Jõudes tagasi ohvitseri majja, Ferrar tundis end vähe paremini. Ta leidis kõik lõbusas tujues. Pidu oli jõudnud haripunktile.

„Ma tahaksin heita magama, James,“ ütles Anastasia ja tõusis üles. Ta tuikus veidi ja naeris siis. „Vaadake, meie lasksime Misha elada liig sageli.“

Ferrar juhtis Anastasia kõrvale. Jättes Anastasia Fatima hoolde, ta läks hütти, mis oli tema eluruumiks. Lahti riietumata viskus Ferrar oma asemele ja uinus koba

Urmtšist võeti kaasa endine arstiteaduse üliõpilane, väike ukrainlane, ülemlleitnant Blandin. Mõlemad kirgiisid lahkusid põhjendusega, et siin lõppesid legendikud, mida valitses nende vürst Mustruf. Siia ulatusid nende suguharude karjad oma suvisel rännakul.

„Mis,“ küsis Ferrar, „Teie ei taha ometi tõendada, et teete igal suvel seda ohtlikku rännakut läbi mägede? Miks ei jää Teie sinna, kus olete?“

Kirgiis kehtas õlgu. „Suvel tulevad teised suguharud sinna, kuhu peavad siis need minema?“

Ferrar kuulis, et aastatuhandeid tagasi läbisid steppe lugematud karavaniteed, kus rändasid suguharud aastast aastasse ja peatusid oma söödamaal vaid kolm päeva korraga. Nii kõlas kirjutamata

stepiseadus, mida täideti tüüta ja verevalamiseta.

Siin, ütlesid kirgiisid, olevat nende tee lõpp. Neid ei võinud sundida järgnema karavanile.

Palgati kaks uut teenijat — õigeusuline venelane ja mongoollane. Siis veel noor hiina kokk, sest hiinlased olid ainsad, kes oskasid valmistada maitsvaid sööki ja nõiduda toitu ei-millestki.

Ferrari oli otsustanud kohe suunata Tienshani mägestiku poole, kuna Mihail Derndorff oli oma viimases kirjas märkinud mägestikku peatuskohana.

Hoolimata uduseist ilmadest jõuti ruttu edasi. Udud keetsid ainult lühikest aega. Ruttu ja järjekindlalt süvenes uusaasta. Päevad olid vaiksed ja kõlatud, kuna ööseti kihas elu. Tumedais metsades kõlas hirvede igatsev kisa, mägisoku kutsuv määgimine. Kogu loodus elavnes loomade ja lindude armu- ja paaritusaja lähenedes.

Päikese tõusuga algasid metsikud tuvid kudrutamist ja täitsid metsa oma kaebliku armulauluga. Tihnikus kudrutas meelitades metsis ja pöörles oksal, ajas tiivad kohevile, olles heaks saagiks igäuhele, kes kõndis püssiga metsas.

See looduse armumäng tegi Ferrari rahutuks. Ta ei maganud ööseti, vaid lamas telgis ja kuulatas tärkava kevade meelitavaid armu- ja võitlusehääli. Säravad tähed rippusid mäeharjade kohal, kuu rändas hõbeleegina oma teed pilvedeta taevas. Ferrarit rõhus melanhoolia.

Ta süda tulvas armastusest Anastasiale, kuna tütarlaps elas ainult oma ootuseõhinas. Ta keha säras elust, ta naer sarnanes tuvide kudrutamisele, midagi taltsutamatu ja barbaarset oli selles.

Anastasia rääkis palju oma lootustest. Öhtud veedeti pärast sööki istudes — Ferrari oma piibuga, Anastasia hoides sõrmede vahel peent sigaretti. Anastasia jutustas tundide kestel Mihailist oma naiivse egoismiga, mis ei arvestanud põrmugi Ferrarit.

Tule valgus mängles ta juustega ja valas kogu ta keha kontuurid sooja helgiga. Anastasia muutus ikka ilusamaks. Tema endine piimvalge nahk oli omanud kuldse tooni, ta huuled põlesid kevadpäikesest.

Vahel ööseti ta laulis oma metallilise häälega vene rahvalaule — lõbusaid ja raskemeelseid, mis kõlasid kui väljakutse Ferrarile üle tuleaseme. Vahel Ferrar tahtis teda haarata oma käte vahele ja unustada Mihail Derndorffi. Olnuks Anastasia vähemalgi määral kocketne, Ferrar poleks mõtelnud muule kui sellele, et Anastasia kuulub seadusliku naisena temale. Ferrar armastas teda ja kartis teda kaotada. Neil hetkil Ferrar soovis Mihailile surma. Ta igatses, et Anastasia tuleb vabast tahtest tema juurde ja ütleb: „Olen sinu, James Ivanovitš“. Ferrar tundis end vacse viletsana.

Anastasia ei märganud sellest kõigest midagi. Ta oli veetlev kaaslane ja isegi kui Ferrar oli oma tujukuses karm ja tõrjuv tema vastu, ei pannud ta seda täheleegi.

Ferraril oli veel üks šanss: võrdlus Mihail Derndorffiga. Võibolla kui Anastasia näeb Mihaili jälle, jõuab selgusele, et nende nooruse armastus polnud muud kui kahe noore inimese sõprus ja sümpaatia. Võibolla siis haihtuvad kõik illusioonid, mida Anastasia on kujutlenud neil eemaloleku aastail. Võibolla ta siiski valib tema ja Mihaili vahel. Võibolla...

Mida sügavamale maa südamesse jõuti, seda salapärasemaks muutus ümbrus. Sageli nähti horisondil esile kerkivat ratsanike rühma ja jällegi kaduvat. Vahel ratsurid lähenesid karavanile, piirasid neid ringi ja pärisid nende tuleku ja teesihi üle, rääkisid pikalt Polatiga ja siis peatusid öösel laagri läheduses. Ratsanike päälikud olid tumenahalised inimesed, kelle kuued olid tehtud raskest metalsest brokaadist. Sadulad olid ehitud kirevalt türkiisi ja opaaliga. Saatjate hulk, kes oli hambuni relvastatud, kandis punaseid kuubi kollaste šärpidega.

Hommikul aovalguses ratsurid kadusid jälle, jättes maha laagrituleaseme ja kontide hunniku oma toidujäänustest.

Siis kohtas karavan gruppi hiina sõdureid. Sõdurid lähenesid lohiseval sammul nagu tuleksid lõputust kaugusest. Nende peade kohal rippus sõjalipp tuulvaikses õhus. Ohvitserid olid sissevajunud mustade silmadega, kelle pilgu eest ei jäänud midagi varjule. Nende näod olid kui hallist metallist, luudeni lahjunud, idamaiselt karmid. Ferrarile näis, nagu jälgitaks neid alati kaugusest. Nad olid jõudnud suurte veisekarjade omaniku, kuninga maa-aladele, kust kunagi Mihail oli läbi rännanud oma ekspeditsiooniga. Sageli nad magasid idamaa vürstide telkides siidvaipadel ja neid teenisid vürstitarid, kelle tumedad näod olid piiratud raskeist kalliskivist ehetega ja kelle pruunid käed olid haruldaselt õrnad. Mustad naised olid uudishimulikud kui lapsed ja tihti noor vürstitar ei saanud loobuda kiusatusest haarata Anastasia kuldseid juuksesalku, ise kihistades vaikset, uskumatut naeru juuste ehtsuse üle.

Siin pärismaalaste telkides kuuldi sageli kadunud ekspeditsioonist. Nad olevat peatunud seal ja rännanud siis edasi. Kindlasti nad olid hoidnud oma sihti põhja.

17.

Umbes kaheksa päeva hiljem lühike kirklik kevade oli vahepeal muutunud põuaseks suveks. Ületades jõge ja järgnedes metsaga kaetud kõrgustiku tipule, jõudis Ferrar oma kaaslastega oru kaldale, kus laiusid hoolsalt haritud õitsvad linapõllud ja naeriväljad. Tuulest sasitud telgid seisid kobaras vastu mäeveeru. Kaugel eemal org näis olevat suletud hiigla müüriaga, mis tõusis orupõhjast mäekünka harjani. Loomulik kalju oli läbistatud inimkäte poolt mesilasekärjetoaliselt, kuna hiljem see avaus

oli mingil põhjusel müüritud kinni põletatud telliskividega.

Nad laskusid orgu ja lähenesid ehitusele, mis näis olevat elaniketa. Ferrar ütles, et see meenutab temale budha munkade kongehitusi Hvangho kollasest savist. Lähenedes nad nägid, et müür piirab õuet, kuhu viib kõrge kivist värav. Nad läbisid värava ja jõudsid päikesest põlenud miniatüüraeda. Kiviplaatide vahel kasvas metsik rohi. Teine värav kerkis üles. Selle taga jälle hoov, kus asus kõrkjaist läbikasvanud veekogu. Roostikust tõusis lendu hane-kari ja kadus kui kirju tulevärk õhku.

Kolmas värav. Sellest rippusid pleekinud kullatud siidkangad alla, purpursed hirvitavad ebajumala lõustad asusid müüri serval. Siis tuli alles punasest liivakivist raiutud kaljuvärav, mis oli mäest läbi-raiutud tunnelina, mille lõpp paistis eemal kui põleva vahaküünla tilluke valgusevõru.

See koht oli midagi trööstitut ja ebamugavat. Blandin, vene ülemlieitnant keeldus astumast õn-susse. Ta asetaskäed suule ja karjus:

„Hallo, on siin keegi?“

Kõik jäi vaikseks, ainult kaja tungis õudse kõlana läbi pika tunneli.

„Lähme tagasi,“ ütles Anastasia nagu paha aimates, et siin kohas on midagi juhtunud Mihailiga.

Ferrar juhtis tema samba juurde, mille äärel Anastasia toetus nagu oleks siin tema tee otsustavalt lõpul. Kõik seisid hääletult tema ümber, samuti haaratud lootusetusest.

Ferrar tundis kätt õlal. Ta pöördus ringi ja vaatas halli näkku, mis sarnanes värava äärel väärjumala lõustale ja näis olevat sada aastat vana. Ta kuulis vaiksete sõnade voolu. Imestusest toibudes ta raputas pead ja tähendas Polatile, kes seisis kõrval.

Nähes Polatit mehe silmad avardusid, ta paiskas suust mõned kiired sõnad. Siis laskus põlvili, puudutas kämmaldega laupa ja vaikis. Alles siis, kui

Polat tähendas temale, et võib touda, ajas ta end üles ja andis tõlgi küsimustele vastuseid.

„Iis ta jutustab Teile?“ küsis Ferrar.

„Ta on mind vahetanud kellegiga,“ ütles Polat kergelt. „Ma kasutasin eksitust, et teada olukorda siin. Mõne päeva eest on siit läbinud ratsurite rühmad põhja poole.“

„Noh seda teame meie ometi isegi juba,“ arvas Blandin tujutult.

„Küsige temalt, mis see kõik siin tähendab ja kas ta teab midagi ekspeditsioonist, kes läks siit läbi umbes kahe aasta eest.“

Munk kinnitas, et ei teadvat midagi ekspeditsioonist. Ta elavat alles uusaastast peale siin ega pole näinud eurooplasi. Küll aga leiduvat sealpool mäeküngast kivihaud, mille nähtavasti on kaevanud võõrad, sest seal seisvat ühel puutahvlil kirjamärgid, mida tema ei mõista.

Ta näitas oma kondise käsivarrega, millelt rippusid alla kunagise punase kuue räbalad, orust väljapääsu suunas. Siis ta pöördus minekule.

Mõne sammu järele ta tuli tagasi, näitas oma kidura käega Anastasiale ja ütles: „Keda Sina otsid, leiad Sa surnuna, kaugel siit kui järgned ikka Yeng Sueh-Liangs'i vägedele. Sa leiad tema tumedast orust ja Su süda täitub ääreni kurbusest ja murest. Ja enne kui päike oma käigul läheneb põhja jääväljadeni, leiad Sa tema, valge naine.“

Ruttu, enne kui Polat jõudis tõlkida neid sõnu, oli ta kadunud tunneli haigutavasse tühjusse.

Anastasia seisis kui odapistest tabatuna. Ta hingas vaevalt. Ferrar astus tema juurde ja pani oma käsivarre kaitseks tema õlgade ümber. „Tulge, meie tahame minna. Ärge uskuge sõnagi, mis see narr rääkis.“

„Ma ei usu, James, ma ei või ega taha uskuda. Kust peaks tema teadma? Poleks meie ainult kunagi tulnud siia.“

Anastasia jooksis läbi väravate, läbi tuules hõljuva rohu otse keset metsikult lopsakaid põlde.

Kõik mehed järgnesid temale. Ratsutades piki mäeveergu, leidsid põhjapool munga kirjeldatud kivikalmu. Haud oli sissevajunud ja võis oletada, et see oli kaevatud siia kaua aastaid tagasi. Kivihunniku keskel oli kepp püsti, mis kandis ristilauakest vihmast pestud kirjatahtedega.

Anastasia, kes oli ainsa hüppega tormanud kivihunnikule, luges kirjatahti. „See on vene keel,“ ütles ta väriseva häälega. „Fedori kiri. Siin puhkavad professor . . . ah, see on liig kustunud. Siin on teine nimi, seda ei saa enam seletada: üks suur M . . . , siis a. Kas see tähendab Mihaili? Oo, mu Jumal.“

Anastasia viskus rohusse, surus näo vastu kive ja hüüdis Mihaili nime. Siis hoidis hinge kinni, kuulatades sügavusest vastust.

„Oled sa seal, Miša?“

Veidi aja pärast ta ajas end sirgu.

„Ta pole siin all, ma tean seda. Ka vana mees ütles meile, et ta on seal kaugel siit — tumedas orus. Kas tasub vaeva, James Ivanovitš, rännata nii kaugemale, et otsida surnut? Ma tahaksin lamada seal all, nende juures.“

Ta laskus jälle maha ja nuttis lakkamatult. Mehed seisid ümberringi. Lõpuks Blandin, samuti nutu lähedal, hiilis eemale ja Polat järgnes temale.

Ferrar oli Anastasiaga üksi. Ta tundis, et nüüd on tulnud hetk, mil tema hoidis kätes oma ja Anastasia saatust. Anastasia oli murdunud, ta pidas Mihaili kadunuks. Nüüd Ferrar peaks teda juhtima edasi, olema temale trööstijaks. Anastasia süda avaneks temale. Anastasia oli noor, ta vajab armastust, ta kuum süda ihales vastuarmastust. Kui ta ütleks tütarlapsele: „Tule, Anastasia, Mihail on surnud,“ ta järgneks Ferrarile tahtetult.

Ferrar laskis hetkel mööduda kasutamata. Ta seisis kivikalmu kõryal liikumatult ega avanud huuli.

Ta vaatas Anastasia voolavaid pisaraid, nagu vaatleks mägioja kristalseid veepiisku. Tuul mängles naise juustes, keda tema armastas, tuul kuivatas noorelt näolt pisarad, kuna James Ferrar seisis tuihana kõrval.

Viimaks Anastasia silmad muutusid mõtlikuks, nagu pühiks päike suvise vihmavalangu jäljed ja kogu ilm, taeva pilvekangad, põldude roheline ja kuld, mets, mägi, õhk ja unelmad mänglesid neis silmades, nagu lasuks neis sügavalt kumavais silmaterades kaotatud paradisis.

Anastasia tõusis üles. Salapärasest allikast oli hoovanud temasse jällegi lootust. Ta lähenes usaldava naeratusega Ferrarile nagu aimates, et oli hetkel mehe tundemaailma keskpunktiks, kuid kes siiski jäi tagasihoidlikuks ja kinniseks. Anastasia pani käed Ferrari õlule, mees tundis tütarlapse õrna viivitust, siis kerget põgusat suudlust oma mõlemale põsele.

„Nüüd tahame otsida teda jälle, James Ivanovitš“

18.

Nende tee viis põhjapoole, ja oli piiratud sõjakoledustest. Päevade, nädalate kestel põhjapoole. Hommik muutus põletavaks lõunaks, lõuna õhtuks, õhtu läks üle ööks, mis möödus nii ruttu, ainult selleks, et anda päevale mahti uuendada oma värviloori. Nii möödusid päevad ja ööd sadulas istudes või jalgsi ronides kihvikuil, komistavad hobused lonkimas taga. Nälg ja janu, kuum ja külm. Sellevahel mõni teade. . . Ja, kaks valget noorurit olid siit läbi rännanud paljude, paljude aastate eest. Põhjapoole, ikka põhjapoole. Ikka järele surmväsinud Yeng Sueh-Liangs'i sõdivatele truppidele. See oli kibestav võitlus, mida igaüks pidi taluma kogu oma jõutagavaraga ja keha vastupidavusega.

Mida enam põhjapoole, seda lähemale jõuti sõjaväeosadele. Ühel õhtul nähti fatamorgaanas-õhupee-

gelduses sõjalaagrit ringis ümber kõrve linnakese. Nagu mustad viirastused tõusid sõdurid kõrve punasest liivast ja kaameli vari, hiiglasuureks rebituna tungis ähvardavalt taeva zeniiti. Öösel aga äratati neid suurtükitlest.

Järgmisel päeval ratsutati läbi sõjapiirkonna. Ajutiselt nad sattusid isegi suurtükitle alla. Polat kuulis turkmeenlaste truppidele, et kõrve linnake, millele nad nüüd lähenesid, et muretseda proviant ja saada lähemaid teateid kadunute kohta, oli eelpäeval vallutatud Yeng Sueh-Liangs'i poolt, kuid linnas valitsevat rahu, kuna hiina ülemvõim on rõhuvalt suurem. Ferrar ja Blandin kahtlesid, mis teha. Lõpuks nad otsustasid kuulda Polati nõu ja liikuda edasi linnani, et otsida ööbimisvõimalust vähemalt väsinud ja kurnatud kaaslaste pärast. Nad mõlemad ei usaldanud enam tõlki. Nad ei vabanenud kahtlusest, et Polat juhib neid otse sõjatosooni ja seejuures järgneb oma põhjendamatu otstarbele.

Reisiseltskond oli jõudnud liiva- ja soolasteppi, mis põhjas ulatus Tienshani piirini. Läheneti jällegi piirile ja läbistati tapvas kuumuses laiad maa-alad. Vahel ratsutati läbi punaste liivapilvede, vahel läbi tuhkja soolatolmu.

Midagi segavat polnud näha läbipaistval horisonidil, vast ainult üksikud pilveräbalad, mis kerkisid kuumuses mõnest kaugest soolajärvest või mõni lendav kurg risti üle stepilagendiku. . .

Näis nagu oleks tasandik miilide pikkuselt tühi. Anastasia rippus peaaegu uinudes sadulas, Fatima kurtis kuumuse üle, ratsud lõõtsutasid.

Õhtul ei jõutud veel linna. Kuu tõusis tumepunasega nagu hiina latern mägede tagant ja valgustas lähenevat linna. Kaste langes aeglaselt maha.

Viimaks linn kerkis valge varjuna mustjassinisel taevamüüril. Lähemale ratsutades nähti, et väravad olid suletud. Linnas valitses sügav vaikus.

Kui linna vallidelt poleks vaadanud alla odaotsa

pistetud turkmeenlaste pead, võinuks uskuda, et sõda on kaugel. Orkide otsas peade sasis juustel asetsev, fess-peakate oli viltu, silmad näisid piiluvat hiilides üle linna nagu ikka veel abi lootes.

Teenrid koputasid suurele väravale. Kaua ei ilmunud keegi. Müüri taga oli kuulda tammumist ja vaidlevaid hääli. Viimaks hääli küsis, kes on väljas. Vastuse järele jäi jällegi kõik vaikseks. Peab vaatama, hüüdis keegi üle müüri. Komandandi luba peab olema. Peale selle vaibus liikumine müüri taga. Reisiseltskond võbises sadulais, sest öine põhjatuul oli kõle ja pani külmetama. Hobused katkusid nälgaselt rohukõrsi.

Kuuvalguses kerkis odasse pistetud peade kõrvale hiinlase pea khakimütsis ja kadus välkkiirelt. Siis uus vaikus. Pika ootamise järele nagises värav hingedel, ragisedes veeresid tugevad ristpalgid maha. Aeglaselt avanes värav metsikusse kõrvelinnakesse.

Ferrar ratsutas ees. Ta seisis otsekohe relvastatud jõuguga vastamisi. Nad piirasid seltskonna ümber. Ohvitseritaoline sõjamees astus nende lähedale. Tal oli latern käes ja nõudis passe näha. Polatit silmitseti pahameelega. Kuigi Ferrar kinnitas, et Polat on Londonist nendega ühes teel, keeldus ohvitser teda laskmast karavaniöömajja. Polat pidi esiteks muretsema komandandilt eriloo.

Vahepeal seltskond eskorteeriti läbi linna. Akende taga ei põlenud tulesid. Ainult turul vilkusid kaupaputkade vahel väikesed küünlaleegid. Hääletu rahvajook sagis seal, tehes ostusid ja korraldusi järgmiseks päevaks. Tänavaid valgustas kuu külm kooljavalgus, heites pikki varje valgetele majaseintele. Nähes sõdureid, inimesed lahkusid üksteisest kiljudes ja kadusid kuskile varjule.

Seltskond jättis loomad karavaniöömajja ja lahkus majja, et paluda süüa ja magamisruumi, mis oli neile lubatud. Sellal, kui lambakints praadis tule kohal, magasid kõik seinäärde laotatud mattidel. Va-

hepeal tuli Polat tagasi venelase Onofrijga, kes saatis teda, ühes komandandi erilise soovitusega. Toitu puutumata viskasid kõik ennast magama. Vaheseina taga oli naiste ase, kokk jagas Blandiniga ja Ferrariga üht matti. Onofrij asetas ennast ukse ette, et oma kehaga valvata härrasid. Polat läks mongoollastega ühes hobuste juurde. Nad võtsid vaibad ühes ja tahtsid ööbida hoovis.

Üliväsimus, ebatavaline pehme ase, kaitstud kohas katusega pea kohal, see kõik uinutas neid sügavale unele. Võis olla, et nad unes kuulsid kauget kahurimürinat, võis olla, et lämbuv kisa ja halisemine tungis siiagi. Nad uinutasid need hääled unenägudesse ja ärkasid alles siis, kui Onofrij tungis kisaga tuppa. Temale järgnes laialt naerev majaperemees, kes kandis tuppa suurel puuplaadil kausse hobusepiimaga ja asetas need põrandale maha.

Onofrij tõi teate, et sel ööl on kõik hiinlased linnas tapetud, kõik sõdurid ja kodanikud. Ei leiduvat enam ühtki elavat hiinlast linnas. „Erandina sina, vennike,“ ütles ta nukralt ja vaatas väikest kokka, keda ta ei sallinud hästi. „Ja ma ütlen, see on halvasti, et nad sind pole hävitanud.“

Seina tagant Anastasia noomis teda selle ütelse pärast ja Onofrij tegi vaheseina suunas oma sõnu tõendava kummarduse.

Kuidas siis on see kõik juhtunud?

Ja, seda ei võivat ütelda tema isegi. Ta mõistvat vähe turkmeeni ja samuti mongooli keelt. Vähe olevat mõista majaperemehe segakeelsest kõnест.

„Ütelge Polatile, et ta tulgu sisse. Aga esiteks ta peab end teatama peremehe juures,“ ütles Ferrar.

Onofrij seletas, et Polatti pole leida kusagil, ei hoovis hobuste juures, tallis ega peremehe ruumes.

„Ta on saanud salaja teateid ja on selles kõiges abistajaks,“ ütles Blandin vaikselt. „Mu pole temast kahju. Selline vurle lööb läbi kõikjal. Ma võiksin vedada kihla, et ta ilmub varsti siia nagu poleks juhtu-

nud midagi, see salakaval inimene. Kõik hakkasid rüüpama hapukat hobusepiima ja hammustasid suupistet oma tagavaradest.

Seltskond otsustas veeta siin puhkepäeva. Magatud öö katuse all oli sundinud neid teadvusele, kui kurnatud nad olid.

Ferrar ja Blandin astusid tänavale, kus neile seletasid vahisõdurid, et ei tohi lahkuda majast, kuna komandant tahab rääkida nendega. Mehed läksid tagasi majja, kus jälgisid akendest sündmusi tänaval. Tänavail kihas ärielu, kuuldi kauplejate valju kisa, kes kiitsid oma kaupa üle, kaherattaga härjavankrid loomanahast kaarjate varjudega veeresid kolisedes mööda. Teiselpool türuplatsi otsisid üksteisega lepitust kaks monotoonselt häälitsevat kokkuseotud eesliit. Päike hõõgus üle kriitvalgete majade, taevas oli kõrve kohal türkiisisinine, mõned tolmunud kõrged paplid sirutasid lehti tuules.

Tumedate nõöpsilmadega lapsed askeldasid tolmus, looritatud naised libisesid hüttide varjus, kandes käes puuvilja, meloneid ja maisipäid. Kuigi uuriti hoolikalt ümbrust, polnud Polatit näha kusagil. Võibolla oli öösel temaga juhtunud midagi tõsist? Nad kutsusid majaperemehe ja katsusid teda usutleda mongoollase abiga. See raputas vaid pead: „Polat? Polat?“ ja ajas sõrmed harali paljutähendava žestiga, mis jäi võõrastele mõistmatuks. Neil ei jäänud muud üle kui oodata.

Lõuna ajal, kui asuti just lambaprae juurde, tuli ratsur piki tänavat, sidus hobuse maja ette ja karjus midagi vahipostile. Siis tungis majja. Ta tähendas Ferrarile ja Blandinile vigases inglise keeles, et nad peavad minema komandandi juurde, kes tahtvat rääkida nendega. Kuna see kõlas käsuna, pidid nad jätma lõhnava prae ja asuma minekule.

Vahepeal oli jõudnud kohale veel teine ratsur, kes juhtis valjastest kaht saduldamata hobust. Ferrar ja Blandin tõusid üles. Tänavad olid sel palaval lõuna-

tunnil tühjad, ainult räbalais lapsed tantsisid turuplatsil ümber puust puuri, kus istus tume kogu liikumatult. Lapsed torkisid looma pikkade vaiadega, viskasid liiva puuri sisse, laulsid, karjusid ja tegid iga-sugu krimasse.

Lähenedes lastejõugule nähti, et puuris ei istunud loom, vaid inimene, roheline näoga hiinlane, kõhn ja sissevajunud rinnaga, tikitud mustas siidkuues. Ta juuksed olid raseeritud ja pealagi läikis päikeses piljardikuulina. Mehe näos polnud enam midagi inimlikku. See oli mudane ja kohutavalt moondunud. Ainult mustad pilusilmad leekisid surmavihas. Ferrar oli tige: „Mis tehakse selle inimesaga?“ päris ta oma saatjailt.

Mehed kehtasid õlgu. „Komandandi käsul. Endine hiina komandant,“ ja naersid lastena, kes hakkasid uuesti torkima teravate keppidega puuripistetud olevuse ribisid.

Linnamüüri asusid nüüd vardasse löödud hiinlaste pead. Neil olid silmad välja pistetud, oliivivärvi nahal jooksid verepisarate jäljed. Iga pea oli kaetud viltuse sõdurimütsiga.

Viimaks jõuti suurema hoone ette, mille ees asus paplite varjus laagris liikumatu sõduritrupp. Vahipostid seisid ümber maja, kaks saduldatud ratsahobust olid seotud plangu külge. Saatjad seisatasid ja käskisid Ferraril ja Blandinil teha samuti. Üks mees-test kadus majja, tuli kohe tagasi ja viipas.

„Komandant Mustafa-bei ootab Teid.“ Mehed järgnesid temale läbi pimedade savist põrandaga eesruumi, kus oli maha asetatud kunstlikult kootud, kuid armetult räbal matt. Siis juhiti neid ruumi, mille aken avanes pimestavvalgele tänavale. Akna raamistuses seisis mees. Ta hoidis käed ristamisi seljal ja vaatas sisseastujaid. Pimestavast päikesevalgusest tulles ei saadud eraldada mehe näojooni. Hoolimata kitsalt istuvast vormist mehe kaju tundus Ferrarile tuttavlik.

„Suur Jumal, see on Polat,“ hüüdis Ferrar. „Mis teete Teie siin?“

Vastuseks võis näha vaid välkuvaid hambaid pronksvärvi näos.

„Seda ma jutustan Teile kohe, mu härrad. Võtke istet.“

Ta tegi käeliigutuse ja sõdur tõi puukandikul saivist jooginõu ja tugeva kruusi.

„Terviseks. Pidage lugu. Meil pole küll jääd ega klaase.“

„Kas Teie olete Mustafa-bei?“ küsis Ferrar. „Kogu aeg meie aimasime, et Teiega pole kõik enam korras. Nüüd on minul selge, miks meie liikusime kogu aeg nii ütelda Yeng Sueh-Liangs'i truppide kiiliveses. Teil olid juba siis kõik võimalused? Sellised üllatused ei puutu minusse, pean Teile ütlema otsekoheselt. Teie olete esinenud tõlgina ega pole kõnelenud oma eraäridest. Pealegi pean tegema Teale komplimendi Teie edu puhul.“

Mustafa naeratas kuivalt ja kummardus. „Teie oskate targalt segada kiitust ja laitust. Kas ma pole tõlgina oma ülesande kõrgusel? Ma võin Teile kindlasti tõendada, minu härrad, et ilma minuta oleksite teel juba paarkümmend korda mõrvatud. Ja nüüd, hea meelega loobudes Teid saatmast, võin anda Teile kaasa oma võimelisema mehe, kes on mulle truu ja valvab Teid, eelkõige Teie daami kui silmatera. Teie mõistate, ma olen siin vajalikum.“

„Hästi, ma mõistan. Meie reisime siis edasi Teie poolt määratud erandmehega. Kas maal on julge?“

„Veel mitte. Mõne nädala pärast, loodan olla kõrve peremees ja opereerida siit kaugele edasi. Ma annan Teile nõu oodata mõnda aega siin, kuni mööduvad siit koduteele asuvad kirgiisi vürsti Nuani väed. Mul on ka teateid Teile. Umbes pooletise aasta eest on siit läinud läbi kaks valget noormeest. Nad on rännanud põhja, tõenäoliselt otsima kalliskivi. Vürst Nuani karjused on tagasiteekonnal toonud sõnumi,

et kuu aja eest elanud üks valge Alma-ata ümbruses kindlasti eraldatud maa-alal. Selle mehega näivat olnud midagi korrast ära. Kuna ta kummardavat mingit jumalust, peab oletama, et on tegemist nõdrameelsega. Vana rahvakombe kohaselt vaadeldi jumaluste kummardajaid kui nõdrameelseid. Loomulikult mul pole tõendusi, et see hull ja Teie kadunu on mingis seoses üksteisega. Teisalt kõik tõendab sellele, et mõlemad valged on pöördunud Alma-ata suunas. Ma soovitan Teil ühineda vürst Nuani väeosaga. Nii jõuate kindlamini üles mägimaale ja kui vajalik, siis üle piiri. Nagu mulle teatatud, ta on praegu nelja reisupäeva kaugusel oasis ja peaks kõigi arvestuste kohaselt olema siin kuendal päeval.“

„See on enamvähem rahustav teade, mis Teie räägite meile, Mustafa-bei. Ma ei tea ainult, kas võib ka usaldada Teid.“

„Teiega ei seo mind mingisugune poliitika, mister Ferrar. Et ma pidin petma Teid, olles ise keegi muu ja reisides üliõpilasena, olenes olukorrast. Ma olin poliitilise liikumise pärast lahutatud kodumaast. Mul polnud muud võimalust siia vargsi sisse pugeda kui teenrina, kes töötab ja reisib.“

„Noh, hästi. Ma arvan, et Teie nõuanded on omakasuta. Meie ootame, kuni Nuan jõuab pärale. Ma tahaksin ainult paluda meie hiina koka elu pärast, Teie inimesed ei näi kohtlevat vaenlasi kuigi „südamlikult“. Ma vaatlesin kohkudes koledust, mida täideti isegi Teie käsul.“

Mustafa naerates külmalt. „Mister Ferrar, siin kõrves meie ei või laskuda asjata targutustesse. Orient pole oksident. Ma võiksin lugeda sõrmedel näiteid, kui väga hästi Teie oma rahvus teab hinnata seda erinevust.“

Ferrar ja Blandin tõusid lahkumiseks.

„Kas Teie daam lubab teha temale külaskäigu?“ ütles Mustafa, saates neid ukseni. „Ma tahaksin teda paluda, et ta ei läheks tänapäevale saatjata, eelkõige ei

lahkuks linnast. Yeng Sueh-Liang kogub oma mehi läänest ja võib igal ajal ilmuda jälle linna müüride taha. Mingit hirmu, meie valmistame temale „sõbraliku vastuvõtu“. Polat kummardus uhkelt ja mõõdukalt.

Turuplatsil istus ikka veel hiinlane puuris. Ta nagu oli vajunud vormituks lõustaks, peanahk oli muhkudes ja rebenenud. Lapsed tantsisid sama kriiskavalt tema ümber, kuid ta ei kuulnud nähtavasti neid enam.

Blandin laskis kuuldavale rasvase vandesõna. Siis ütles: „Püha ema Kaasanis, see on ju kuratlik mõrvar ise, see Polat. On meid vahvalt vedanud ninapidi, see hundikutsikas. Anastasia teeb silmad kui kuuleb seda.“

Maale laskusid õhtupäikese kiired. Pehme tuuleõhk puhus steppide kohal. Kõikjal, kuhu silm ulatas nägema, sõid hobused isukalt rohtu. Varsad karglesid lustakalt karja seas. Idas jooksis jõeharu, horisondil tõusid kohevile pilvetaolised lehtpuumetsad. Telkide kohal hõljus suitsuvina põlevaist puiest. Anastasiale tundus maastik imeliselt tuttavana, nagu viibinuks ta seal juba varem.

Siin ma leian tema, ütles ta endale, ja ratsutas kõige ees. Küllast tuli neile vastu ratsanike trupp, ataman ühes suguharude vanematega. Nad tervitasid võõraid ja palusid neid oma telkidesse puhkepaatusele.

Söögilauas Ferrar seletas oma reisusihti. Nad on kahe kadunud nooruri otsingul.

Ataman noogutas mõtlikult peaga. Võib olla võimalik, et otsitavad asuvad siin läheduses. See tähendab, kuni eelmise talveni olevat kaks valget elanud metsas hurtsikus. Äkki kadunud üks neist. Teine olevat mõistusetu. Ta rääkivat segaselt, laskvat kuuldavale loomahääli ja tulistavat igapähe pihta, kes

lähenevat onnile. Küla söötab teda, kuna naised asetavad temale onnist kindlas kauguses kausse pudruga ja lihaga. Mõnikord videvikus läheb mees relvaga metsa ja toob tedre või vahel ka metskitse koju. Metsas peab hoiduma kohtamast mehega, sest ta tulistab kohe. Sageli ta kõneleb valjult iseendaga ja naerab nii, et mets kajab. Ta peab kindlasti kahekõnesid oma demoniga, arvavad päriselanikud.

„Millal on need inimesed tulnud siia?“ küsis Ferrar.

„Seda ma ei või Teile ütelda. Korra nad olid siin. Keegi meist avastas nad, siis kui oli hädaohus hundi-elu, kes ähvardas murda meie karjad. Mees leidis hüti, kuid see pidi asuma seal juba kaua aega varem, sest puuseinad olid suitsunud ja mustad. Mõlemad valged pesid jõeliivast kulda ja kalliskive. Ajast, mil üks seal elab, ei otsi ta enam midagi. Ta on üsna noor inimene ja suur nagu karu.“

Anastasia süda tagus lõhkemiseni. Mehe jutt sobis enam Fedoriga. Kas ta reis pole veel mitte lõppenud? Kas oli Mihail olnud siin ja rännanud edasi? Viimaks, kui oli leidnud kulda, pöördunud tagasi Urumtšisse, et otsida teda, Anastasiat?

„Kas sa võid näidata meile kohta, kus elab valge, ataman?“

„See on hädaohtlik, preili.“

„Ma ei karda. Vaata, võib olla see on minu mees, kes elab seal.“

„Sinu mees?“

Anastasia noogutas. „Talvest saadik ma olen teel teda otsides. Ma lähen veel täna hüti juurde.“ Anastasia tõusis üles ja tahtis lahkuda telgist.

„Oota vähemalt, preili, kuni tuleb videvik.“

„Ma ei või oodata kauem.“

„Ma annan Sulle jahimees Turdut ühes. Tema tunneb kõiki salateid. Nii võid kõige paremini läheneda märkamatu hütile.“

„Ma ei karda.“

Anastasia, Ferrar ja jahimees tõusid üles. Nad ratsutasid päikeseloojangul metsa poole läbi stepis asuvate hobustekarjade, kust jooksis üks varss hulk maad neile järele.

Metsaserval nad sidusid hobused ja hakkasid hii-
lima läbi madala põõsastiku. Pind oli ebatasane, orud
ja künkad vaheldusid alatasa. Varsti jõudsid nad jõe
kaldale, mis voolas vaikselt varjus. Kuigi nad läksid
vaikselt, krahises lehestik ja kuivanud oksad jalge
al.

Anastasia suda vabises erutusest. Ta värises,
külmetus ja võbises ootusepalavikus. Viimaks nad
seisid kitsa oru serval. Nad olid tulnud metsaservalt
vaevalt viis minutit, kuid Anastasiale näis see tee
tundidepikkusena.

„Siin on hütt,“ sosistas jahimees.

Teiselpool kaldal seisis väike puuonn, mille kohal
kasvas rohekashallide okstega pöökpuu. Jõgi kohises.
Valitses sügav vaikus nagu poleks siin kunagi astu-
nud elava inimese jalg. Hüti uks oli lahti, kust pis-
tis mustav tühjus. Aeglaselt tõusid udukangad, hõl-
jusid puie ladvul ja katsid viimase päikesepona.

Anastasia seisis Ferrari kõrval. Lõõtsutades ja
nõrgana ärevusest, ta otsis tuge puutüvest. Videviku-
valguses suurenenud tumedad silmaterad vaatasid
pingutatult iga tuules liikuvat lehekest, hõljuvat
rohuliple, iga veesulpsatust.

Aeglaselt laskus öö. Puuladvult kadus tume puna,
mets hämardus, väike jõgi kohises valjemini. Midagi
raksus kaldaveerul. Teiselpool jõge tuli tihnikust
metskits. Seisis aralt piiludes, kõrvu teritades ja et-
tevaatlikult ringi pööreldes. Siis hakkas häälitsema.
Emahirv järgnes kohe lagendikule ja nüüd kuuldus
rohukõrte kahinat maast rebimisel.

Lõputu vaikus jätkus. Jahimees seisis nagu liiku-
matu kuju puutüve varjus. Äkki kõlas pauk. Isahirv
tegi hüppe ja langes, kuna emaloom põgenes. Metsa
pimedusest astus mees. Ta läks ruttu sureva looma

juurde, tõstis selle üles ja viskas tihnikusse. Siis astus jõe äärde, kummardas alla ja pesi oma veriseid käsi. Ta oli suur, mustajuukseline, metsik habe katkis ta lõuga. Ta kuivatas käed rohus ja vaatles piiludes vastasolevale kaldale nagu haistaks ta seal midagi ebaharilikku.

Korraga kõlas hele karje üle jõe: „Mihail!“

Metsmees vaatas hetke kokkunud tardumuses tihnikusse, siis hüppas üles ja jooksis kui meeletu maaslamava relva juurde. Haaras selle kätte ja tulistas pimesi kogu kuulitagavara hädaohu suunas. Siis jooksis hüti juure ja lõi ukse enda järel kinni.

Ferrar hoidis käe Anastasia suule sürutuna, et teda takistada hüüdmast. Anastasia minestas tema käte vahele ja Ferrar laskis ta libiseda murule. Kui oli kindel, et hullunu on varjul oma hütis, tõstis Ferrar teadvuseta Anastasia üles ja kandsid koos jahimehega läbi metsa tagasi. Metsa serval kandjad asetisid Anastasia maha.

„Kus ta on?“ ütles Anastasia, olles vaevalt teadvusel. „See oli Mihail.“

Kuidas ta teab tõendada seda sellise kindlusega, küsis Ferrar. Pimedas ei võinud ometi midagi näha. Ei, aga Anastasia tundis, et see on Mihail. Ta kallistas Ferrarit pisaraid valades. Ta ei tahtnud mõista, et kuigi see võis olla Mihail, siiski ometi hullumeelne ja halvem kui surnu.

Nüüd tulid Ferrar, Blandin ja Anastasia iga päev metsa. Kolmandal päeval Anastasial oli juhus näha võõra nägu. See oli tõesti Mihail: kahvatu, muutunud, metsik, kuid siiski Mihail. Meestel oli vaeva takistada Anastasiat jooksmast kindlasse surma. Ta istus tundide kestel, vaatles kiikriga meest ja juurdles kuidas pääseda kaitsjate valve alt. Ta ei karda Mihaili, ütles ta. Ta teadvat kindlasti, et tema häälekõla tungib Mihaili südamesse ja toob ta tagasi mõistusele. Mihail pole midagi tema juures armastanud nii väga kui tema häält. Teda peab laskma minna

üksi Mihaili juurde. Nad peavad nägema, kas ta ei tunne oma Nastjenkat. Ja niipea kui ta teda tunneb, on kõik hea. Aga teda ei lasta Mihaili juurde. Keegi ei jaga Anastasia usaldust, vaid teda valvatakse kui vangi.

Anastasia peas küpses idee. Ta võidab kõik kavajusega. Tunti juba hullumeelse harjumusi. Vara, enne päeva tõusu avanes onni uks. Ta astus välja, piilus metsloomana igasse külge, jooksis läbi madala jõe ja tegi retke teisele kaldale. Jooksis metsast niiskele karjamaale, kus seisis hobused varahommikuses piimjas udus. Otsis kõige suurema udaraga mära, rääkis sellega meelitavalt, kuni loom jäi rahulikuks nagu lammas, ronis hobuse kõhu alla ja põlvili laskudes tõmbas hobuse piima omale suhu, kuna varss vaatas rahulikult kõrval ja loomad ümberringi teritasid kõrvu.

Alasti lamas metsmees hobuse kõhu all, samuti alasti hüppas siis hobuse selga, haaras tihedast lakkast ja ratsutas minema. Hobune lendas noolena, terve kari maa kõmisedes lennul ratsuri järel. Kaste pritsis üles, kabjad plagisesid lennul tormates kuni kõik pöördusid veel enne hommikut tagasi hõõgivate silmadega ja lehvivate lakkadega.

Alasti mees hiilis siis minema, köht täis piimast ja kuum ratsutamisest. Ta otsis metsa serval naiste andeid, kes vahepeal olid asetanud maha pudru- ja lihanõusid, hävitas ohverdatud söögi ja tõmbus tagasi hüttil, kuhu jäi ülejäänud päeva. Ta laul tungis läbi metsa, samuti karjumine, vahel ka kirvelöögid, kui laasis puid küttematerjaliks.

Päevade kestel polnud karta temalt mingit üllatust. Anastasia käis Ferrariga ringi mäeveerul, kus asus onn ja lähenes sellele tagant. Tihnikus seistes nad kuulatasid Mihaili imelikke minakõnelusi. Vahel ta rääkis pomisedes nagu nähtamatu kaaslasega. Sagedi ta hääli kasvas metsikuks karjumiseks. Ta hüüdis appi, kaebas ja halises, nuttis valjusti.

Ta kõned olid segased. Selge oli vaid üksnes, et ta kõneles oma venna Fedoriga. Ta palus ja anus, vihas-
tas ja ähvardas, võis kuulda tagumist hütis, siis oli
jälle kõik vaikne. Palav sosin kuuldus hüti seinte
lõhedest, halisemine ja kiunumine, siis nuuksed.
„Andest, andesta, ma ei tahtnud teha sulle halba,
ma ei tahtnud seda teha, Fedor,“ hulus kaeblik hääl.
„Ärka üles, siis ärka ometi üles. Vaata mulle otsa,
mina olen sinu Miša, sinu Mišenka, sinu vennake,
kes armastab sind. Ära vaata mulle nõnda otsa, ära
vaata minust mööda. Vend, sa pead mulle vaatama,
kuuled sa, otsa pead vaatama mulle! Miks sul on
põiklev pilk, vaata mulle silma . . .“ Hääl paisus
kriiskavaks ja möirgavaks, siis muutus vihaseks nu-
tuks, kaebavaks nuuksumiseks, värisevaiks hinge-
tõmbeiks ja jälle sügavaks haudvaikuseks.

Anastasia kahvatus kokkunut. Ta hammustas
oma rusikas kätt, et mitte karjuda. Mõned sammud
ja õhuke sein lahutas teda inimesest, keda armastas,
ja kohutavast saladusest. Ta pidi hoidma oma südant
kahe käega, et mitte tormata hütti, Mihaili juurde,
kelle kannatused näisid olevat piiritud. Nüüd Anas-
tasia kartis ise. Mida sisaldab hütt? Mis on juhtu-
nud? Anastasial oli hirm avastuse ees, mis ootas
teda.

Fedor oli kadunud, oli öelnud ataman. Aga kuhu
ta oli kadunud? Keegi polnud näinud teda minemas.
Võibolla ta oli hütis, mõnel salapärasel ja hirmsal
põhjusel Mihaili vang?

Vapustatult hiilis Anastasia Ferrariga hüti juu-
rest eemale. „Homme ma lähen sisse,“ ütles Anasta-
sia, kui nad metsaserval istusid sadulaisse ja ratsu-
tasid küla poole. „Homme, kui Mihail lahkub hütist.
Ma ei või enam kauem taluda teadmatust. Ma pean
teadma kõik!“

„Need on ainult tema kujutlused, Anastasia. Fe-
dor ei ole seal. Mul on teine kahtlus.“

„Missugune?“

„Ma ei julge seda avaldada.“ Nad vaatasid üksteisele silma.

Anastasia karjatas kohkudes. „Ei, ei! Jumala pärast. Seda ei või olla!“

„Kas see pole loomulikum seletus kui vang, kes ei räägi, kes ei kaitse ennast, ei lase end kunagi näha? Ma kardan . . .“

„Ah, vaikige, James Ivanovitš, ärge rääkige seda, see on hirmus.“

Karges hommikuhämaruses Anastasia ratsutas metsa. Ta sidus oma hobuse puu külge ja astus hääletult puude vahelt hüti taga asuvasse tihnikusse. Seal ta ootas. Kõikjal oli vaikus. Kastene mets tilkus, jõgi voolas vaikse vulinaga kaugusesse, üle väikese metsalagendiku hüplesid jänesed, muusträästas sädistas puuladvas.

Viimaks avanes hüti uks. Alasti mees astus välja. Ta valge nahk helendas lehtede tumedal taustal. Ta jooksis alla jõe juurde, kargas sisse ja hakkas metsikult pritsima ja vehklema. Siis tõusis veest, hüppas kaldale, ronis mäeveerele ja kadus tihnikusse. Anastasia kuulis veel puukoste raksatusi ja siis oli kõik vaikne.

Nüüd!

Ta jooksis nii ruttu kui jalad kandsid hüti juurde ja lahtisest uksest sisse. Mehelõhn, segatud terava aroomiga määrduvad lehtedest ja niiskest puust, lõi temale vastu. Samuti peagu öine videvik, millega silmad pidid harjuma esialgul. Aeglaselt ta pilk eraldas varjus laua, pingi, veel teise pingi piirjooni nurgas, mille peale oli laotud lehestik. Kindlasti magamisase. Lahtine tulekolle ruumi keskel. Muud midagi. Ühtki inimolevust! Anastasia süda peksis valjult. Ta hüüdis õrnalt: „Fedor, Fedor! Oled sa siin, Fedor?“

Keegi ei vastanud temale. Siin polnud Fedorit. Ta seisis kesk pimedat hütti, mille väikesest aknaruudust tungis esimene hommikuküür sisse. Nüüd eraldus hüti sisustus selgemate piirjoontega: kaks

magamisaset, laud, külm tulease. Akna all seisis veel üks kast, seinal rippusid kaks hallitanud sadulat, ukse ääres asuvale seinale toetus püss. Anastasia hakkas palavliku kiirusega tuhnima kasti sisemuses. Ta leidis hallitanud riidetükke, lõhkiseid söögi-riistu, märkmikke.

Anastasia süda seisatas; ta tundis Fedori asjad, tema uur — naljaka väikese hõbeodaga, mille Anastasia lapsena oli temale toonud Jaltast kaasa. Fedori pass asus asjade juures. Siis ilmus nähtavale Anastasia foto, mille ta lahkumisel oli andnud Mihailile. Pilt oli kortsunud. Siis laskemoon, kaks revolvrit. Kasti põhjas nahkkotikene, mis sisaldas peotäie smaragde mitmes suuruses ja natuke kullatolmu ja vahariidesse seotud vihik, päevaraamat — kirjutatud Mihaili käekirjaga. Ta hoidis raamatut valguse käes ja hakkas lugema, ise ruttu lehitsedes. Võib-olla annab see lahenduse . . .

Korruga ta pööras ümber. Uksel seisis mees. Anastasia karjatas, raamat kukkus maha. Ta tundis lööki rinnal ja teadis, et mees oli lasknud.

Mees seisis püss käes ja värises, hambad lõgisesid tal suus. Ta vaatles tardunult kokkuvajunud kogu ja hoidis püssi ikka veel laskevalmis, kuid kogu ei liigutanud end. Hütis oli kohutav vaikus. Mets kohises, jõgi ruttas oma kivises sängis, linnud algasid hommikulaulu puie ladvus. Mees kuulis ennast hingavat, kui oleks võõras ruumis. Inimkogu lamas vaikselt. Midagi säras põrandal nagu kuld, nagu laialilaotatud kuldne pesa.

Kullaläige mõjutas mehe silmi ja tõi temale mingeid mõtteid ning ideeriismeid. Ta muutus uudishimulikuks, ta ei kartnud enam ennast. Ta asetas relva seina äärde ja hiilis lähemale.

Siis liigutas kogu. Vaikne oige tuli kuuldavale. Mees hüppas üles ja jooksis ukse juurde. Ukseavausel ta peatus ja vaatas tagasi. Ikka veel lamas kogu põrandal, ka kuld säras veel ja muutus ikka hiilga-

vamaks. Jälle mehe fantaasiat valdas mingi selgus. Ta oli hämmastanud. See kõik tõi temale mingi armsa mälestuse, mis aga, pooleldi sündinult jäi peatumata tema alateadvusse. Igatahes mälestus ütles mehele: Ära tunne hirmu! Mees piinas ennast veidi selle mälestusega, kuid siis võitis jälle uudishimu, ta astus sammu lähemale lamavale kogule.

Nüüd kuuldus valju hirmunud oigamist. Mees tahtis paanikast haaratuna joosta jälle minema, kuid ta ei saanud enam. Midagi hoidis teda kui rusikatega ja ta püsis paigal. Ta oli kuulnud midagi. Mees seisis vaikselt ja piinles, mis ta oli kuulnud. Siis ütles sosistades, ehmudes ise oma häälekõlast:

„Mis sa oled ütelnud? Mis sa ütlesid?“

Seal oli see jälle! Mis? Mis? Kui ta ainult mõistaks. Võib-olla, kui ta läheb kogule lähemale. Mehe põlvwed nõtkusid hirmust, ta roomas samm-sammult, ikka kuulatades enda sisemuses; kuulates, nagu jahimees kuulatab pimedas. Äkki ta küürutas olevuse kohal. Ta vaatles valget nägu, kuldset juust, mis oli säranud. Ta silus mõtlikult kuldset juust. Korraga nagu oleks torganud keegi odaga tema südamesse. Ta tundis kuuma valu, mis kandus tema välistesse närviniitidesse.

Kummardudes üle näo tundis mees, kuidas tume veevool lähenes temale, kuidas ta sattus selle keerisesse. Üks sõna, kaua kasutamata, mõtlemata, kasvas tema ajus: Ma olen sattunud veevoolusesse. Veekeeris — veekeeris — ta mängis selle sõnaga, kuna kogu ta sisemus keerdus, silmad kiindusid tumedaisse avanenud silmadesse. Mees tundis end abituna, viletsana, nagu võtaks keegi tema südame välja, kahe käega, üsna aeglaselt. Ta püsis vaikselt, tundis valutõmmet, ei võinud liigutada end ja otsis abi lapse-likus nutus.

Nii leidsid tema Ferrar ja Blandin, kes tormasid hütti. Neil oli kerge teda võita ja kinni siduda. Ta tõrkus küll, kuid näis olevat üsna nõrk. Pealegi ta

vastuseis ei mõjunud kuigi ehtsalt. Ta oli täielikult haaratud mingist mõttest, täiesti mingi tumeda sise-mise elamuse vangis, millele ta katsus anda nime oma vaeses ajus. Ta nuttis, kaebles, siis istus jälle vaikselts, silmad vaatamas kaugusse, nagu väljendus-rikas, uuriv pinevus sellal, kui mehed tõstsid Anastasia lehtedest asemele ja uurisid haava.

„Õnneks ta pole hästi tabanud. Siin on kuul välja tulnud, õlaluud on tabanud, rinnahaav ei ole häda-ohhtlik,“ seletas Blandin, kellel oli veidi tundmisi arsti-teadusest.

Eaavatu oigas. „Anastasia, Anastasia, kas sa mõistad mind?“ küsis Ferrar.

Tütarlaps ei vastanud, kuid nurgas hulus mees, nagu oleks keegi annud temale jalahoobi.

„Kas Teie usute, et ta saab aru millestki?“ küsis Ferrar.

Blandin kehitas õlgu. „Võib-olla. Nimi, teate, nimi! Mõned nõdrameelsed reageerivad kõlapildile. Katsume veel kord.“

Blandin hüüdis selgelt Anastasia nime. Hullu-meelse silmad avardusid ja jäid püsima tütarlapsele.

„Võiks uskuda, et ta mõistab. Aga loomulikult ta ei mõista mitte midagi.“ Blandin uhkustas Ferrari ees oma teadmistega. „Võimatu on Anastasia Aleksandrovnat viia siit ära. Ma teen ettepaneku, et üks meist jääb siia, kuna teine toob siia meie inimesed ja varustuse.“

„Hästi, ma teen seda,“ ütles Ferrar. „Ma olen varsti tagasi.“

Nad paigutasid laagri orgu. Onofrij ja mongool-lane valvasid vangi, kuna Blandin ja Ferrar ravisid yaheldamisi Anastasiat. Tütarlaps lamas kõrges pa-lavikus.

Õhtul Onofrij tõi temale tedresuppi, mille ta oli keetnud Anastasia jaoks. Ta jutustas Ferrarile laia naeruga: „Meie panime temale riided selga ja ma

raseerisin teda. Ta oli aga nii tige, et pidime ta siduma kõvasti puu külge!“

Õo oli raske. Fatima valvas, Blandin magas teisel asemel, et olla kohe käepärast; Ferrar läks tunniks ajaks oma telki, et veidi puhata. Hommikul Onofrij äratas Ferrari.

„Ta on põgenenud, härra. Sellal kui magasime, on põgenenud, kuigi ta oli seotud nii kõvasti.“

Ferrar hüppas üles ja jooksis alla hüti juurde. Ta leidis kõik muutumatult. Fatima valvas voodi kõrval, Blandin magas, Anastasia viskles palavikus. Kergendatult Ferrar lahkus hütist. Ta läks üle jõe ja jooksis läbi metsa lagendikule, et hoida silmas meeletut. Hobused seisid tukkudes piimjas hommikuudus, metsaserval olid täidetud sööginõud, mida külanaised olid toonud, veel puutumata. Ferrar ootas veidi. Aeglaselt tõusis udu. Päike tõusis metsade tagant kuldse pärjana. Mets lõhnas kibedalt kastes, Mees ei tulnud.

Ferrar ratsutas külani. Meest polnud nähtud. Niisiis ta hoidis end metsas peidus. Seni kui ta oli vabaduses, olid Anastasia ja nemad kõik suurimas hädaohus. Õnneks mees oli relvata.

Vaene Anastasia. See oli halvem, kui leida surnu. Kuigi Ferrar sageli oma sisemas oli soovinud Mihaili surma, vapustas siiski teda sügavaimalt Mihaili saatus. Ta tundis end oma mõttes süüdlasena.

Mis pidi juhtuma? Olukord oli mõtlemapanev. Anastasia oli nii fanaatiliselt truu, nii suuremeelne. Ta laseb end mõjutada ainuüksi südamehäälest ja tema elu on kannatus. Ta ohverdab oma elu inimese pärast, kes polnud enam inimene.

Ferrar tuli tagasi hütti ja kohtas Onofrij ja mongollast, keda ta oli saatnud ümbrusse otsima hullunud. Ka nemad polnud avastanud jälgegi. Mees pidi põgenema läbi jõe. Tähelepandav oli, et tema nõdra-meelsusega oli seotud haruldane kavalus. Näis, nagu oleks kõik vaimse tõrjunud kõrvale puhas loomalik-

kus. Kõik, mis ta tegi väljaspool oma hullu mõtet, oli normaalne. Aga just selles seisvat tema hullumeel-
suse liik, tema kompleks, kinnitas Blandin, kellele
meeldisid ikka enam sädelevad väljendused.

Anastasia seisukord oli samasugune. Palavik oli
tõusnud. Ta sonimistest kuuldi, kui hirmsasti oli va-
pustanud teda jälleenägemine. Ta nuttis palavikus.
Blandin kinnitas, et ta peab vastu.

Vastu õhtut Ferrar läks uuesti otsima. Videvikus
läbi metsa astudes tal oli aimus, et iga puu taga võis
seista mees.

Ta uskus tundvat seljal hullunu pilku, uskus, et
tungib temale kallale tihnikust. Ta nägi end surma-
vas võitluses selle inimloomaga. Mis, kui ta laseb
hullunu maha? Hädakaitstes. Kas poleks lihtsaim la-
hendus selles konfliktis? Hakkas sadama, polnud või-
malik enam kuulda inimese lähenemist. Ferrarit haa-
ras paanika. Meelsamini ta oleks visanud relva ja
jooksnud minema. Tal oli hirm iseenda ees.

Teine öö möödus. Vaheldamisi pidasid kõik val-
vet. Anastasia lamas palavikus. Ta õrn, valge rind
oli paljas, täidlased paljad käsivarred sirutatud
kukla-taha, ja nagu kiirtepärg vees laiutas lühike
kuldne juuks. Ta huuled põlesid tumedas punas. Ka
tema oli praegu inimliku teadvuseta, samuti kui Mi-
hail. Ferrar vaatles teda üksisilmi. Ta polnud ihalda-
nud tütarlast kunagi varem nii kui praegu, vaadeldes
teda haigeveodil.

„Täna öösel, mõtlen ma, langeb palavik,“ sosistas
temale Blandin.

„Ma jään siia, kui vajan Teid, siis hüüan, Blan-
din.“

„Hästi, ma lähen magama telki. See kestab veel
keskööni.“

Ferrar asus pingile. Fatima polnud eemaldunud
Anastasia asemest. Ferrar oli ise väga väsinud. Kui
ta tahtis uinuda, manasid ta piitsutatud närvid ku-
jutlusi esile. Temale näis nagu hiiliks keegi hüti üm-

ber. Ta uskus kuulvat inimese hingamist hüti seinte vahelt oma asemeni. Ta tõusis üles, et vaadata järele. Väljas polnud kedagi.

Viimaks ta kuulis Anastasia ägedat hingamist. Ta jooksis, kutsuma Blandinit. Kriis oli saabunud. See kestis tund aega. Siis rahunes haige, palavik langes järsku, haige nahk kattus higiga.

„Nüüd ta on pääsenud,“ ütles Blandin.

„Minge jälle üles, Blandin. Ma ei saa magada. Kui midagi lahti on, ma kutsun Teid otsekohe. Pealegi Fatima on siin, kes kuuleb väiksematki kahinat.“

„Vähemalt paar tundi ta magab rahulikult. Teie võite katsuda ka magada, Ferrar.“

„Head ööd siis, tänan!“

Ferrar lamas lambi all. See kõikus vaikselt edasi-tagasi, nagu kiviajast pärit kohmakas asi. See valgustas palgilõhesid tema pea kohal. Selles onnis oli midagi kodusust. Siin võis viibida. Kuuldus mõlemate naiste hingamist. Väljas kohises mets öötuules, jõevesi pahises vastu kallast. Ferrar tõmbas vaiba lõuani. Ta pea valutas. Korraga oli kadunud närvilikkus. Ta oli selles õndsas ärkeveloleku ja uinumise vaheastmes, kus probleemid saavad ainult õnneliku lahenduse. Ta nägi end kusagil Anastasiaga, kusagil majas, kaugel siit, ja oli väga õnnelik.

Siis ta uinus juba . . .

20.

Ferrar ärkas sügavast unest. Ta ringutas. Ta ei teadnud esialgul, kus ta viibib. Ta oli unes olnud kodus ja mänginud Kitty Broughtoniga tennist, Kittyga, kes oli surnud üksteistkümme aastat tagasi. Ta tajus pikkamisi oma ümbrust. Kukal valutas kõvast asemest, ta ümber oli vaigu ja puu lõhna nagu alpi mägiõnnis. Hommikuvalgus paistis aknaavausest sisse. Ferrar haigutas valjusti. Siis meenus talle, et Anastasia magas oma palavikuund. Ta pööras uniselt

pea. Fatima istus kokkuvajunult aseme kõrval ja valvas tütarlapse igat hingetõmmet. Truudus! Fatima ei maganud. Ta kummardus voodi kohal nagu oleks tütarlapse hing ja keha tema kätes. Ferrar polnud varem näinud sellist kiindumust. Fatima oli rohkem kui ema.

Korraga Ferrar lendas vandega asemelt ja haaras küürutava kogu kuklast. See, pöördus kohkunult. Järgneval hetkel veeresid nad põrandal. Hääletult, ainult mütsatustega kõval savipõrandal, võitlesid mehed. Ferrar oli tugev ja pingul lihastega, kuid elu oli teda juba koormanud kauem. Teine oli noor ja karuna tugev. Tema haare oli hirmuäratav. Ferrar võitles meeleheitlikult. Kui kaua ta suudaks sellisele jõule vastu panna? Teise keha viskus Ferrari üle. Ta polnud raske, kuid nii sitke pingutuses ja elav. Ferrar mõtles endamisi, et tal polekski midagi selle vastu, kui tema hävitaks see ürgjõuline paanilises hirmus olevus, kes lõhnas metsa ja lehtede järele, kelle sasis juuks oli tihe ja läikiv ja kelle silmad kiirgasid tumedalt kui demonil.

Tõeliselt Ferrar kaitses end kogu jõuga, kuni märkas, et vastane ei pingutanud end sugugi, vaid säästis teda ega tahtnud hoopiski võtta tema elu.

Ta kaitses end vaid nagu inimene kaitseb ennast metsiku kassi vastu. Ferrar lakkas võitlemast. Ta vaatas imelikule olevusele otsa ja tema silmad küsisid: Mis nüüd?

Kaotanud igasuguse huvi vastase vastu hullunu laskis käed langeda, tõusis üles ja Ferrarile pilku heitmata läks tagasi voodi juurde ja asus endisesse asendisse, nagu ema, kes kummardub oma magava lapse kohal. Ferrar kuulis Anastasia vaikseid hingetõmbeid.

Kus oli Fatima?

Ferrar tõusis aeglaselt üles. Ta küljeluud valutasi. Ferrar vaatas vajunud pead Anastasia aseme kohal. Paksu juuksekohluga ta sarnanes noorele

pühvlile, kuid akna raamistuses joonestus peen profiiljoon ja ka inimese rüht väljendas jõudu ja nõrkust, julgust ja kannatust.

Ferrar mõistis, et Anastasiat ei ähvardanud enam mingi oht ja et tema ei vajanud paremat valvet. Ta läks Fatimat otsima. Hüti ust avades ta komistas magavale Onofrijle. Vaikse vandesõnaga ta astus üle venelase. Hommik oli karastavalt värske. Taevas oli kerges sügisesinas, samuti tõendasid pöökpuupähklad, saarepuu lehestik ja väikesed kibedad tammeterud, et suvi oli möödunud. Veidi kangelt astus Ferrar telgi juurde. Tuli pragises juba kaerapudruga keedunõu all. Kõrval mongoollane puhastas hobuseid ja ümises laulda. Tema kõrval rahul istus Fatima.

Ferrar läks naise juurde. „Mis sul tuleb pähe, jätta üksi oma käskijana?“

Fatima tõusis üles ja vaatas abitult Ferrarile. „Härra saatis mind ära!“

„Mine sisse. Võinuks juhtuda suur õnnetus.“

Koos Blandiniga astus Ferrar jälle hütti.

Mees istus liikumatult nagu kivikuju. Blandini lähenedes vaatas hullunu teda tigidate tumedate silmadega.

„Parem on kui meie ei pane teda tähele. Vabatahtlikult ta ei lase end eemaldada voodist ja vägivallaga meie ei või teha midagi Anastasia Aleksandrovna pärast. Ta ei tee haigele mingit häda. Näib, et ta mõistab, kes on haige. Ma arvan, ta ei tea seda peaga, vaid oma vaistuga. Ta laseb end temast sama vähe lahutada kui loom teisest.“

Ferrar täitis väljas kausi kaerapudruga ja pistis lusika sisse. Ta astus sellega hütti ja ütles mehele: „Sööge, Derndorff“.

Mees ei liigutanud ennast. Astudes aga veidi aja pärast onni, oli kauss tühi. Anastasia magas ikka veel. Ta oli olnud vahepeal ärkvel ja joonud veidi piima, ütles Fatima. Meest ei näinud ta kartvat.

Ärgates uuesti nägi Anastasia kaht tuttavat silma valuliku metsiku pilguga vaatlevat temale alla. Anastasia ei mäletanud veel kõike juhtunut. Ta haaras vaid kumarduva pea kätte vahele ja surus oma rinna vastu. Mees hoidis hinge kinni nagu loom, kes lõpuks on pääsenud koopasse varjule. Mehe rinnas värises midagi lakkamatult. Ta mõtles kaugele tagasi, maa südamesse, pimedasse, suletud käiku. Ta mõte ründas mälestuses, kaugele tagasi, halli minevikku, kus terve inimsoo moodustasid koopaelanikud. Kuid seegi mälestus ei toonud temale rahu. See varjas vaid seda, mis oli äsja juhtunud. Hullunu oli kui Aadam, kes unustusöödel unistas kadunud paradiisist ja teadis siiski, et seda pole enam.

Nii eksis hullumeelse mälestus, tõukas teda tumedaisse käikudesse, manas silme ette kujutlusi kuni lõpuks seisis oma isiku kannatuste ees, verest ülevoolava viirastuskuju ja viimaks isegi naeratava jumalanna kuju ees.

Mees oigas tütarlapse pehmes haardes. Ta ahmis õhku tahtes vabaneda ahelaist, mis teda surusid, müüridena, mis teda ähvardasid matta, ta kahmas mingi mõiste järele, mis aga libises jälle ta käest. Ta seisis ürgmaailma koopapimeduses oma enese minaga vastamisi, tunnistas, kuid ei tunnud end mitte.

„Miša,“ ütles keegi. „Mišenka?“ Ta kuulatas. Milise õrna kõlaga ümbritses teda hääl. Kogu kehast värisedes kuulatas mees seda heli järele. Ta rinnas lügahtas midagi talumatult valusat.

Hullunu' süda värises, närvid olid ülepingul, ta ei suutnud enam püsida paigal, vaid pidi põgenema. Ta pidi minema otsima. Ta rebis end sülelusest ja taarus hütist välja. Enne kui keegi jõudis end koguda, nad kuulsid kaugel okste murdumist ja rakkatsusi.

Ferrar tormas onni. Anastasia naeratas unes. Ta käsivars oli sirutatud nagu tahaks kaitsta kedagi.

Ta hingas sügavalt. Hullune oli põgenenud tumedast koopast. Ta tormas metsa nagu loom ürgsesse tihnikusse. Ta jooksis vahetpidamata. Kartis iseennast. Midagi oli tema kannul ja kihutas teda taga.

Olles jooksnud läbi pika, tumeda käigu, mis lahutas teda tema ürgseist esivanemaist, oli temale pimedusest keegi astunud vastu. Keegi, nägemata haavaga. Tema nimi oli Fedor, ja tema oli seisatanud ja vaadanud kõõrdi. Ajast peale, mil ta oli lasknud Fedorit, ei võinud ta kunagi vaadata temale otse silma. Fedor oli juba lapsena teda meeeldi pilganud ja sellega sundinud vahel hulluseni vihastama.

Kuid Fedori taga oli keegi seisnud nagu tema vari. See kandis oma laubal märki ja vaatas temale otse näkku. Siis ütles: „Ma olen Mihail“.

Siis hullune pöördus kokkunult ümber ja jooksis minema. Aga too, kes nimetas end Mihailiks, pidas jahti temale ja tahtis teda tabada, hullunu jooksis temaga läbi metsa, läbi kastest tilkuvate põõsaste üle legendikkudest, kus metsmurakad punetasid lehtede varjus. Kuulmatult jooksis ta hullunule järele ja katsus teda haarata. Täiesti nõrkenult peatus hullunu lõpuks mäekeerul kadaka varjus. Ta all asus umborg, kus kasvasid saledad kuused. Ta viskus kaljulõhesse ja soovis salakavalalt, et teine ei märkaks teda ja jookseb mööda. Ent ta vandus oma lõõtsutavaid kopse, mis võisid reeta teda.

Nüüd oli ka teine jõudnud kaljulõheni. Kuigi hullumeelne lamas näoga vastu maad, võis ta selgesti näha, kuidas teine sirutas kuulatades pea ettepoole; ta oli suur ja jõuline, kes kummardus uurivalt ettepoole. Hullunu teadis, et ta piilus teda. Sest juba laskus ta kotkatiibadena hullunule. Ta kummardus liikumatult lamajale ja läks siis jälle varjuna endasse.

Hullumeelse rinnus rebenes midagi, ta tõstis metsikut kisa. Siis hüppas üles ja hakkas jälle jooksmata. Aga teine asus kindlalt temas ega lasknud end lahutada. Mina olen Mihail, ütles hullunu sisemuses, ma

olen Mihail Derndorff, Mihail Derndorff, Fedori vend. Ma olen Mihail, Mihail... Nimi tekitas nagu kella helinat tema veres ja valgustas ta südame kui kulla säruga. Mihail, Miša, Mišenka...

Ta lõkkas jooksmast. Ta istus päikesest kuuma-vale kiviplaadile. Hullunu istus täiesti vaikselt. Ta surus käed südamele, et sinna ei pääseks enam see teine, kelle eest ta oli põgenenud nii kaua. Ta nägi all orus õõtsuvaid puielatvu, sinakashalli okasrohtu, pea kohal pehmet taevasina.

„Ma olen Mihail,“ ütles ta äkki sosistades ja kuulatas, kas teine räägib temale vastu. Siis kordas veel kõvemini: „Ma olen Mihail. Ma olen Mihail“. Ta hüppas kivirahnule ja karjus kõvasti, juubeldades üle oru: „Ma olen Mihail, ma olen Mihail, Mihail!“ Mürisedes piiras teda võimas vastukõla ja täitis teda rõõmsa hooga. Kogu maailm hüüdis temale vastu: „Mihail, Mihail“.

Ta ei olnud enam üksi oma õnnega. Ta hüppas kivirahnult alla, üle kivirisu ja risti üle mägiojade, mille säng oli täis punaseid kaljutükke, tormates kohisedes orgu nagu tema isegi. Ka ojakesed laulsid: „Ma olen, ma olen...“

Õhtul ta seisis mäeveerul, kus Anastasia ja Ferrar koos jahimehega esmakordselt vaatlesid puonni. Ta küürutas põõsaste vahele maha, nähes imestanult telki orus ja onni avatud uksele naise punast seelikut ja sinist pearätti. Tema onnis! Mehed läksid onni uksest sisse ja välja. Tuli põles maas ja selle kohal rippus keedukatel. Ta vaatas seda kõike ja katsus meenutada, kuidas ta lahkus onnist ja kuidas need inimesed sinna sisse läksid.

Ta peaaegu lendles kui pilveräbalaid. Ta ei saanud end koguda. Teda tõmbas mingi võim hüti juurde, ta süda oli kui lõa küljes, mida keegi tõmbas aeglaselt enda poole.

Ta nägi tähti helendavat õhtutaevas. Tuli telgi ääres põles heleda leegina. Hääled segunesid meeldi-

vaks pominaks. Ta mõistis vaevalt, mida mehed rääkisid. Mõni üksik sõna pudenes ta kõrvu, mida ta mõistis. Vanaldane naine heledas sinises rätikus tuli tule juurde. Ta vaatles, kuidas tulevalgus mängles naise näol. See nägu meenutas temale kodu. Talle tundus, et see nägu oli sageli kummardanud tema üle — juba ammugi.

Äkki ta kuulis mingit meloodiat, meloodiat, mida ta tundis. Nagu särava päikesena valgus selgus temasse kuulatades meloodiat ja tundes iga tooni. Ta õõtsutas ennast palgel, naeris oma ette, ümises viisile kaasa, leidis sõnad. Ta tundis end kellegi põlvedel õõtsuvat üles-alla, ta nägi tule ääres istuva naise nägu üsna enda lähedal. Ta nägi valge mööbliga tuba ja väikest tütarlast siniste silmadega ja sinise šarbiga valgel kleidil. Ja kuldse pesaga peas.

Kuldpeša... Ta hoidis hinge kinni. Tema ette kerkis kokkuvajunud kogu videvikuvalguses hüti põrandal, kuldpeša lainetamas, väike tütarlaps, kes oigas.

Hullunu värises nagu inimene, kes seisab kuristiku serval, millest tahaks lennata üle, kuid ei saa. Ta terve närvisüsteem vabises sõna ootuses, mis end vormis temas põgenevaist pilveräbalaist. Jälle oli rahutus temas. Ta käed avanesid ja sulgusid kramplikult, et haarata midagi ja hoida. Ta ei julgenud hingata. Öötuul sasis tema juuksed.

Ta vaatas endasse. Ta kuulatas; kuid kõik, mida ta arvas olevat haaranud ja hoidvat oma sõrme otses, oli jällegi kadunud, kusagile tema taha, tema neetud pea taha, ikka tema taha, kuigi ta pöördus selle järele. Ta pöörles enese ümber kuni oli uimane. Siis tormas vihakarjega minema. Ta jooksis lagedikule, kus seisid hobused lagedal tähistaeva all. Varsad kogunesid vanahobuste ümber. Kuu oli tõusnud mustas klaasises taevaõõnsuses. Tumedalt kõlasid kabjalöögid.

Hullunu hiilis hobuse juurde, kes magas oma var-saga rohul. Ta tõrjus noore looma eemale, ronis sooja küljekoopasse, peitis pea õnaruse ja sulges ohates silmad.

Ta ei püsinud kuigi kaua vaikselt, vaid ärkas ra-hutuna. Kuu oli loojumas. Mets oli pime, kuid ta lei-dis oma tee. Komistades ja libisedes jõudis ta hüti taha. Hüti aken oli ähmane kuldne nelinurk. Lamp helkis nagu kodus väikesed lambikesed ikoonide ees. Ja, kodus ikoonide ees. Ta astus akna lähedale ja pii-lus sisse. Kõik oli nii tuttav. Laud, magamisasemed mõlema seina ääres, sadul. Ainult neil Fedoriga oli puudunud laelamp.

Fedori asemel magas tütarlaps. Jälle ta nägi laialilaotatud kuldset pärga, mis varjas magaja nägu. Tema oli Fedori asemel. Tütarlaps! Tütarlaps üma-rate valgete käsivartega. Vaiba all tõusis ja vajus ta rind rahulikus rütmis. Ta polnud kaua enam näi-nud ühtki tütarlast. Aga see oli õlnud tütarlapse pä-rast, et tema Fedori. . .

Võibolla see oli juhtunud sellesama tütarlapse pärast! Kuidas, kui ta läheks sisse ja küsiks temalt? Ta tahtis igal juhul minna sisse. Lõpuks see oli tema ja Fedori onn.

Ta hiilis ümber hüti ja astus sisse. Mõlemad nai-sed magasid. Teine neist lamas tema oma voodis. Va-nem oli see, kes oli laulnud ja kes laskis kunagi teda õõtsuda oma põlvedel, teda ühes väikese tütarlapsega valges kleidis.

Ta läks vanaldase naise lähedale ja vaatas uudis-tavalt talle näkku. See nägu sarnanes siledale maas-tikule sügavate orgudega ja laiade kühmudega. Must juuks oli kui põldmarja pöösastik. Hea nägu, mis ei olnud kunagi kuri. Mees ütles: „Fatima“. Korraga tundus kui murraks oja kaljusängist ja voolaks va-balt ja auväärselt pühitsetud veega.

„Fatima,“ kogelas ta. „Fatima.“

Selles äratundvas õndsuses ta pöördus tütarlapse

poole. „Ma tean: sa oled Anastasia,“ ütles ta iseendale. „Sa oled Nastjenka, minu Nastjenka.“ Ta vajus aseme servale maha. Ta rinnus mässasid paisuva tormi lained, mässasid ja vahutasid ja kandsid kõike, mis oli möödunud, tema nooruse, tema õnne, tema viletsuse ja armastuse, kuni rinnus ähvardus katkeda mälestuste laviin.

Ta nuttis. Toetas pea alla aseme servale ja vaikselt, et mitte segada magava tütarlapse und, voolasid pisarad lakkamatult. Tundis end õndsas elamuses ja uskus, et peab surema.

Ärgates ta lamas jälle soojas süleluses. Ta nägu oli peidus kuldses juustepilves, ta tundis kellegi hingamist, kuulis kellegi südame lööke, tajus käsivarre tihedat haaret. Ta tundis huuli, suudluste vihma juustel. Ta tundis midagi kuuma ja pööras vaid pea, käsivars surus tugevamini, huuled sulgesid ta silmad. Ruumis oli veel öiseid varje. Mees lamas vaikselt, kuulates magusa hääle kogelemist: „Miša, Mišenka, mu armas, mu elu.“ Kuidas hääle värises, murdus. Kuidas süda vasardus. . .

Mihail ärkas kuulatavast vaikusest. Ta sirutas käsivarre pimedusse ja haaras tütarlapse tugevalt kaenlasse, surudes enda vastu — ilma ühegi sõnata. Tütarlaps karjatas tasa ja lamas siis vaikselt nagu mere rüppe voolanud üksik laine.

21.

Ferrar eksis arvates, et seisab raske olukorra ees. Anastasia jaoks polnud väliseid raskusi. Kui oli möödunud esimese taasleidmise vaimustuspuhang, Anastasia suhtus imetlustäratava kindlusega enda ja Mihaili saatusse. Ferrariga jutuaajamisel ta oli väljendanud soovi varjata Mihaili ees nende fiktiivbielu. Ta tutvustas Ferrarit Mihailile öeldes: „Miša, see on mu armsam ja parem James Ivanovitš Ferrar, kellega ma jõlgnen tänu, et olen sind jälle leidnud.“

Noor inimene vaatas Ferrarile aralt ja punastas sügavalt.

„Täna,“ ütles ta siis Ferrarile kätt ulatamata. Alates ööst, mil ta oli leidnud enese, ei näidanud Mihail end väljaspool hütти. Ta istus nurgas Anastasia aseme juures. Vahel kuuldi neid rääkivat üksteisega. Kui keegi astus uksest sisse, vaatas Mihail üksisilmi oma traagiliste silmadega kuni siseneja kaotas rahu ja ruttas tagasi.

Anastasia hellitas Mihaili ja nimetas teda oma „metsmeheks“. Ta oli õnnelik. Ta haav paranes ruttu. Ta võinuks ammu juba istuda onni ees päikese paistel, kuid Mihail keeldus teda laskmast inimeste hulka. Mihail kannatas. Nähes aknast inimesi mööduvat, teda valdas rahutus. Anastasiale näis, et ta pidi end vaevu hoidma vaos, et mitte haarata relva ja tulistada igauht nagu oli teinud temaga. Mihail vihkas kõike, kuna ta kannatas rängalt häbi- ja alaväärsuskompleksi all.

Ta ärritus ülimal määral kui Anastasia rääkis eelseisvast ärareisust ja tegi tulevikuplaane.

„Ma ei taha kunagi enam näha inimesi Nastjenka! Ainult sina ja keegi muu! Sina oled minu elu, mu terve õnn! Ma ei taha muud midagi, ma ei vaja muud kui seda onni ja sind. Lase neid kõiki minna! Jää ainult sina! Ma vihkan neid kõiki, ma kardan neid. Saada nad minema!“

„Kuidas ma saan neid saata minema, Mihail? Nad on jaganud minuga kõik vaevad, et leida sind. Nad aitavad meid lahkuda siit ja koos alata uut elu. Sa pead jälle õppima elama, Mišenka. Mõistad sa? Meie kõik armastame sind. Sul ei tarvitse häbeneda ennast. Mille pärast sa häbened ometi? Siin metsikusel jatkub ainsast aastast, et kaotada närvid. Kogu ometi julgust ja usaldust. Su oma Nastjenka ja iseenda pärast. Vaata ometi, kui suur ja tugev sa oled. Sa olid alati tugevaim meie hulgas. Milline tahe sul oli!

Selle vastu ei saanud keegi, isegi Fedor.“ Sihilikult Anastasia juhtis oma jutuajamise Fedori nimeni, et sundida Mihaili rääkima sellest, mis teda näis piinavat, kuid ikka tagajärjeta.

Ka seekord tekkis sügav vaikus. Mihail vaatas tardunud pilgul maha. Ta oli kahvatu. Siis paiskas: „Ei, ma ei või enam kunagi tagasi minna. See on kõik möödas.“

„Kas mäletad veel, Miša, kuidas tegime kavatsusi Urumtšis? Sa tahtsid teenida nii palju raha, et võiksite reisida tagasi Euroopasse. Seal oleksid kusagil töötanud ja teeninud ise raha oma õpingute jätkamiseks. Milline suur ja julge mõte! Ja mina pidin aitama sind. Meie pidime koos looma väikese kodu. Sa ütlesid tookord: „Kui ainult sina, Anastasia, oleksid minuga, pole elus minu jaoks võimatut.“ Kas oled unustanud kõik?“

„Ma pole unustanud midagi. Ma mäletan kõike veel kui oluks see alles eile. Seekord olime mõlemad alles lapsed.“

„See tähendab, et sa mind enam ei armasta nii nagu varem, Mihail?“

Anastasia istus oma haigevoodi serval. Roheline valgus metsast langes ta näole ja õrnalt naeratavaile silmle. Mihail haaras Anastasia käe ja surus ägedalt oma rinna vastu.

Juba näis Anastasiale, et jää on murtud, et Mihail oma süütundes otsib rahu ja lepitust.

Mihail ütles vaid väriseva häälega nagu lõpetades tulutut võitlust: „Jumal üksi teab, kui väga armastan sind, Nastjenka, oma südame, hingega, kogu olemusega. Sa oled mu elu ja mu surm. Sinu käest on mõlemad mulle armsad. Ma olen sinu, tee minuga, mis sa tahad. Mine, kuhu tahad, ma järgnen sulle. Käsi, ja ma teen seda!“

Mihaili pea vajus Anastasia sülle. Tütarlaps pani käe Mihaili juustele. Ta ei sosistanud mehele ühtki armusõna, vaid ootas.

Sellest päevast oli otsustatud reisida ära niipea kui Anastasia on küllalt tugev. Ta oli lasknud viia end päikese kätte, kuna jõe orus olid päevad juba sügisesed, jahedad. Ferrar oli vahetanud telgi asukohta orukaldal. Ta näitas end harva. Tal oli üksi endaga tegemist.

Äkki ta oli jälle avastanud oma kire õngespordi vastu. Onofri abiga valmistati üsna kõlbulik õngeritv. Ta istus nüüd oma õngeritvaga ja jälgis kalade iga liigutust, ta vaatas laineringe ja hõbedaste oimude sära läbipaistvas vees. Ta mõtted rändasid kaugel. Vahel näis temale, et vibreeriv õngenöör on ainus, mille külge ta võiks klammerduda, ainus pide, mis hoidis teda allakäimisest. Vahel kuuldi teda kõndivat relvaga mäeküngastel. Siis oli järgmiseks lõunasöögiks mõned tedred või isegi metskitsepraad. Ikka võttis ta Blandini kaasa oma jahiretkile.

„Kas Teie peate võimalikuks, et Derndorff paraneb?“ küsis ta Blandinilt, kui nad suitsetades puhkasid kadakate vahel päikesest kuumaval kaljukivil.

Blandin kehtas õlgu. „Seda on raske ütelda. Derndorffi juures pole tegemist, nagu pean kinnitama, tõelise hullumeelsusega, vaid ainult psüühilise šokiga, mida tuhanded inimesed on kannatanud sõja ajal vapustava hirmu või talumata elamuse mõjul. Need inimesed kaotasid seejuures täiesti või osaliselt oma mälu, kuna elamus varjutas nende vaimset horisonti, kui groteskselt liialdatud hirmuviirastus. Jäänuks selline haige, nagu Derndorff, kuude kestel üksi oma hullusega, siis oleks ta kindlasti niisama metastunud ja tõrjunud kõrvale kõik muu. Ainult seeläbi, et neid sunniti haiglates jälle igapäevase elu ringi, tõrjuti eemale elamus, kuni see omas jälle normaalsed proportsioonid ja jäi püsima mälestusena teiste taoliste kõrvale või vajus hoopis alla alateadvuse valdkonda. Õnnestus see, siis võis kinnitada ra-

huldusega, et haige on tervenend. Derndorffi juures on sama nähe. Mis liiki oli elamus, määrab minu ot-sustuse. Siiski see pidi olema üsna kohutava olemu-sega. Igatahes kohutav küllalt, et tõrjuda eemale kõik teised muljed. Poleks keegi tulnud ega rebinud teda sellest olukorrast, oluaks tõenäoline, et ta va-rem või hiljem oluaks järgneva täielise hullumeelsuse ohver.

Vapustus aga, mille kutsus esile olevuse jälleä-gemine, keda ta armastas, löi jälle teatud tasakaalu-tunde. Ma ei ütle, et ta on juba täiesti paranend, Seda kinnitab tema haiglane inimeste pelglikkus ja surutud olek. Selline sisemine surutis võib loomuli-kult igal ajal muutuda uueks meeltesegaduseks. Kui meil õnnestub seda noort inimest viia tervena Euroo-passe, on ta päästetud, sest sealsetel psühiaatritel on küllalt kogemusi sellaste komplekside lahendamiseks, ravimiseks. Juba elukoha vahetus võib mõjuda imena. Vahepeal peab usaldama Anastasiat, sest noormehe saatus on tema kätes.“

Mihail vaatles uurivalt Anastasiat. Ta luuras teda loomana, kes ootab parajat hetke kallaletungiks.

Anastasia istus tegevusetu ja õnnelikuna päikesel käes. Ta naeratas, oli noor, armastas.

„Anastasia,“ ütles Mihail, „Anastasia, ma tahan sinult küsida midagi.“ Mihaili nägu oli äkki punas-tanud nagu raske hingelise pingutuse tõttu.

„Tee seda!“

„See on väga tõsine.“

„Ma usun seda sinust.“

„Kas sa oled armastanud kedagi teist peale mi-nu, Nastjenka?“

„Mihail oli mul selleks aega? Ma olen sind armas-tanud ajast, mil võisin mõelda. Kas sinu juures pol-nud see samuti?“

„Just samuti.“ Mihail hingas sügavalt ja vaatas oma ette. Siis hüppas üles ja kõndis rahutult edasi-

tagasi. Anastasia istus vaikselt ja jälgis tema iga liigutust. Ta tundis, et ta sundis Mihaili millekski.

Korraga Mihail pöördus järsku ümber ja jäi seisma Anastasia ette rusikas kätega. Ta silmad põlesid kui kaks musta leeki: „Miks sa ei küsi minult Fedori järele, Anastasia? Ma tunnen küllalt, et sa mõtled temale. Miks sa ei küsi minult tema kohta? Miks sa ei küsi mitte: Mis on saanud Fedjast, sinu vennast Fedjast?“

Anastasia tundis hirmuvärinaid seljal. Ta vaatas hüpnotiseeritult leekivaisse silmisse. Ta ei julenud lausuda sõnagi, hingatagi ta julges vaevu.

Nüüd tuli see, mida ta oli kartnud, ent siiski igatsenud kuulda...

„Miks sa istud ja vaatad tardunult mulle otsa, Nastjenka? Siis küsi mult: Mihail, kus on sinu vend Fedja? Võta ometi julgust ja küsi minult! Ma näen, et sa juba kaua oled ihanud teada seda. Ütle: Kain, kus on su vend Abel?“ Ta hääl oli võigas.

Anastasia tundis endas kaduvat kogu jõudu. Ta tahtis põgeneda, ei tahtnud midagi kuulda enam, ei tahtnud enam midagi teada, kuid ta oli kui halvatud. Ta sosistas kuivanud huultega:

„Mihail, kus on Fedja?“

Nagu usurändur, kes on käinud pikka ja vaevaalist teed ja laskub põrmusse pühakuju ees, nii põlvitas Mihail Anastasia ees.

„Ma ütlen sulle, Nastjenka. Ma tahan tunnistada Jumala ja inimeste ees: mina olen oma venna mõrvar.“

Anastasia istus liikumatult. Kas liigutavad end jumalakuju pildid, kuldraamis pühakud, kes on selleks, et kuulata vaikselt inimsoo kannatusi, et külvata oma naeratavaist elutuist silmist andestust anuvate südameisse rahu, et oma õrnade, kalliskividega ehitud kätega õnnistada patukahetsejaid ja vabastada neid uueks eluks?

„See oli sellel uusaastal. Kuude kestel meie rän-

dasime koos, Fedja ja mina, peale lahkulöömist ekspeditsioonist. Ma olin vahepeal raskesti haige ega omanud õiget mälu enam, mis oli vahepeal sündinud. Ma olin näinud kohutavaid palavikuunenägusid ega võinud vabaneda nende mõjudest. Fedja oli minu eest hoolitsenud nagu ema. Temata oleksin ma kindlasti surnud kusagil Tienshani mägedes. Peale minu paranemist Fedja tegi ettepaneku minna otsima kulda, mida pidi leiduma Tienshani jõeorgudes kuni ülesse Uurali mägedeni. Ma mõtlesin seejuures sinule, Anastasia, meie tulevikule, ma mõtlesin, sa võid mind oodata need mõned kuud kauem. Meie otsisime orgudest, millised teadsime olevat veel inimestest läbistamatud ja leidsime rikkalikult. Nii tulime, järgnedes Alma-ata suguharudele, steppidesse ja kuulasime mööduvatelt karavanidelt, et põhjas leiduvat veel kulda ja kalliskive. Meie rändasime põhja. Ma usun, et kullapalavikus meie kaotasime mõiste ajast. Kui kaua olime teel, ei tea ma praegugi. Ma näen ainult, et see pidi kestma kauem, kui mina oletasin; kuna sellal sina oled kasvanud naiseks.

Viimaks tulime siia ja pesime jõeliivast kohe nii suure hulga kalliskive, et otsustamise kasutada maa-aiast süstemaatiliselt. Meie ehitasime selle palkonni ja olles sellega valmis, asusime tõsiselt tööle. Lühikese ajaga olime kogunud endile väikese varanduse. Oleksime siis lahkunud siit, olnuks kõik hästi. Senini olime saanud hästi läbi, välja arvatud väikesed tülid, mis alati on vältimatud iga päev koos elavate inimeste vahel. Meie oleme ju alati tundnud sooja poolehoidu üksteise vastu. Kahjuks meie haarasime plaanist veeta talv hütis ja uusaastal jää sulades alata veel kord oma tööga. See on ikka nii, et ei saa küllalt palju ja mõte — varandusi maha jätta — ei annud meile rahu. Meie seadsime end talveks hütis elama. Ostsime küllalt toidutagavarasid, laskemoona oli meil külluses.

Talvel tahtsime pidada jahti ja panna metsloomadele püüniseid. Leidus kalleid kasukloomi, keda võis müüa puhta kulla eest. Esimese lume tulekuga röömustasime lastena. Kui meie hütike ikka enam mattus lumme ja meie ei saanud toast eemale, kadus see ülemeelik lõbus tuju. Siis tuli kõva pakane. Meie polnud ette valmistatud külma vene talve vastu, eelkõige meie jalanõud polnud kohased. Tülides laskusime sageli rusikahoopideni. Meil polnud ka koera ja üksi metsas hulkuda oli elukardetav. Külma tõttu olime ostnud ühelt karavanilt suured tagavarad vodkat, Lamasime asemeil ja jõime. Seejuures rääkisime palju. Mis pidimegi tegema? Ka sinust rääkisime palju. Minu mõtetel oli aega tegeleda sinuga. Mind valdas jällegi suur igatsus. Ma kujutlesin, mida kõike võiksin teha sinu heaks oma kogutud varandusega. Esiialgu Fedja tõendas kaasa. Sageli ta nokkis mind, et sina olnud kunagi ka tema lemmik. Meie naersime selleüle.

Ajaga koos sigines meie vahele äge toon. Meie olime noored, tugevad ja meil polnud muud tegevust kui lamada kogu päev ja nuriseda. Tegevusetus tegi meid pahuraiks. Meie kõnelused muutusid üha tooremaks. Meie lasksime oma fantaasial vabalt lennata. Iseäranis Fedja oli ületamatu igasuguste olematute seikluste leiutamises. Meie olime kaotanud kõik meeled tõelikkuse kasuks. Kõik meie ümber oli ju nii ebaharilik: lumi, kõva külm, sügavad sinavad metsad, mis meid piirasid surmaga ähvardavate müüridena, huntide hulumine, kes öösiti kraapisid hüti ümber, helkivad tähed taevas ja looduse lõputu vaikus.

Viimaks olime joomise ja palaviku tõttu nii erutatud, et hakkasime valmistama üksteisele meeheidet oma ülespuhutud lookestega. Mõlemais süvenes tume viha. Kumbki võinuks juba mõrvata teist.

Mina olin kinnitanud sinu pildi seinale oma voodi kohal. Vaadeldes vaikusel sinu otsa mu süda rahu-

nes. Ma häbenesin rumalaid hooplemisi, sest tõeliselt ma olin veel üsna vaene elamusist. Sinu näos oli rahu. Sina nõidusid mulle ilusat tulevikku, sina olid minu noorus kõigega, mis seal puhas ja truu. Ma võisin lamada tundide kestel ja manada esile mälestusi sinu sõnadest ja tegudest. See oli kui mäng minu jaoks. Ma meenutasin isegi nii kaugeid aegu, mil Fatima oli mulle teinud ratsasõitu oma põlvedel. See oli sinu valge lastetuba Moskvas. Sina seisid valges pitskleidis taevasinise vööga kõrval. Sinu silmad olid siis juba nii elavad ja mõjuvad, et ähvardasid rebida mu südame rinnust.

Mul oli Fedjast kahju. Temal polnud mälestusi, millest ta võinuks kinni haarata. Ta oli üksi maailmas. Mingit sõnumit isalt ega emalt, ühtki sõpra, kedagi, kes ootaks teda. Temal oli ainult mina. Ma ütlesin seda temale. Meie ei tohiks ometi alati riielda. Lõpuks olime ju üksteisele kõik. Seejuures ma vaatasin siiski ainult sind.

Fedor tõusis oma asemel istuma. Ta oli kogu päev joonud ja üldse ammu juba lahkunud vaevalt onnist. Ta vaatas mulle otsa verest tursunud silmadega ja karjus: „Sul on õigus. Sest Anastasia on sarnane kui kõik teised. Ta ei mõtle kaua enam sinule.“

Ma hoidsin end vaevu paigal, et mitte tormata tema kallale. Juba mitu korda varem, kogu ekspeditsiooni kestel meie olime sageli lähedal sellele olukorrale, et tormata üksteise kallale ja karvupidi koos olles maas väherdada nagu olime teinud lastena. Meid kiskus üksteise poole midagi armastuses ja vihas. Ma tundsin, et võib juhtuda midagi halvemmat, kui ma kaotan pea.

Kuidas ta seda võib tõendada? küsisin mina näiliku rahuga.

See olevat väga lihtne. Tõendused olenevat sinust endast. Sa polnud tihti tema vastu mitte väga külm. Fedja tegi järeldusi, mis täitsid mind meeletu vihaga.

Ma hüppasin üles ja lõin temale näkku. Otsekohe meie pöörlesime pörandal. Meie olime mõlemad tugevad, metsikud, täis kasutamata jõudu. Näis nagu ei laseks kumbki üksteist enne käest, kui üks meist pidi jääma maha.

Ainult juhus vältis õnnetuse. Sellal kui meie vihahoos pöörlesime pörandal, surus midagi kogu raskusega meie hüti uksele. Silmapilk lasime üksteisest lahti. Fedja hüppas üles, kuna mina jäin uimasena istuma. Kahtlemata oleksin suutnud vastu panna lühemat aega kui Fedor.

„Seal on see neetud elajas jälle“, ütles Fedor ja haaras püssi seinalt. Järgneval hetkel ta oli väljas ja ma kuulsin kohe lasku. Astudes uksest välja nägin kuidas lumes püherdus suur hall hunt, kes juba ammu luuras meie hüti läheduses! Fedor säras ja ka minu viha oli kui pühitud. Meie seisime kõrvuti, hingasime külma talveõhku ja naersime mõlemad pisarateni.

Mõned päevad elasime rahus. Siis algas jälle rahutus. Seekord Fedja tegi seda teisiti. Ta ei tõendanud midagi, vaid naeratas ainult. Astudes väljast hütti seisis sinu pildi ette ja ütles: „Vaata ometi, seal on ju väike Anastasia“. See tegi mind vihaseks. Midagi omandusõigust oli tema toonis, mingi väljakutse. Kui ma oma kannatuse piiril nõudsin temalt seletust, naeris ta mind välja, ma olevat tõbine. Tal polevat ütelda midagi. Nii ta hoidis pidevalt mind tulistel sütel ja ma polnud võimeline lähenema talle. Vahel ma nutsin vihast. Sageli ma soovisin surma temale ja mulle, et päästa meid mõlemaid. Siis muutus kõik jälle paremaks, lumi oli vajunud metsas ja kandis inimest. Meie võisime ette võtta pikki jahiretki, tööme koju saaki ja meil algas elav tegevus. Meie lähenesime jälle üksteisele. Siiski lasus müür meie vahel. Kumbki ei saanud täielikult unustada meie riidu. Meie olime ütelnud liiga solvavaid sõnu ja olime kaotanud usu teineteise yoorustesse.

Uusaasta algas vingete tuultega. Lumi meie hüti ümber muutus jälle läbipääsematuks. Metsades algas elu. Sinilinnud karjusid pilkavalt ja ööseti võis kuulda metshanede tumedat kaginat.

Meie mõlemad olime ärevil. Uusaasta lasus meil keres, mis oli üles piitsutatud nii paljude valetatud lookestega ja liiga suure alkoholi hulgaga, mida olime tarvitanud talvepäevil. Mõlemad piitsutasime üksteise närve pingule, meie otsisime ainult põhjust kokkupõrkeks.

Ühel päeval Fedja tuli jahilt tagasi. Ta oli visanud õlale tugeva metskitse. Hütti astudes lõhnas see vere järele. Ta tõi endaga kaasa ürgset metsikust. Ta viskas kitse põrandale ja astus naerdes, isegi mütsis ja kuuves, relv käes sinu pildi juurde. Ta tegi sõrmedega tähendusrikka napsatava liigutuse ja ütles: „Näe ometi, see on ju ka väike Anastasia“, toonin, mis mind ikka pani raevutsema. Ma surusin oma viha alla ega lausunud sõnagi. Fedja oli täis ülevoolavat elu ja tülitsemishimu. Ta pidi end välja valama.

„Vaata korraks“, ütles ta toorelt, „ma leian, sa oled suur pesulapp selle tütarlapse ajoks. Sa ei tee teda ometi kunagi õnnelikuks. Selline naisuke vajab jõudu, mõistad sa. Ta vajab meest nagu mina. Ma teen sulle ettepaneku, loovuta ta mulle!“

„Pigem ma lasen sind maha“, karjusin ma ja tahtsin tormata ta kallale.

Fedja vastas häbemata väljakutsuval toonil: „Hüva, olgu peale. Meie laseme tema pärast üksteist. Meie mõlemad oleme üleliigsed siin ilmas. Üks meist peab taanduma. Kes jääb, see võidab ilusa Anastasia.“

Vihast meeletuna haarasin seinalt relva. „Sa usud siis ometi, et ta tahab sind?“ karjusin mina.

„Ja kuidas“, naeris Fedja ning läks pikkade sammudega läbi lume. „Kümme sammu ja ühe surm! Aitab?“

„Aitab!“ ütlesin mina. Meie asetusime vastamisi. Minust temani viisid kümme jalajälge, kümme laia, tugevat jalajälge ja õhus tundus tema võiduhimulist mehelikku lõhna, lõhna jõust, metsast ja metsikust verest.

„Ma loen kolmeni“, ütles Fedja. „Palju õnne“.

Mulle oli kõik kui kuri uni. Ma ei tahtnud lasta. Ma ei tahtnud mitte.

„Üks — kaks — kolm“, hüüdis Fedja. „Kolme“ juures ta tõstis püssi palge, ja üle läikiva käepideme säras ta naeratus.

Ma armastasin Fedjat kogu hingest, aga ma lasksin. Ma surusin metallile sõrmede all ja Fedor laskis relva langeda.

Ma viskasin oma relva eemale ja jooksin tema juurde. Ta ei tahtnud uskuda, et kuul on tabanud teda, naeris ja tõusis üles ja meie olime jälle leidnud üksteise. Äkki ta vajus ja ma nägin koomilist pilku tema silmis, väikest, võbisevat valgust nagu vaha-küünla kustumisel.

„On sul midagi, Fedja?“ küsisin mina. Ta ei lausunud sõnagi ja libises minu käte vahelt maha. Ta näos oli midagi karmilt otsustavat nagu astuks skellet läbi elava liha nähtavale. Ta silmis oli kohutav hirmuilmne ja ta karjus valju häälega. Ma tean veel nüüd, see oli imeline päev. Tahtmatult vaatasin ka mina üles ja nägin kotkast tiirlevat taevasinas.

Selle järele ta lamas vaikselt, ma ei märganud veel kohe, et ta oli surnud, kuna ta silmad olid avatud. Ma mõtlesin, ta tahab võibolla mind veel kord hirmutada, kuid temaga oli lõpp.

Ma ei suutnud mõista, et ta oli surnud. Ma ei saanud aru, et nüüd pidi olema kõik möödas, et Fedja ei tõuse enam, ei naera ega riidle minuga. Kuigi ma karjusin ja raputasin teda, ei annud ta mingit vastust, ta ei vaatanud mulle otsa. Ta silmad vaatasid nagu kurjaennustavalt minust mööda. Kareda särgi alt paistis ta lai karvane rind. Tema suu ümber oli

naeratus, mis igal järgneval hetkel pidanuks paljastama tema hambad, kuid naeratus suri, suu kangestus. Kas sa mõistad seda; inimest puudutada, käte all tunda liha, verd, lihaseid ja luid ja ometi pole enam inimest. Ta polnud sugugi verine. Mis, küsisin endalt, olen ma surmanud teda, kuna ta on veel terve ja siiski surnud? Kas ma olen tabanud ta hinge? Hing on ometi surematu, seda ei või lasta. Mida ma olen tabanud tema juures, et ta lamab siin minu ees ja on hingeta? Olen ma teda nii kohutanud? Kas ma ei võiks kutsuda tagasi tema hinge? Võibolla see istub üleval puie ladvus meie kohal? Hingel polnud veel aega põgeneda kusagile. Vaata sina, Nastjenka, seda ma ei mõistnud ega või seda tajuda kuni tänapäevani ja selle üle ma olen juurdlenud, kuni muutusin rumalaks — et ei või lasta mingit hinge.

Viimaks, kui ei aidanud hüüded, jooksin piinast peagu hullununa eemale. Ma katsusin jõuda selgusele, kas ta on surnud ja kas on vaja laip matta maha? Ma ei võinud seda siiski. Ma lasksin temal lamada lumes, ma polnud võimeline lahkuma temast. Ma valvasin laetud relvaga päevi ja öid tema juures ja kaitsesin teda raisakullide ja huntide eest. Päike põletas juba maad. Siis lohistasin tema metsa, kaevasin haua ja matsin ta maha.

Peale selle ma tundsin vähe kergendust, sest viimased päevad olid kohutavad. Siis ma hakkasin jälle juurdlema ja mu mõtted eksisid, kuni ma isegi ei teadnud enam kas ta elas või oli surnud. Vahel ma nägin videvikus teda lähenevat onnile, aga kui ma rääkisin temaga, hiilis ta minust mööda. Ma tundsin selgesti, et muutun hullumeelseks, kuid ma ei saanud parata midagi. Aegamisi ma unustasin kõik muu. Ma ei mäletanud enam kuidas või millal. Mulle näib, nagu oleksin läbinud aastatuhandeid pimedust ja valu.

Ka nüüd, kui ööseti laman ärkvel, libiseb vahel mu teadvus kusagile ja ma ei julge järgneda temale hirmust, et ei leia ennast enam. Fedjat ei näe ma enam. On nii nagu oleksid sina tema asemel siin ja tema on jäänud nüüd vaikusse. Esialgu, mõistad sa, oli veel liig palju elu temas, ta ei saanud lahkuda oma kehast. Nüüd ta on jätnud ka mind igaveseks. Ta teab küllalt, kui kibedalt kahetsen, kuid see ei aita enam midagi. Minu kahetsus ei suuda enam parandada midagi. Minu patt on andestamatu. Mõistad sa, Anastasia, miks ma ei või enam elada sinuga, miks ma ei leia rahu elu lõpuni? Minu jaoks pole andestust. Minu patt on liig suur.“

„Ei,“ karjatas Anastasia, „ei, ei!“ Ta haaras meeletult Mihailist. „Ei, ei, ainult seda mitte. Kas sa oled mõtelnud sellele?“

Mihail vaikis langetatud pilguga.

„Niisiis sa oled mõtelnud sellele, kuna mina ehitasin kavatsusi, mõtlesin õnnelikele aastaile, mis ootavad meid? Sellele oled mõtelnud sina. Sa tahtsid minult jälle minna maale, kuhu ma poleks järgnenud sulle. Seda tahtsid sina, Mihail?“

Ta haaras Mihaili käte vahele ja kattis teda oma juustega, suudlusiga, nagu tahtes imeda ta elu edasse, et kaitsta teda kõige hukutava eest.

„Siis kuula nüüd: Sa poleks läinud üksi. Sinu Nastjenka oleks järgnenud sulle sinu teel, oleks leidnud sind ega oleks jätnud sind üksi. Sa ei suuda enam taluda elu? Hüva, ka mulle on see talumatu. Sa tahad ära? Siis võta mind ühes. Kas sa võiksid jätta mind, kuna tead, kuidas armastan sind, minu Miša?“

„Sina tahad minna minuga, sa tahad loovutada oma elu minu pärast, nii armastad mind?“

„Nii armastan sind.“

Nad vaikisid mõlemad hirmunult, kartes segada väikseima liigutusega täielikku mõistmise üllast õn-

ne. Nad naeratasid üksteisele armastajatena, kes on pühendunud üksteisele külg külje kõrval pika eluea kestel. Kuid nemad olid pühendunud surmale.

„Kuule, mu armastatu,“ ütles Anastasia tasa, „süütundega ei või sa nii elada. Kas ei leidu muud väljapääsu?“

Mihail nihastus äkki nagu kaitseks end kiusaja vastu. Ta vaatas Anastasiat külmalt ja vaenulikult. Ta huulil mängles pilkav naeratus. „Ah nii, ma pidanuksin teadma, et naine armastab ikka elu enam kui armastust.“

„Ei, Miša, see pole nii. Ma ütlesin, kui elu on sulle talumatu, siis tahan ka mina surra. Mis väärtust on minu elul ilma sinuta? Aga kas sa ei taha anda mulle lootust, väikest lootust? Ma olen veel noor ja see on tõsi, ma olen senini elanud hästi. Ja sina, minu Mišenka, sa oled nii ilus, nii tugev, nii täis elu. Ma ei suuda haarata mõttest, et kõike seda peab hävitama. Vaata, just nii nagu sinagi, ei või ma mõista, et väike surve metallist konksukesele peab hävitama kõik, mis olid Mihail ja Anastasia, minu südame ja sinu südame, minu ja sinu armastuse, kõik minu kannatused sinu pärast, kõik lootused elule sinu kõrval. Kas sul pole halastust meile, Miša? Tule minuga ära siit! Meie läheme teisele maale, kus sind ei jälita mälestused. Ei, ei, ma tean. Ma tean, sa ei unusta kunagi. Kas sa ei taha esiteks näha, kas sinu patt on tõesti andestamatu? Anna end kohtu kätte, Mihail, ja kanna oma karistus, kui see on vajaline. Kui sa siis ikka veel ütled: minu patt on liiga suur, et elada edasi, siis tahan tulla sinuga ja jätta kõik maha. Ma vannun seda sulle. Kinnita mulle, et sa annad meile veel selle väikese viivituse, Miša. Luba seda mulle sinu armastuse pärast. Vannu, et sa ei lahku kusagile üksi!“

Mihail võttis Anastasia oma käte vahele. Nad ei suudelnud üksteist, vaid vaatasid üksteist liikumatul ilmel ja haarasid kirjeldamata õrnusega.

„Ma vannun, Anastasia Aleksandrovna, ma vannun seda. Ära nuta, mu arm, sa kuuled ometi, ma vannun, kinnitan sulle!“

„Ma nutan õnnest!“

23.

Steppides oli juba sügis, kui alustati kojureisi. Talv oli saabumas. Kiirmarsil liiguti lõunasse raudteede sõlmpunktidele lähemale. Viimaks jõuti Semi-palatinski raudteeliinile. Reisijad muretsesid sõidukaardid Mervi sõitvale rongile. Sealt Krasnovodskisse Kaspia järve äärde.

Siin Ferrar tasus hästi kaptenile, kes pidas ühendust Krasnovodski ja Pärsia kallaste vahel väikese kalalaevaga ja see toimetas nad öösel Pärsia pinnale. Vangistamise hädasoht oli möödas. Nad murdsid endile teed kuni Täbrisi. Siin jäid maha kokk ja mongoollane. Nad tahtsid otsida oma õnne.

Blandin ja Onofri sõitsid ühes, üle Konstantinopoli, Budapesti ja Viini kuni Berliini. Rändurite jõudes Berliini kattis lumi majakatuseid. Kuljuste helin kõlas läbi linna.

•

Berliinis lahkuti üksteisest. Ferrar sõitis kohe Londoni, et seal korraldada vaikselt tema ja Anastasia Tverskaja abielu tühistamist. Anastasia tahtis pühendada madam Sablini oma saladusse ja paluda tema abi ja õnnistust, et Mihail leiaks oma süüselgust ja lepitust. Berliinis oli lahkumine ootamatult kiire ja kõik näisid olevat agaralt ükskõiksed, et peita oma elamusi.

Alles Berliinist väljuvas rongis istudes ja hiljem nähes suurlinna valgusekuma kerkimas, Ferrar tajus, et tema lahkumine Anastasiast oli lõplik. Teda valdas meelegibedus. Senikaua kui ta oli tema lähe-

dal, kui ta nautis Anastasia naeratust ja õrna sõp-
rust, ei teadnud Ferrar, mida tõeliselt tähendab
Anastasia kaotamine. Kahvatu noor inimene, keda
Anastasia mõjutas iseenese otsingul, ei seganud lõ-
puks enam Ferrarit. Nad kõik elasid ju üksteise
kõrval mingis ebatõelikkuse atmosfääris. Ta oli sa-
muti kui varem võtnud osa Anastasia elust ja saa-
nud tema vahenditu usalduse osaliseks. Nad hoidsid
kokku, et kaitsta Mihaili, seda nõrka, haiget inimest.
Ferrar ei olnud varem teadlik, et temaga nimelt ei
arvestatud enam. Ta oli rõõmustanud koos Mihaili
tervise üle, jälginud kuidas eemaldumine saatusli-
kust paigast kergendas ta hingesurutise koormat,
kuidas temast sai teine inimene, kes tahtis sukelduda
uude ellu.

Alles siis kui Ferrar seisis karmis talvehommiku
hämaruses ja surus jumalagajatuks Anastasia kätt,
selgus temale, et lahkus katkestama viimset sidet,
mis neid veel köitis üksteisega. Anastasia nõudis
seda. Seejuures ta ei mõistnud tütarlapse kahvatu
naoovaali värisevat ilmet, millega Anastasia hüüdis
jumalagajatuks, ei mõistnud tütarlapse läbi pisarate
naeratavaid silmi.

Jõudes Londoni Ferrar teadis, et ei talu kauem
inimeste seltskonda. Niipea kui kõik oli korralda-
tud, ta tahtis jälle põgeneda üksindusse. Seal oleks
Anastasia temale lähedasem. Ferrar tundis end ole-
vat vana ja kasutu.

*

Märtsikuu algul Ferrar tuli veel kord lühikeseks
ajaks tagasi Berliini, et teatada Anastasiale nende
abielu tühistamisest. Vahepeal ta oli saanud Anas-
tasialt hulk kirju. Neil minevat hästi. Et nad olevat
kogu maailma arvamise kiuste üürinud väikese ela-
mu, kus Fatima juhib nende majapidamist. Anas-
tasia ei võivat jätta Mihaili hetkekski üksi. Mihail
olevat paranenud. Rääkides kuulsa autoriteediga

oma süüst, clevat see kinnitanud et tuues asja kohtu ette järgnevat õigeksmõistmine, kuna tapmine toimunud endakaitseks ja tõenäoliselt erilise ümbruskonna ja olukorraga seotud hetkelise arvestamisvõime kaotuse mõjutusel. Mihailil polevat sel viisil mingit väljavaadet lunastuseks. Lunastus on sündinud juba raskete kannatustega paljude kuude kestel ja kahetsuse läbi. Mihail lepitab oma süüd ikka alati korduva valuga, mida põhjustab tema armastatud venna puudumine. Olevat ebaõiglane põgeneda selle ainsa ja mõjuva lepituse eest ja tormata surma. Mihail peab elama Fedori kaotuse mälestuseks. Siis nad olevat koos külastanud kuulsat psühiaatrit, kes teeb nädalas kaks visiiti neile ja kes omab eriti silmapaistvat mõju Mihaili heaolule. Mihail olevat alanud oma tehnika-alaste õpingutega ja olevat muutunud rahulikuks töötavaks kodanikuks.

Kellele Anastasia võlgneb oma õnne? Temale, oma armsale, heale, oma imetusväärsele James Ivanovitšile...

Ferrar laskis madam Sablinil teatada Anastasiale enda saabumisest Berliini. Anastasia helistas Ferrarile kusagilt telefonikõnepunktist ja tema kiirustavast sosinast võis märgata, et Mihail pidi olema tema lähedal.

„Täna peale lõunat kell neli, Teie hotellis, James Ivanovitš. Ma rõõmustan südamest.“

Pannes kuuldetoru hargile Ferrar oli erutusest hingetu. Kell oli pool kaksteist enne lõunat. Neli ja pool tundi jällenägemiseni möödusid kui neli päeva. Iuba kell pool neli Ferrar istus hotelli hallis keerdukse lähedal, et tabada kohe Anastasia esimese pilgu. Ferrar oli erutatud nagu koolipoiss oma esimesel kohtamisel. Tema jaoks see oli aga viimane. Mitte ainult Anastasia suhtes. Ta ei uskunud end kunagi enam armuvat naisesse. Lühikesel pooltunnil Ferrar elas veel kord kõik mälestused Anastasiaga

ja kinnitas endamisi, et temal pole kahju millestki ja tasub kõike möödunult kannatuste hinnaga.

Täpselt neli tuli Anastasia. Hotelli keerdukse klaasruudu taga näis Anastasia nägu oma nahkmüt-sikeses võrratult noor. Kasukmantli kraele oli kinri-tatud kimbuke esimesi kannikesi.

Ta astus ruttu Ferrari juurde ja vaatas temale mütsi serva alt otse silma. Nüüd Ferrar märkas, et ta oli muutunud uueks Anastasiaks. Ta oli kogu elu hoidja ja säilitaja.

Istudes vastamisi lauas ja tõstes veiniklaasi jäl-lenägemise terviseks, märkasid mõlemad, et neil polnud öelda üksteisele kuigi palju. Liiga palju oli koos läbi elatud ja tuntud. Nad vahetasid tähtsusetat sõnu. Mihaili lugu oli arutletud kirjades. Polnu-i õieti midagi siduvat nende vahel, välja arvatud Ferrari ülevoolav armastus ja Anastasia tänulikkus. Nad naeratasid üksteisele üle teetassi, vestlesid Londoni tuttavate üle.

Ferrar tunnistas endamisi, et oli ise süüdlane selles imelikus meeolus.

Anastasia oli sama sõbralik nagu alati. Ta oli oma suurepärasest nooruslikust brutaalsusest nõudnud ja saanud Ferrarilt ohvri, mille mõju ega tähtsust ta ei võinud mõista. Tema süda oli puhas ja selge. Temale oli Ferraris midagi heast onust muinasjuttu-des, kes aitab armunud inimesi raskustest ega nõua tasuks muud, kui õnnelikku naeratust. Ferrar oli jätnud Anastasiale sellise illusiooni, niisiis jällegi tema süü.

Ferrar luges Anastasia pilkudest, et ka tütarlaps pidas teda muutunuks. Anastasial oli terav tähelepanu. Anastasia kahetses, et Mihail polevat saanud tulla ja tervitada Ferrarit, aga täna õhtul, kui see sobib Ferrarile, nad tahavad koos midagi ette võtta. Kui kauaks jääb Ferrar siia? Neli päeva? Siis ei tohiks nad üldse lahkuda neil neljal päeval, lubas Anastasia valmisolekuga, et ainult näidata Ferra-

rile, kui väga Anastasia otsis sidet temaga. Ferrar märkas, et Anastasia vaevas kohe end mõttega Mihaili arvamise pärast oma lubaduse kohta. Ta oli siiski juba kord lubanud ja Mihail haaras sellest kui viimasest võimalusest.

Nad kohtasid õhtuti. Derndorff oli muutunud tundmatuseni. Ta oli ikka veel kahvatu ja kaldus melanhooliasse, kuid ta pilgust oli hajunud rahutus ja hirm. Anastasia jumaldas teda ja kasvatas seetõttu ka halvasti, Mihail oli armukade ja nõudlik.

Hoolimata Mihaili otsekohesest poolehoiust Ferrari vastu tekkis neil koosolles olukordi, kus polnud üksteisele ütelda müüd kui kinnitada vastastikust suurimat heatahtlikkust. Ühiste elamuste kõitev side oli katkenud.

Ferrarile oli kõik muu ükskõik, kui ta vaid tohtis veel kord näha Anastasiat, kuulda ta naeru, rõõmustada koos millegi üle. Anastasia oli piiritult õnnelik. Temast oli saanud armastav naine. Ta oli pealegi nii võluv: kuldne jume valge õhtukleidi lõikes, silmade võõras sina ja juuste kuld, mis meenutas Ferrarile päikeses säravat lõunaranna liiva. Ta huuled olid kui keelatud puuvili paradiisiaias. Ja tema hää! See vibreeruv, metalne hää!

Teisel õhtul nad külastasid väikest vene lokaali, kus kunagi Ferrar oli palunud Anastasia kätt. Anastasia oli nimetanud seda lokaali teadliku kelmikusega. See äratas mõrumagusaid mälestusi. Muusikamehed pidid mängima Anastasia lemmikviise ja joonud mõned klaasid vodkat, Anastasia laulis kaasa. Ta ei märganud, et lauljad olid vaikinud ja kõik kuulatasid teda. Anastasia laulis „Ööd“:

Ah sina tume öö, sa tume sügisöö!
 Kuidas saadan su mööda, et oleksid lühike?
 Mul pole ema ega isa,
 Ja ka tema, keda armastan,
 Ei mõista mind.

Lõpetades viisi plaksutasid külalised metsikult. Anastasia punastas sügavalt. Pealegi ta võis teatada oma armsale James Ivanovitšile, et ta algab jälle oma kunstniku-teenet Berliinis.

Annal kortsutas pahaselt kulme, kuid Anastasia pani oma käe õrnalt ta käsivarrele. „Ainult seni, kui mu „karuke“ on nii kaugel, et võib toita kogu perekonda. Siis istub su Nastjenka ainult kodus ja kiigutab põlvil paljusid väikesi „karukesi“.“

Lahkumisel Anastasia kutsus Ferrari järgmiseks õhtuks endile külla. Fatima keetvat ehtsa vene toidu. Ferrar tahtis keelduda nõustumast, kuid vastates ta siiski andis lubaduse, kuigi juba see õhtu paljus pisi-asjus oli talumatu. Ferrar tuli täpselt ja Fatima suutis end vaevu koguda oma rõõmsas üllatuses.

Ferrar oli lõunatanud koos Anastasiaga madam Sablini juures, peale lõuna olid nad veetnud koos ja lahkunud vaid selleks, et riietuda ümber õhtuks. Nii oli nüüd meeleolu surnud punktil, hoolimata vastastikuselt püüdest seda elustada. Õhtusöök möödus vaevaliselt. Ferrar märkas Derndorffi juures surutud erutavust. Ferrar tegi endale etteheiteid, et oli siiski tulnud siia.

Tema lahkumine, niipea kui kohvi oli joodud, sarnanes põgenemisele. Ta nimetas mingit tungivat läbirääkimist ja kõik tundsid kergendust, kõige enam ta ise. Oli ülim aeg, sest kümme minutit hiljem ta poleks suutnud kindlustada endavalitsemist.

Ta jättis jumalaga Anastasia ja Derndorffi, lubades nende seltskonnas veeta veel kolmanda õhtu, enda sisemuses mõeldes aga — lõpp! Ma ei või enam näha Anastasiat. Ma reisin homme. Fatima aitas tal mantli selga. Derndorff, kes nähtavasti kannatas ikka veel oma närvide pärast, oli tõmbunud eemale, tõenäoliselt täiesti väsinud pingutusest ja Anastasia mõjutas teda ennast koguma.

Hetke järele ilmus Anastasia. Ta ulatas Ferrarile

mõlemad käed, hoidis Ferrari käsi, surudes neid tugevalt.

Derndorff astus esikuuksele. Ta silmis oli uuriv ja pahur ilme. Tundes instinktiivselt Mihaili lähedust, Anastasia käsi võpatus ja eemaldus pikkamisi Ferrari omast. Ferrar laskis ta vabaks.

„Elage hästi, Anastasia Aleksandrovna.“

„Elage hästi, James Ivanovitš, Niisiis homseni!“

Ainult hetke nägi Ferrar teda veel. Siis langes üks kinni. Uimasena seisis Ferrar pimedas trepikäigus, võimetu haarama mõtet, et eemalduda üksiköikseltselt. Ta toetus trepi käsipuule ja sulges silmad. Kogu maailm näis vajuvat tema jalge all sügavusse.

Siis ta kuulis õhukese ukse taga Mihaili närvilist häält: „Jumalale tänu, et ta on ära. Ma pole juba päevade kestel näinud sind üksinda.“

„Kuidas sa võid seda ütelda, Mišenka? Sa tead, kui tohutult palju võlgneme temale. Ta on imeteldavalt hea.“

„Ja, ja ometi, kindlasti ta on hea, mu tuvike, ja ma austan teda samuti kui sinagi. Aga selle üle tohin ma ometi rõõmustada, sind lõpuks, lõpuks jälle, ainult omaks pidada. Või ei tohi ma seda?“

„Kindlasti, seda sa võid,“ ütles Anastasia tumedal häälel ja vaikis. Läbi ukse, mis lahutas teda neist, kuulis Ferrar ainult tasast, sügavat ohet.

Ukse taga eesruumis kaugesid sammud. Üks langes tugevalt kinni.

Aeglaselt laskus Ferrar trepist alla.

24.

Ma sõidan homme — oli Ferrar ütelnud endale, ent ta süda ei suutnud lahkuda. See kõneles temale: Oota, oota, anna mulle veel mõned päevad, kas või ainus päev!

Ferrar jäi. Ta kõndis tundide viisi oma toa üksinduses, lõpliku kaotuse meeleheitel, kuid siiski igatsetes rõõmsel lõpplahendust.

„Sa ootad?“ küsis ta oma südamele. Mida ootad sa naeruväärne täitmatu ja mõistmatu süda? Sulle sobib olla vana ja rahulik. Ferrar surus rusikad rinnale kokku, et sundida rahunema kiireid tukseid. Mida muud võid sa oodata? Sa pidid ju kohe teadma, kuidas kõik pidi minema. Mida võisid pakkuda temale? See oli sinu eksimõte. Midagi polnud sul temale pakkuda, mitte midagi. Temal oli õigus hüljata sind. Tema jaoks on noorus, mis suudab õrnusele vastata õrnusega, kirele põletava tulega.

Ferrar käskis pakkida oma kohvri. Ta seisis seal juures kui asjad kadusid kitsasse lennukikohvrissi. Ta küsis millal läheb õhtune reisilennuk ja kuulis, et pool tundi hiljem ajast, mil nad pidid kohtama Anastasiaga. Kell kuus Anastasia pidi mööduma hotellist ja astuma sisse. Ta ootab hallis, viis, kümme minutit, siis küsib portjeelt. Temale üteldakse, härra, kellega soovisite rääkida, on lahkunud poole tunni eest. Ära reisinud. Anastasia laubale tekivad segase ilme kurrud, mida ta tundis nii hästi, ja ta ei mõista midagi.

Esialgul ta ei mõista. Ja siis? Siis tajub, et tema hea, armas James Ivanovitš on ära ega järgne enam jälleenagemist. Ta pöördub kõrvale viisaka kahetsusilmega ja kaob läbi klaasukse. Ta läheb läbi valge talveõhtu, ta süda väriseb üsna tasa ja valusalt või tunneb kergendust, et pääses sellest viimsest hetkest nii kergelt. Ta ruttab Mihaili juurde, kes juba pooleldi suletud ukse taga haarab ta kaenlasse ja trööstib teda lahkunud vana ja üleliigse sõbra kaotuses.

„Kas mister Ferrar soovib, et lasen kutsuda sõiduki?“ küsis hotelliteener tema unelmate sekka.

Ferrar vaatas üles. Kui palju on kell?

Just pool kuus.

„Peab veel ootama“, ütles Ferrar.

Ta jäi seisma pimedas toas ja vaatas tänavale. Lauakell tiksus valjult. Või oli see tema oma süda?

Kell kolmveerand kuus ta tõmbas mantli selga. Ta võttis kübara kätte. Siis võttis telefonitoru, et tellida auto ja laskis selle jälle langeda.

Ma ei või minna, ütles ta enesele. Ta pidi istuma. Viimse veerandtunni ta veetis oma kirjutuslaua ääres jäises tardumuses. Ta käed olid külmad, süda vasardas, värinad läbisid keha. Põrandavaibal libisesid möödaveereva autobuse lampide valgusejoad.

Koputati. „Ja“, karjus ta peagu.

Teener tuletas meelde, et ta võib hilineda. Kas ta on teda kutsunud? mainis Ferrar sisenejale.

Mees eemaldus. Ferrar tahtis temale hüüda jälle, et ta ei kõneta kedagi enam, kuid uks sulgus juba. Lauakell andis hõbedaste löökidega tunninäitaja: kuus.

Telefon helises.

Ferrar haaras kuuldetoru. Ta värises kogu kehast varbaotsteni. „Ütelge Teie, ma ei ole kõnetatav . . . juba ära reisinud, ütelge Teie . . .“ Ta ei tundnud enam oma häält.

„Väga hea“, kõlas alt. Ta hoidis kuuldetoru kõrval, kuulatas kas mitte ei kuule ainustki kõla, hingeõhku või tervitust.

Ferrari käsi vajus, ta kummardus sügavalt kirjutuslaua üle. See oli lõpp. Lõpp. Ta vaimus kordusid pildid, mida ta alles äsja oli kujutlenud: segadus ja valu Anastasia näoilmel, liigutus, millega ta pöördus ümber ja lähenes välisuksele, lambivalgus tema juustel, tema hingeõhk talveõhus.

Koputati jälle. Enne kui Ferrar jõudis karjuda, et jäetagu ta rahule, avanes uks ja lävel seisis Anastasia.

Anastasia sulges ukse ja toetus sellele. Ferrar oli hüpanud üles ja astunud temale vastu mõne sammu. Siis ta peatus.

Ferrar kuulis tema kiiret hingamist. „Anastasia“, sosistas Ferrar, vaevu võimeline kõneluseks.

„James Ivanovitš,“ kõlas sama tasa.

Mõlemad vaikisid. Mööduva sõiduki valgusejuga helendas sekundi kestel Anastasia näol, millel ilmus Ferrarile seni tundmatu piinaväljendus suurenenud silmaterades ja huulte värisedes.

„James Ivanovitš, mis olete teinud?“ Ta hääli oli nutune.

„Mida siis, Anastasia Aleksandrovna?“

„Minust lahkuda, nii lahkuda, tervitamata, jumalagajätuta? Miks, miks?“

„Anastasia!“

Viivuks võttis vaikus maad. Siis lahkus vari valgelt uksest ja Anastasia tuli hääletult Ferrari juurde, hääletult kui unelm.

Anastasia seisis Ferrari kõrval, ta hingeõhk rivas mehe põske. „James,“ ütles Anastasia häälega, mis meenutas Ferrarile eile kuulnud kella järelkaja. „James Ivanovitš, mu armas!“

Anastasia otsis Ferrari käed ja surus oma südamele. Ta seisis tänavalt sissetul vavas valguses, ta ilus, uhke pea oli veel kord Ferrari ees oma puhtuses ja karskes avatluses. Ta silmalaod olid veel niisked pisaraist. Anastasia aimas nüüd, et see oli lahkumine igaveseks, sest ta ütles: „Ma mõistan. Elage hästi, mu armsam, parem James Ivanovitš. Lubage end tänada südamest! Võibolla lähete mõttega: Anastasia on tänamatu. Võibolla mõtlete, et ma ei taipu mitte midagi, mis olete teinud minu jaoks. Kas usute mind . . .“ Ta hääli murdus ja vaikis hetke. „Kas usute, mida mina tunnen Teie vastu, on enam kui armastus, see on . . .“ Ta hääli lakkas.

„Ma oleksin rõõmustanud ka vähem öeldust, Anastasia Aleksandrovna,“ ütles Ferrar, vaikse naeratusena ja surus ta sõrmi. Ferrarit valdas metsik impulss, katta ta käsi suudlusiga, haarata teda ainsaks ja viimseks süleluseks.

Koputati uksele. Tahtmatult taandusid mõlemad üksteisest eemale. Side oli murdunud.

Kui mister Ferrar tahtvat jõuda lennukile, on ülim aeg, teatas teener, nähes kahjuks hilja, et Ferrar polnud üksi.

„Hästi,“ ütles Ferrar, „ma tulen.“

Sellal kui teener viis paki magamistoast, Ferrar jättis jumalaga Anastasiaga.

Anastasia ütles: „Jumal õnnistagu Teid, James Ivanovitš.“

„Kõike mõeldavat õnne Teie abieluks, Anastasia,“ ütles Ferrar.

„Tervitage Mihaili!“

„Tulge varsti jälle tagasi!“

„Adjöö.“

„Adjöö.“

Käesurve, valguse helk ülessetõstetud näol, naeratus, mis ühendas segadust, valu ja igavest noorust. See oli viimne Anastasiast.

Uks oli suletud tema taga.

Ferrar seisis üsna vaikselt.

Nüüd läks ta üle käigu. Nüüd kandis teda lift alla. Nüüd ta läbis halli ja paljude meeste pilgud jälgisid teda. Tema ei teadnud ise midagi sellest. Ta oli kaugel kergemeelsest mängust. Ta kuulus naiste hulka, kes järgnevad ainult ühele teele hoolimata kõigist takistustest. Kelle jaoks on ainult ainus ja püha kirg. Kes tõstavad oma naeratavad silmad tähtede poole ega oma pilku maha, millest astuvad üle. Neis elab veel naiselik ürginstinkt, nad on täiuslikud, murdumatud ja ihaldatavad.

Nüüd ta astus välja talveõhku, tema mõtted olid pooleldi Ferrari juures pooleldi ruttasid juba selle juurde, keda ta armastas.

„Auto on sõitnud ette,“ teatas teener.

„See on hea,“ ütles Ferrar. „Lähme.“

*

Berliinist lahkudes oli Ferrari elul lõpp, kuna kõike järgnevat ta ise nimetas eluks peale surma. Ta otsis üles kauged ja kaugeimad maad, metsikud maa-alad, kus ringlevad vaid kotkad ja kuuleb tuule juttu. Tuul jutustab vaid möödunud elamusist, soosistab ja kaebab, vahel ka naerab ja teeb seda häälel, mille kõla on unustamatu Ferrarile.

Maailm kuulis vaid harva James Ferrarist. Siin ja seal ilmusid sõnumid suurtest jahiekspeditsioonidest seni avastamata maa-aladel, taiga jäises metsikus, Gobi liivakõrbeis, Brasiilia ürgmetsade sügavusis.

Hiljem ühel päeval seisis ajalehis sõnum, et James Ferrar, nüüd juba lord Dornoch on hukkunud suurjahil Annami lähedal. Teda oli kutsunud suurim üksindus, millest polnud enam tagasipääsu.

— L õ p p. —